

DOBRUŠSKÝ VLASTIVĚDNÝ ALMANACH

Ročník I., 2017

Dobrušský vlastivědný almanach

1/2017

© město Dobruška, 2017

DOBRUŠSKÝ VLASTIVĚDNÝ ALMANACH

Ročník I., 2017

Uspořádal: Mgr. Jiří Mach

ALMANACHU NA CESTU

Když začíná něco nového, bývá to zpravidla spojeno s velkým očekáváním, po němž nezřídka následuje stejně velké zklamání, není-li ono očekávání naplněno. Proto asi není dobré začínat novou publikaci spoustou slibů a nenaplněných perspektiv. Buďme tedy trochu skromnější.

Nápad vydávat sborník vlastivědných studií, týkajících se Dobruška, vznikl v souvislosti se změnou ve vydávání měsíčníku *Dobrušský zpravodaj*. Od roku 2017 vychází toto periodikum v obměněném formátu a je dááno zdarma do každé Dobrušské domácnosti. Zároveň se zvýšil důraz na příspěvky ze současnosti, čímž se logicky zúžil prostor pro články z historie a vlastivědy vůbec. Tuto absenci by měl nahradit právě *Dobrušský almanach*, jehož první číslo jste právě otevřeli.

Naším záměrem je vydávat tuto publikaci každoročně. Její obsah tvoří články přibližující minulost, ale i přírodu, zkrátka články charakteru vlastivědného. Jediným jejich pojítkem je území, kterým se zabývají, tedy zhruba Dobrušku a její spádovou oblastí, což je historicky přibližně opočenské panství a v současnosti teritorium Dobrušky jako města III. stupně.

Dalšími kritérii by měla být odbornost, ale zároveň popularnost jednotlivých příspěvků. Autoři, které jsme pro první číslo oslovili, jsou vesměs zkušení a mají za sebou bohatou publikační činnost. Zároveň jsou odborníky v příslušné oblasti, přičemž není důležité, zda jde o někoho, kdo se danou problematikou zabývá profesionálně, nebo jako amatér. I v druhém případě jde totiž o odborníky.

Dobrušský almanach má své historické předchůdce. Jsou to jednak periodika zahrnující širší region, jako například vynikající prvorepublikový měsíčník *Od kladského pomezí* a ročně vycházející sborníky *Orlické hory a Podorlicko* či *Panorama*. Poslední takovou souhrnnou publikací vlastivědného charakteru o Dobrušce byl *Sborník z historie města Dobrušky*, který vyšel v roce 1981.

Naše publikace se tedy bude snažit zaplnit tuto mezeru. Věříme, že si najde své čtenáře a rozšíří znalosti o kraji a městě, jehož bohatá historie a zajímavá příroda si takovouto popularizaci určitě zaslouží.

Mgr. Jiří Mach,
editor

NĚCO O KYTIČKÁCH

Josef Kučera

Květena regionu Dobruška je poměrně bohatá. Vděčíme za to především různorodému geologickému podkladu. Z hornin se zde můžeme setkat v těch nejnižších částech např. se slínovci, jílovci, vápenci, štěrky a písky. S postupnou nadmořskou výškou to je např. fylit, břidlice (lom Mastý), slepence, amfibolit a v těch nejvyšších polohách rula, svor, gabrodiorit (lom Špičák) a granodiorit. U mnoha druhů rostlin existuje vazba na různý geologický substrát.

Vegetačně do nejnižších částí zasahuje oblast teplomilné květeny. Střední části regionu odpovídají oblasti květeny opadavého listnatého lesa a ty nejvyšší spadají do oblasti horské květeny.

Počátky botanického výzkumu spadají do začátku 19. století, kdy poprvé z území české strany Orlických hor publikují v letech 1827 – 1829 údaje z Vrchmezí slezští autoři F. Wimmer a H. Grabowski. O více jak 60 let později, v roce 1881, publikuje množství svých vlastních botanických údajů L. Čelakovský. Ten Orlické hory navštívil v roce 1878, a to především jejich severozápadní část. Publikuje také údaje J. Freyna a J. Košťála. V první polovině 20. století pokračoval ve výzkumu květeny přepýšský rodák J. Rohlena, který ve svých „Příspěvcích k floristickému výzkumu Čech“ publikoval údaje své i dalších floristů, jakými byli A. Souček, F. Hrobař, K. Prokeš, K. Krčan nebo V. Vodák, který poslední léta svého života prožil v Dobrušce, kde také zemřel. Napsal dosud nepublikovanou práci *Botanický popis okresu Novoměstského*, ve které jsou stovky údajů o rostlinách

*Přepýšský rodák Josef Rohlena
(3. 1. 1874 – 26. 1. 1944).*

Foto: archiv NATURA Hlinné

*Mochna bílá roste vzácně
v mochnových doubravách v lese Halín.*

Foto: Josef Kučera

v popisovaném území. Začátkem druhé poloviny 20. století organizoval floristický výzkum Čech J. Dostál. Ve Zprávách Československé botanické společnosti publikoval v několika pokračováních údaje floristů také z Dobruška. Byli jimi F. Klouček, V. Krejcar, K. Krčan, L. Mühlstejn, V. Pexa, J. Hadač a J. Sofron. O květeně Opočenska pojednává článek K. Krčana a K. Kopeckého. Studium květeny Orlických hor se v 60. letech minulého století věnovala také Východočeská pobočka Československé botanické společnosti pod vedením V. Horáka a F. Procházky. Publikovali velmi bohatý „Příspěvek ke květeně Orlických hor a těsně přilehlého území Podorlíčí“ s několika tisíci botanickými údaji. V dalších letech mnoho údajů publikovali v početné botanické literatuře i jiní botanici, jako např. M. Pulchart, R. Mikyška, J. Žďárek nebo J. Voborník.

Podívejme se nyní na některé lokality podrobněji. V bližším okolí Dobrušky je jich hned několik. Jednou z nejvýznamnějších je les Halín se stejnojmenným rybníkem a teplomilnou strání Starč, rozkládající se severozápadně Dobrušky u osady Běstvin. Lesy zaujímají z velké části výsadby smrku. Jsou zde ale i přírodovědně zajímavější části listnatého lesa s bohatým bylinným podrostem, pestré dubohabřiny nebo velmi vzácné mochnové doubravy, které zde mají nejvýhodnější výkyt v Čechách. Ze vzácných a chráněných druhů rostlin se tady vyskytuje několik orchidejí, které zastupuje atraktivní střešníčník pantoflíček. Dále to jsou okrotice červená a bílá, vstavač nachový nebo kruštíky modrofialový a polabský. Velmi vzácnou rostlinou je zde mochna bílá, vázaná především na již zmíněné mochnové doubravy. Z dalších rostlin můžeme jmenovat lilii zlatohlavou, kakost krvavý, medovník meduňkolistý, bělozářku větvitou a mnoho dalších. I proto byla tato lokalita zařazena do soustavy NATURA 2000.

Také les Chlum jižně města je zajímavou lokalitou, kterou prozkoumal dobrušský Luboš Moravec. Nejhodnotnější části Chlumu se nacházejí na jeho jižních svazích a lesních lemech. Téměř veškeré bezlesí s výskytem mnoha druhů významných rostlin bohužel zarostla náletem dřevin, které tyto světlomilné vzácnosti zastíňují a postupně zcela zahubí. Ale i tak se na Chlumu ještě vyskytuje řada chráněných a vzácných druhů, jako například vstavač nachový, který má v současnosti pouze 2 lokality v Podorlicku. Dále pak okrotice bílá, kakost krvavý, medovník meduňkolistý, tolita lékařská, bělozářka větvitá, ostřice mnoholistá, vemeník dvoulistý a některé další. Nesmím zapomenout ani na poslední lokalitu na Rychnovsku kriticky ohrožené vratičky heřmánkolisté, která se zde vyskytuje pouze v několika málo jedincích.

Několik málo stovek metrů jihozápadně od Chlumu, na východní straně rybníka Broumar, se rozkládá přírodní památka Broumarské slatiny. V květnu 1998 se mi zde podařilo objevit velmi vzácnou orchidej, kriticky ohrožený hlízovec Loeselův. Na základě tohoto nálezu byl v dalších letech vyřezán všechny nálet dřevin a následně se lokalita začala pravidelně kosit. V posledních suchých letech tady ale už nebyl nalezen. Dále se zde

vyskytuje na jedné z posledních lokalit v Podorlicku další orchidej prstnatec plamatý spolu s prstnatcem májovým. Z dalších rostlin můžeme jmenovat např. vachtu trojlistou, ostřici Davallovu nebo třezalku čtyřkrídlou. V minulosti tady rostli i všivec bahenní, pryskyřník veliký a vemeník dvoulistý. Už mimo Broumarské slatiny, u stezky od koupaliště, vzácně nalezneme krušík polabský, celkem vzácnou orchidej, popsanou teprve v roce 1979.

*Pohled na část přírodní památky Broumarské slatiny.
Foto: Josef Kučera*

Na východ od Dobrušky, mezi obcemi Chábory a Podbřezí, se rozkládá na více než 3 ha přírodní rezervace Skalecký háj. Jedná se o les s přirozenou dřevinnou skladbou a bohatým bylinným patrem. I zde vzácně nalezneme krušík polabský spolu s krušíkem modrofialovým. Z dalších rostlin se zde vyskytují bohaté populace áronu plamatého a lilie zlatohlavé. Z jarních rostlin pak jaturník podléšku, prvosenu vyšší i jarní a zapalici žluťucholistou.

Botanicky zajímavou krajinou je okolí Olešnice v Orlických horách. Tady nalezneme druhy, které jinde v Orlických horách nerostou. Jedná se především o hořeček mnohotvarý český, který v přírodní rezervaci Hořečky, pro který byla v roce 1994 vyhlášena, představuje jednu z nejbohatších lokalit v České republice. Vyskytuje se tady také prha arnika, bradáček vejčitý, pětiprstka žežulník i jiné zajímavé druhy. Hořeček najdeme také na sjezdovce u Židků jihozápadně obce. Společně s ním tady roste, v současné době na jediné lokalitě v Orlických horách, hlavinka horská, kriticky ohrožená orchidej. Najdeme tu také vemeník zelenavý, pětiprstku žežulník, tolíji bahenní, rosnatku okrouhlostou, prstnatec májový a další. Z dalších vzácných rostlin v okolí Olešnice můžeme jmenovat měčík střečovitý, nalezený poměrně nedávno v bohaté populaci na vlhčí louce východně obce, který roste také v několika málo exemplářích u nedaleké Polomi. Jen na Olešnicku roste také chrpa parukářka, typická svým velkým, až 5 cm velkým, růžovým až růžovofialovým květenstvím. Na jediné lokalitě v Orlických horách, na Panském vrchu, roste hvozdík kartouzek. Z dalších vzácných a chráněných rostlin se na Olešnicku můžeme setkat se sleziníkem zeleným, prstnatci májovým a Fuchsovým, lilí zlatohlavou, s desetitisíci rostlinami bledule jarní, vrbou rozmarýnolistou a mnoha dalšími.

*Květenství velmi vzácné orchideje hlavinky horské.
Foto: Josef Kučera*

*Vratička heřmánkolistá roste na Chlumu u jedné z málo používaných cest.
Foto: Josef Kučera*

*Rostlin měčíku střečovitého si všimnete pouze, když kvete.
Foto: Josef Kučera*

*Krásně kvetoucí
prstnatec májový
v národní přírodní
rezervaci Bukačka.
Foto: Josef Kučera*

*Jezírko v přírodní památce Jelení lázeň.
Foto: Josef Kučera*

Nedaleko odtud, v sedle mezi Velkou a Malou Deštnou, se nachází jedno ze dvou vrchovišť v Orlických horách – přírodní památka Jelení lázeň. Nejcennější část je nepřístupná. Rostou tady rostliny vázané na tento biotop. Můžeme jmenovat např. kyhanku sivolistou, ostřice mokřadní i chudokvětou, plavuň pučivou a klikvu bahenní. Byl zde také nalezen bradáček srdčitý, maličká orchidej se zelenými až červenofialovými drobnými kvítky. V současné době to je jediná lokalita tohoto druhu v Orlických horách.

Přímo v Deštném v Orlických horách nalezneme přírodní rezervaci Kačenčina zahrádka. V její nejnížší části je malá rašelinka, na které přetrvaly dobu meliorací a rekultivací, ale i současné tlaky na tuto lokalitu, chráněné rostliny jako jsou bledule jarní, upolín nejvyšší, prstnatec májový, ale také rosnatka okrouhlostá. Některé tyto druhy uvidíte z dřevěného povalového chodníku, který pro vás nechala zhotovit Správa CHKO Orlické hory v Rychnově nad Kněžnou. Mimo něj, prosím, nevstupujte.

Poblíž Rovného, u osady Bažiny, se nachází stejnojmenná přírodní rezervace. V ní se můžeme na jaře setkat s bledulí jarní, v létě pak s bohatou populací orchideje prstnatce májového. V nedávné době zde byla nalezena srpnatka fermežová, mech chráněný evropskou unií. Proto zde byla vyhlášena evropsky významná lokalita. Z dalších rostlin tady kvete chráněný upolín nejvyšší, ostřice Davallova i rosnatka okrouhlostá.

*V přírodní rezervaci Bažiny
bohatě kvete orchidej
prstnatec májový.
Foto: Josef Kučera*

Na Dobrušsku je však více míst, kde se můžeme setkat se zajímavými druhy rostlin. Tak např. u Dobrušky Na Trojici roste orchidej okrotice bílá. Na Vodětínském kopci západně od Opočna roste široko daleko na jediné lokalitě podkovka chocholatá, na svazích vrchu Tábor na Spáleništích najdeme bohatou populaci orlíčku planého. V lese Šachta u Hlinného najdeme v jarním aspeku bohatou populaci dymnivky duté a bobovité a také kyčelnice cibulkonosné. V Šedivínách rostou orchideje prstnatec bezový a vstavač mužský. U Sedloňova se setkáme s kozlíkem dvoudomým, ostřicí Davallovou, prstnatcem májovým, upolínem nejvyšším a také s rosnatkou okrouhlostou. Nesmím zde zapomenout ani na 4 druhy plavuníků – cypřiškovitý, zploštělý, alpský a Zeillerův, které tady rostou na jediné lokalitě v Orlických horách. V lese nad Ošerovem roste vzácná hruštička prostřední. Na Špičáku se poprvé v Orlických horách objevil rozchodník španělský, který se v poslední době značně šíří. Na mnoha místech se v brzkém jaru setkáme s bílými koberci bledule jarní.

Orlíček planý má krásně modré květy s velkou ostruhou. Vzácně mohou být i bílé nebo růžové.

Foto: Josef Kučera

Takto bychom mohli popisovat další a další lokality. To ale není účelem tohoto článku. Účelem je seznámit vás stručně s botanickým bohatstvím Dobrušska, s jeho významnými lokalitami a druhy. Běžte se na ně podívat. Dodržujte ale platné zákony, nevstupujte tam, kam se nesmí, a hlavně, netrhejte si ty rostliny do kytic, je to jen pomíjivá krása.

ZIMNÍ A LETNÍ PŘIKRMOVÁNÍ PTÁKŮ

Vojtěch Volf

Je možné, že někomu připadá toto téma kontroverzní, či dokonce nepřijatelné. Vývoj se ovšem zastavit nedá. Je jen málo spoluobčanů, kteří v zimě přezimující ptáky nepřikrmují, v létě se však přikrmování ptáků mezi obvyklé činnosti neřadí.

Patřím k těm, kteří přikrmují pravidelně. Zároveň jsem členem týmu, který poměry na zimním krmítku dlouhodobě a zevrubně dle závazné metodiky zkoumá. Tým má asi patnáct členů, každý měsíc zasíláme svá pozorování koordinátorovi, který poté vše vyhodnotí a výsledky nám obratem posílá zpět. Mám tedy dobrý přehled o poměrech, které při zimním přikrmování ptactva nastávají.

V poměrně nedávné době zjistili nezávisle na sobě němečtí a britští ornitologové, jak prospěšné je i letní přikrmování. Abych si výsledky jejich výzkumů vyzkoušel na svém krmítku, začal jsem v roce 2016 ze zvědavosti krmit po celý rok také. Normálně jsem podle vývoje počasí na podzim začal se zimním přikrmováním v říjnu či až v listopadu, a končil jsem v dubnu. Každá zima není stejná a tomu odpovídá i provoz na krmítku. Současně je na místě zmínit, že pro doplnění svých informací o přikrmování ptáky v blízkosti krmítka chytám a kroužkuji (pokud to klimatické podmínky dovolí).

Je obvyklé, že v zimě rozptýlené formace sýkor (především koňadry a modřinky) protahují krajinou z jednoho místa na druhé. Vždy se na nějakou chvíli na naší zahradě zastaví a pak letí dál. Každý vnímavý pozorovatel krmítka si jistě všiml, že na něm není pokaždé stejný provoz. Jsou dny, kdy se sýkorky vyskytují na krmítku jen omezeně či vůbec. Někdy převládají sýkory koňadry, jindy zase sýkory modřinky. Nastává situace, že formace odletí a čeká se, až se objeví další. V předjaří se zase sýkorky přes naše zahrady vrací zpět do okolí míst, kde se vylíhli. Poznám to podle toho, že při chytání objevím mezi chycenými ptáky retrapy (ptáky s kroužkem na noze). Stačí, abych kroužek odečetl a nahlédl do svých záznamů o kroužkování v počítači, a hned podle čísla kroužku vím, kdy a kde jsem dané ptáky kroužkoval. Pokud ve své databázi číslo kroužku nenajdu, kroužkoval je nějaký kolega. Příslušnou informaci získám z Kroužkovací stanice Národního muzea v Praze.

Hrdlička zahradní

Nyní se vraťme zpět k pozorování celoročního provozu na krmítku, tedy včetně letního krmení. Nejslabší z hlediska provozu na krmítku byl měsíc květen. Sýkorky se již téměř nevyskytovaly, vyskytovali se především vrabci domácí. Vrabci polní byli pozorováni omezeně, již odletěli k vyhnízdění do přírody, která je jejich domovem. Dále také zvonci zelení, pokud jejich stavy nebyly zdecimovány trichomonózou (jako tomu bylo např. v létě 2015). Čížci lesní se na krmítku objevovali od poloviny února do konce dubna, potom odletěli k vyhnízdění do podhůří či hor. Přes zimu se také pod krmítkem celkem pravidelně objevovali jeden až tři samečci pěnkavy obecné. Občas přilétlo i hejno stehlíka obecného a sporadicky po celý rok i dlaskové tlustozobí. Čilejší provoz na krmítku začal v červnu. Objevovaly se mladé sýkorky z prvního hnízdění a byly téměř dominantní. Dospělých jedinců jsem v této době chytil málo. V červenci se k tomu ještě přidali mladí ptáci z druhého hnízdění. Velmi zajímavým zjištěním bylo, že neprotahovali z jednoho místa na druhé jako v zimě, ale zdržovali se na dolet v blízkosti krmítka. Zjistil

Pozorovatelná ptáků

Výhled z pozorovatelný

jsem to opakovaně právě pomocí kontrolních odchytů do sítí a podle retrapů. V červnu se mi jevil poměr mezi ptáky nově okroužkovanými a retrapy zhruba 1:1. V červenci se poměr změnil na 2:1 ve prospěch retrapů a v srpnu dokonce téměř 3:1! A vše mladí, letos vylíhli ptáci, které jsem v letních měsících okroužkoval většinou u svého krmítka. Leč nechyběli ani mladí ptáci, které jsem okroužkoval v budkách na neda-
lekém kopci Chlum.

Sítě jsem používal pro pěvce většinou dvě, byly 12 metrů dlouhé, o hraně oka 15 milimetrů. Jedna síť byla situována na jižní straně krmítka, druhá na západní. Obě sítě byly od krmítka vzdáleny asi 7 metrů. Nechytal jsem každý den, jen podle možnosti a vývoje počasí, asi dvakrát až třikrát týdně, hlavně dopoledne. Později jsem poměry na krmítku sledoval dalekohledem z pozorovacího stanu. I ptáci dovedou shromážďovat zkušenosti, a tak sítě k mé rozmrzelosti ladně nadletovaly, podlétali a oblétali.

Abych získal nějaký důkaz o tom, jak je letní příkrmování efektivní, zasedl jsem do svého pozorovacího stanu a setrval jsem v něm od svítání do setmění (od 05:50 do 18:30). Ten den bylo zataženo a chvílemi odpoledne přšelo. Stalo se tak ke konci léta, 5. 9. 2016. Když jsem na nejnútnejší dobu potřeboval stan opustit, ucpal jsem krmítko starým polštářem, aby nebyla statistika ovlivněna ptáky nezapočtenými. Samozřejmě, že se mnozí ptáci vraceli přes den do krmítka opakovaně, ale o to nešlo. Šlo o kvantitu, čili o to, kolik příslušníků toho či onoho ptačího druhu se přilétlo do krmítka nasytit.

Výsledek byl velmi impozantní, zejména z hlediska počtu dvou nejrozšířenějších druhů sýkor. Sýkory koňadry přilétly během tohoto dne na krmítko celkem 531x, sýkory modřinky dokonce 802x! Daleko vzadu zůstaly hrdličky zahradní - 21x, zvonci zelení - 13x, brhlíci lesní - 5x a vrabci domácí - jen 4x. Zde byl však výsledek ovlivněn tím, že ten den se vrabci věnovali především krmišti pro slepice a husy. Na zahradě a i v širším okolí se vyskytuje velká populace vrabců. Během hnízdní sezony 2016 jsem na své zahradě okroužkoval v rámci projektu RAS („Recapture of Adults for Survival“, což v překladu znamená „Opakovaný odchyt dospělých jedinců pro určení míry přežívání“) přes 140 exemplářů vrabce domácího.

Z výše uvedených poznatků vyplývá, že letní příkrmování má svůj velký význam, především pro mladé ptáky. Příkrmování na krmítku dle pozorování vyhledávala zejména mláďata sýkory koňadry a sýkory modřinky. Současně je však vhodné připomenout skutečnost, že jsem za dobu celoročního krmení zkrmil okolo 100 kilogramů slunečnice, což je poněkud náročná záležitost. Měl jsem však příjemný pocit, že ptáci po cestě k mému krmítku pochytili také spoustu škodlivého hmyzu na mé zahradě i na zahradách sousedů.

Ti z vás, kteří si letní příkrmování můžete nebo chcete dovolit, neváhejte a pusťte se do toho. Hlavně se příkrmování nesmí přerušovat, aby ptáci na krmítko orientování nebyli tímto způsobem dezorientováni. A ještě jedna informace - nelze nic zveřejňovat. Jiné poměry zjistíme na krmítku umístěném někde na balkoně či okně panelového bytu na sídlišti, jiné to bude u rodinného domku na zahradě na okraji města (můj případ) a zase jiné na krmítku situovaném v blízkosti lesa. Závěrem bych chtěl poděkovat všem zemědělcům, kteří se se mnou nezištně podělili o své přebytky vhodných zrnin, a tím mi umožnili tento pokus uskutečnit.

A ROCHA – CENTRUM KEITHE MORRISE – KRUPÁRNA, DOBRÉ MINULOST – SOUČASNOST – VIZE DO BUDOUCNOSTI

Mgr. Pavel Světlík, Věra Diblíková

Pojďme si objasnit, co se skrývá za úvodním nadpisem. A Rocha /portugalsky skála/ je mezinárodní „rodina“ křesťanských orientovaných skupin ochránců přírody, existujících asi ve dvaceti zemích na celé zeměkouli. Od jihoamerické Brazílie a Peru, přes USA, Kanadu, africkou Keňu, Ghanu a blízkovýchodní Libanon, Švýcarsko, Británii, Francii, Finsko až po Indii a Nový Zéland. A to jsem nevyjmenoval všechny. Kromě dalších také Českou republiku. Zdejší projekt pochází z konce devadesátých let, kdy se manželský pár pracovníků Církve bratrské Pavla a Radky Světlíkových potkal na Šumavě s britskými zástupci tohoto hnutí. Zásadní informace do ČR přivezla již britská misionářka Chris Fox, která v době hluboké totality dovažela českým církvím tzv. zakopečkovou křesťanskou literaturu a různě jim pomáhala. Tato statečná žena oslovila kazatele Světlíka se sdělením, že našla v Anglii lidi podobné jeho krevní skupině, křesťany s velkou vášní pro přírodu. To se psal rok 1996/97. Na přelomu tisíciletí se asi po třech letech hledání a tápání v jihočeském Husinci konala přípravná konference pro vznik českého projektu. Hlavními hosty a řečníky byli zakladatelé mezinárodní AR manželé Petr a Miranda Harrisovi a nový přítel, jakýsi kmotr českého projektu, Keith Morris s manželkou Maureen. Na závěr konference došlo na prastarém srubu u čarokrásné šumavské řeky Blanice k setkání hlavních aktérů mezinárodní skupiny s českými průkopníky. Došli jsme však k rozhodnutí zapustit kořeny ve východních Čechách.

Nyní přeskočím několik let, od kořenů a šumavských počátků až do Dobrého, kde již roku 2002 oficiálně ustavená česká A Rocha postupně ve dvou etapách vykoupila od rodiny Světlíků starou, částečně opuštěnou tkalcovnu, značně poškozenou povodní z konce 90. let. Původně, za dob Marie Terezie, zde však byl krupařský mlýn a odtud se traduje současný název „Krupárna“. Centrum jsme nazvali na památku po britském ekologovi, našem srdečném, obětavém a veselém příteli Keithi Morrisovi, který velmi rád přiváděl děti k poznávání přírody a lásce k ní.

A Rocha zde za pomoci řady drobných sponzorů, ale také za významné podpory Krajského úřadu v HK postupně vytváří ekologické výukové centrum, hlavně pro děti a mládež. Pomalu se daří uvést do chodu celý ekologický areál.

Nyní se např. velmi radujeme ze vznikajícího mokřadu, menšího rybníčku pro květiny, vodní hmyz, obojživelníky a ptáky, který vzniká v budoucí živé zahradě. Agentura ochrany přírody a krajiny podpořila i vznik dalších čtyř malých tůň pro

vodní živočichy. Věříme, že i tímto malým krokem sloužíme velkému celonárodnímu cíli – zachytit vodu v krajině. Blízko rybníčku najdete velké stacionární krmítko, kde po celý rok krmíme ptáky, hadník, jakýsi kompost pro ještěrky a hady, broukovíště, domov pro velké brouky, ptačník, veliký „jezek“ z větví jako úkryt pěvců, zídka pro ještěrky, a brzy i kontejner pro hnízdění ledňáčků, ježčí chaloupku a sídlo pro čmeláky. Třetím rokem funguje větší hmyzí hotel, který již opakovaně hostí spoustu druhů včelek samotářek. Toto vše spojuje několik ploch pomalu vysévaných obnovovaných květnatých luk. Vegetace na nich zde byla velmi poškozena zmíněnou povodní, a tak jde o náročnou, dlouhodobou proměnu nivy s výsadbou nejen květin, ale i keřů a stromů.

Provoz budovy centra je jen částečný, protože chybí další finanční prostředky. Ale i přesto zde ve zkolaudované části konáme např. pravidelné výstavy hub, koncerty a veselé soutěže. Nyní právě připravujeme únorovou Zeliádu, okurkiádu a chlebování. Tedy soutěž o nejlepší domácí kysané zelí, okurky a letos také přibude hodnocení pecnu domácího chleba. Vcelku pravidelně se konají nejen pro doberské a podbřežské sousedy cestopisné přednášky. Na jaře i na podzim probíhá na centru AR již tradiční Ptačí festival s ukázkou odchytu a kroužkování ptáků. Tahle činnost se děje na řece a v blízkosti krmítka i častěji v roce jako doprovodný program při akcích dětí a mládeže. Další akcí bude i letošní zářijová konference české AR na téma „Voda v krajině“. Část programu by měla proběhnout nejen na Krupárně, ale také v Dobrušce, a to ve dnech 8. -10. září.

Důležitou složkou naší práce jsou dětské volnočasové kluby v Podbřeží a v České Skalici. V průběhu let jimi prošly desítky dětí, některé z nich pak následně zaměřily svůj život na studium přírodovědy nebo lesnictví a z toho se radujeme.

Na děti a mládež jsme se zaměřili i v programech environmentální výchovy. Jde o názorné lekce s praktickými ukázkami a cvičeními uzpůsobené na délku vyučovací hodiny. Navštěvujeme mateřské školky a základní i střední školy nebo přijíždějí ony k nám. Letos nabízíme 24 lekcí, např. „Povídáme si se zvířátky, liškou, jezevcem a veverkou“, „Jak a proč krmit správně ptáky“, „Chráněná území našeho regionu“, „Stromy-úžasné živé organismy“, „Žít jako motýl“,.../viz seznam na našich webových stránkách nebo katalog, který zájemcům rádi zašleme/. Na programy „Objevujeme ptačí říši podél řeky, na louce, u krmítka“ a „Metodika kroužkování ptáků s praktickou ukázkou odchytu“ je nutno zavítat k nám.

Významnou letní aktivitou je pravidelný tábor pro děti, s velmi pestrou, úžasně kreativní ekologicko-křesťanskou náplní. Pro obrovský zájem je kapacita vždy brzy vyčerpána.

Mnohé z našich aktivit můžete nejlépe poznat v krátkém, dvacetiminutovém dokumentu, který je možno stále shlédnout na webu ČT v pořadu „Cesty víry“ – v části nazvané „Dotknout se přírody“.

(<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1185258379-cesty-viry/215562215500004-dotknout-se-prirody>)

Hodně spolupracujeme s Českým svazem ochránců přírody, zejména se skupinou Jaro Jaroměř. Volně také s ČSO /Českou společností ornitologickou/ a to na vzniku a vývoji Ornitologického parku, tzv. Josefovských luk, v blízkosti Jaroměře. Již po více než deset let úzce sdílíme svoji vizi a praktické kroky se skupinou vedenou vynikajícím terénním ornitologem Mílou Hromádkou v Orlickém Záhvoří. Naší práce se též obětavě účastní vynikající dobrušský ornitolog Vojtěch Volf. Ten s neúnavným nasazením lektoruje při akcích s dětmi, mládeží, ale i rodinami nebo důchodci. Zejména v tzv. Ptačí oblasti Orlické Záhvoří. Tam každé léto téměř tři měsíce monitorujeme nejen skrytě žijící chřástaly polní a bekasiny otavní, ale i spoustu nádherných pěvců, jako jsou hýlové rudí, tůhýci obecní, cvrčilky zelené a jiné druhy. Několikrát jsme tam kroužkovali i soviho skřítku kulíška nejmenšího. /Více o aktivitách AR na Orlickém Záhvoří ve filmu ČT- viz výše uvedený odkaz na web ČT. /

Původní jihočeská skupina A Rocha na Prachaticku se spolu s námi zase každoročně v červnu podílí na výzkumu avifauny ve vojenském prostoru Boletice. A v samotných Prachaticích – tam spolu s jihočeským ekologickým centrem Dřípatka organizujeme každoročně výstavu hub a podobně jako i zde Ptačí festivaly... Naše vize je mít určité zázemí právě v těchto dvou oblastech - v pohraničním Orlickém Záhoří i na Prachaticku, v okolí zapadlého nádherného koutu Arnoštova. Na obou místech bychom potřebovali získat malou základnu pro výzkum a práci v terénu. Zatím, žel, na prvním máme jen obytný přívěs a na druhém propůjčenou chalupu od jedné přátelské paní profesorky. Pokud by se konal zázrak v získání větší finanční podpory, určitě ji nasměrujeme i sem.

V okolí zdejšího centra máme vyvěšeno 250 hnízdních budek pro drobné ptáky a několik budníků pro sovy a dravce. Monitorujeme také hnízdění ledňáčků na Zlatém potoce /Dědině/ a děláme konkrétní ochranná opatření vedoucí k dobré reprodukci těchto drahokamů naší přírody. V minulém roce jsme v těsné blízkosti centra odchytli a okroužkovali 35 mladých ledňáčků. S napětím nyní očekáváme, kam se ti „naši rybařiči“ dostali do světa. Z minulých let máme zprávy o jejich cestování až z Itálie či Švýcarska. Jedna námi zde kroužkovaná sýkora koňadra se za pár měsíců dostala od našeho krmítka až do moskevského parku, tedy přes 1 600 km daleko.

A jaké má A Rocha další vize?

Velkým úkolem na Krupárně je také pokračující rekonstrukce budovy, zejména pro instalaci přírodovědných sbírek. Jde o staré, přáteli darované sbírky ptáků i savců, motýlů a brouků. Tyto úžasné, často kolem 50 i více let staré preparáty by měly po odborné restauraci a konzervaci těšit veřejnost. A to v nádherné expozici, v tzv. diorámatech. Zde by návštěvníci za sklem skříní mohli spatřit kousek přírody, např. lesa nebo vodní tůň s rákosem, a všude plno tvorů jako živých. Něco takového, ale ve větším rozsahu, vlastní muzeum v Pardubicích.

Náš další veliký sen je obnovení vodního díla pod budovou Krupárny, kudy prochází vodní kanál. Splav, vodní přivaděč i odtoková strouha, pocházející pravděpodobně až z dob Marie Terezie, jsou stále funkční. Torzo Bánkiho turbíny, která zde desetiletí sloužila, by mohlo nahradit funkční vodní kolo. Ukazovalo by nejen dětem a mládeži využití čisté vodní energie, ale jistě by i přispívalo do naší pokladny. Zatím totiž jako nezisková organizace dost často zápasíme o přežití, zejména pokud se týká finančních odměn k udržení skvělého personálu v podobě šesti zaměstnanců, většinou pracujících na částečný úvazek.

Celá práce české A Rocha je velikým dobrodružstvím. Zveme i vás, milé čtenáře těchto řádků, k návštěvě našeho centra s přilehlou ekozahradou. Zveme vás na všechny menší i větší akce. Přednášky, soutěže, setkání. Můžete také přijít, pokud budete chtít pomoci a zatoužíte prožívat radost z vykonání smysluplné práce. Vítejte i jakoukoliv jinou podporu.

Najdete nás na vyznačené turistické stezce asi 1,5 km pod vesnicí Dobré směrem k Podbřezí, v údolní nivě Zlatého potoka /Dědiny/ vedle Krejčovy /Aldorfovy pily/.

Těšíme se na vás, budete vždy vítáni.

Ředitel Mgr. Pavel Světlík a Věra Diblíková, archivář A Rocha CZ; psvetlik@arocha.cz tel. 775 042 228

www.arocha.cz www.arocha.org

ARCHIVNÍ PRAMENY K DĚJINÁM DOBRUŠKY VE STÁTNÍM OKRESNÍM ARCHIVU RYCHNOV NAD KNĚŽNOU

Mgr. Radka Holendová

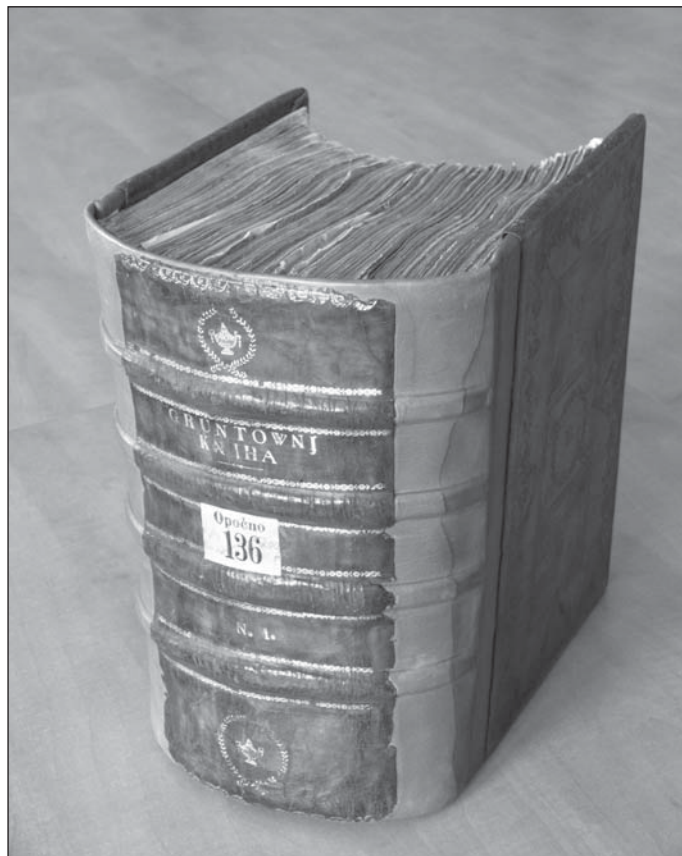
Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou (dále jen SOkA RK) zajišťuje pro oblast okresu Rychnov nad Kněžnou výběr dokumentů k trvalému uložení od určených původců, jejich evidenci, zpracování, uložení a s tím spjatou ochranu a rovněž zpřístupnění těchto dokumentů veřejnosti při splnění podmínek pro předložení archiválií.

Město Dobruška jakožto obec na území okresu Rychnov nad Kněžnou má většinu dokumentů archivní povahy uloženou v SOkA RK. Jedná se zejména o dokumenty vzešlé z činnosti úřadů státní správy a samosprávy, z činnosti škol, cechů, spolků a děkanského úřadu.

Vzhledem ke svému historickému vývoji je nutno zmínit, že ne všechny archiválie vztahující se k Dobrušce a jejím částem jsou uloženy v SOkA RK. Dobruška byla součástí panství Opočno. Materiály vzniklé z činnosti Velkostatku Opočno a vztahující se k němu jsou uloženy ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Rovněž matriční knihy Děkanického úřadu Dobruška jsou uloženy ve Státním oblastním archivu v Zámrsku a všechny materiály vzniklé z činnosti podniků v Dobrušce. V Národním archivu v Praze jsou uloženy matriky židovského obyvatelstva z Dobrušky.

Archivní materiály jsou řazeny v jednotlivých archivech podle správního vývoje a příslušnosti sídla dané organizace do daného okresu, což znamená, že archiválie vztahující se k historii Dobrušky jsou uloženy nejen v Státním okresním archivu Rychnov nad Kněžnou, ale i ve Státním okresním archivu Náchod (fond Okresní úřad Nové Město nad Metují 1850–1942, – pro Dobrušku materiály z let 1868 – 1942, Okresní soud Nové Město nad Metují 1850–1960 – pro Dobrušku materiály z let 1949 – 1960) a ve Státním okresním archivu Hradec Králové (archivní fond Okresní úřad Hradec Králové 1850–1945 – pro Dobrušku materiály z let 1942 – 1945). Proč je tomu tak, vysvětluje následující shrnutí správního vývoje Dobrušky.

Do roku 1849 byla veřejná správa politická, soudní a finanční vykonávána zejména patrimoniálními úřady – úřady panství a magistráty některých měst. V případě Dobrušky se jednalo o panství Opočno a o magistrát města Dobrušky. V roce 1849 byla provedena reforma veřejné správy a vznikla okresní hejtmanskost a okresní soudy – došlo k oddělení soudnictví a správy. Dobruška byla podřízena ve věcech správy Okresnímu hejtmanství Nové Město nad Metují, ve věcech soudnictví Okresnímu soudu Dobruška. Tato úprava však trvala pouze do roku 1855, kdy došlo k zřízení smíšeného soudního okresu se sídlem v Dobrušce, který měl vyřizovat věci soudní i správní. Vzhledem k tomu, že Dobruška nebyla schopna zajistit pro smíšený okresní úřad vyhovující budovu a dobrou měšťané rovněž žádali o přeložení sídla úřadu, byl úřad přeložen do Opočna, kam Dobruška spadala pod veřejnou správu a soudnictví v letech 1859 – 1868. V letech 1868 – 1942 byla Dobruška příslušná pod Okresní hejtmanství Nové Město nad Metují, později přejmenované na Okresní úřad Nové Město nad Metují. V letech 1938 – 1941 byla pro obec v soudním okrese Opočno, tedy i pro Dobrušku zřízena tzv. Politická expozitura Opočno, která vykonávala působnost Okresního úřadu Nové Město nad Metují ve zmíněných obcích. V roce 1942 byl zrušen Okresní úřad Nové Město nad Metují a celý soudní okres Opočno byl podřízen pod správu Okresního úřadu Hradec Králové až do roku 1945. Po konci 2. světové války došlo k obnovení správy ke stavu před Mnichovskou dohodou. Vznikly okresní národní výbory s působností na území bývalých okresních úřadů. Na území bývalého Okresního úřadu Nové Město nad Metují byl zřízen Okresní národní

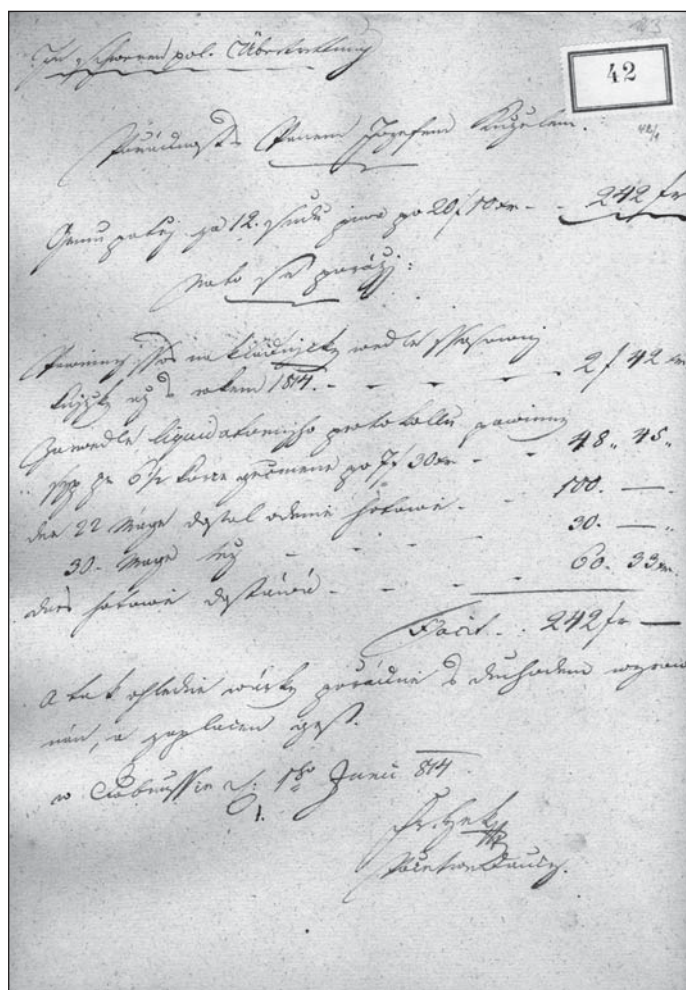
*Archiv města Dobrušky, inv.č. 250, kn.č. 200, uloženo volně,
Gruntovní kniha Nro. 1, 1596 – 1738*

výbor Dobruška s expoziturou v Novém Městě nad Metují, která se v roce 1946 stala samostatným okresním národním výborem. V roce 1949 došlo k reorganizaci územní správy a tyto dva výše jmenované ONV byly sloučeny opět v jeden – tedy v Okresní národní výbor Dobruška, který byl zrušen v roce 1960 a obce byly rozděleny mezi Okresní národní výbor Rychnov nad Kněžnou a Okresní národní výbor Náchod. Dobruška spadala pod okres Rychnov nad Kněžnou, tedy pod správu Okresního národního výboru Rychnov nad Kněžnou, který byl zrušen v roce 1990. V letech 1990 – 2002 byla Dobruška podřízena pod veřejnou správu politickou Okresnímu úřadu Rychnov nad Kněžnou. Po roce 2002 byla na Městský úřad Dobruška přenesena působnost bývalého okresního úřadu ve vymezeném území. Jedná se o obec s rozšířenou působností ve věcech státní správy pro vymezené správní území.

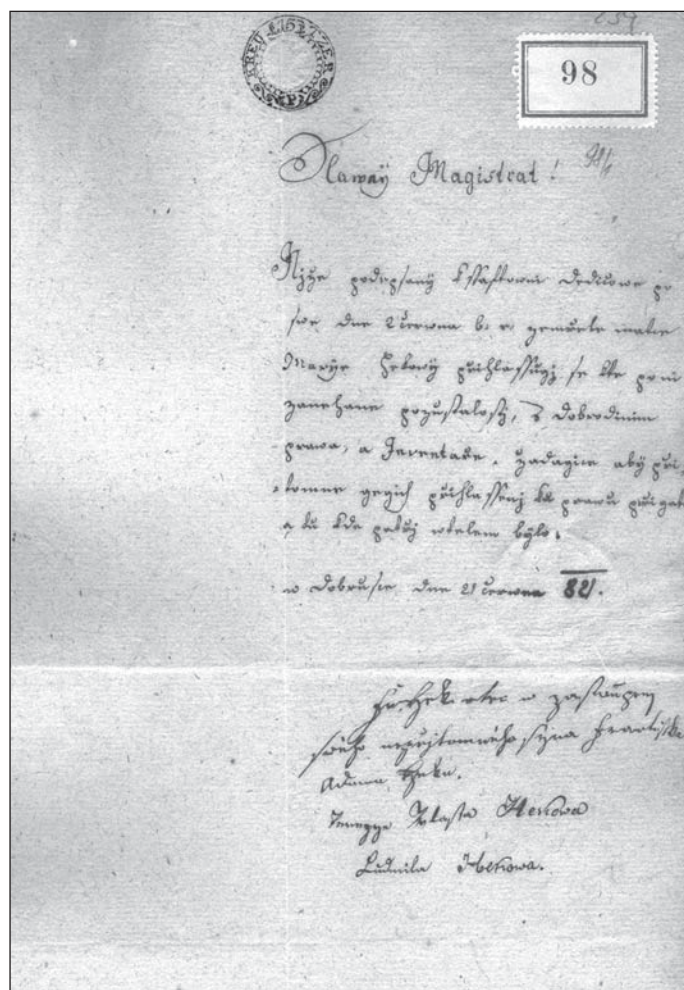
Ohledně soudní správy spadala Dobruška v letech 1868 - 1949 pod Okresní soud Opocno, v letech 1949 – 1960 pod Okresní soud Nové Město nad Metují a od roku 1960 vyřizuje věci týkající se Dobrušky Okresní soud v Rychnově nad Kněžnou.

Archiválie uložené v SOKA RK vztahující se k dějinám Dobrušky mají bezprostřední význam pro historii města a jejich využití pro badatelskou veřejnost je širokospektrální.

Hlavním zdrojem informací k dějinám města Dobrušky je soubor archiválií – archivní fond (dále jen fond), vedený v archivu pod názvem Archiv města Dobruška (1320 – 1945). Tento fond je jedním z nejzachovalejších fondů na okrese Rychnov nad Kněžnou, ve kterém se dochovalo mnoho listin, knih a spisů z nejstaršího období. Ve fondu je uložena nejstarší archiválie v SOKA RK. Jedná se o tzv. Mutinovo privilegium z roku 1320, kterým byla zrušena robota měšťanů a převedena na poplatek a také bylo potvrzeno právo várečné. Celkem se ve fondu dochovalo 37 listin do roku 1850, které dokládají právní postavení města a jeho obyvatel, jejich privilegia a povinnosti. Archivní fond obsahuje více než 900 tzv. úředních knih z let 1525 – 1955. Jedná se o knihy těchto typů: pamětních knihy – kroniky, knihy zápisů jednání městské rady a zastupitelstva, případně jiných odborů a komisí, pozemkové knihy včetně židovské, knihy trhovních smluv, robotní rejstříky, knihy smluv svatebních, knihy pozůstalostní, knihy kšaftovní, knihy městského soudnictví (např. Smolná kniha 1588 – 1787 vedená u soudu s hrdelní

Archiv města Dobruška, inv.č. 922, sign. I/137,
kart.č. 134, Hekália, 1773 – 1844 – č. 42
Urovnání sporu s Josefem Kuželem pro vybrané peníze
za pivo 1. 6. 1814 – podpis František Hek

Archiv města Dobruška, inv.č. 922, sign. I/137,
kart.č. 134, Hekália, 1773 – 1844 – č. 98
Dědicové po zemřelé manželce Hekové
se přihlašují k pozůstalosti – podpis František Hek

pravomocí), knihy evidující obyvatelstvo včetně vydávání různých osobních dokladů, povolení, seznamy sirotků, seznamy branců. Ve spisovém materiálu jsou dochovány materiály k různým odvětvím historie města např. ke katovi, k židovskému obyvatelstvu, k průmyslu, k různým nadacím a dobročinným fondům, k řemeslům, k převodu nemovitostí, věci týkající se samosprávy města a jeho hospodaření, školství, kultury, zdravotnictví, výstavby města aj. Část fondu tvoří tzv. Hekalia, což jsou dokumenty vztahující se k osobě Františka Vladislava Heka a jeho působení v Dobrušce z let 1773 – 1844. Nedílnou součástí fondu jsou i mapy, plány, pečetidla a fotografie. Zajímavé jsou např. plány na přestavbu radnice z let 1867 – 1906, plány na obnovu vyhořelých právozárečných domů z let 1867-1870, plány vodovodu z let 1887 – 1938 či plány železnice Opočno – Dobruška včetně i nerealizovaných návrhů do Nového Hrádku a Kvasin z let 1893 – 1914.

Na fond archivu města časově a tématicky navazuje fond Městský národní výbor Dobruška (1945 – 1990), který zahrnuje písemnosti vzniklé s činností úřadu, které dokládají vývoj města v daném období. Důležitou součástí tohoto fondu jsou zápisy ze schůzí plén a rad a kroniky. Ty tvoří základ pro bádání o historii města v tomto časovém horizontu. Dalšími zajímavými archiváliemi jsou doklady k zavádění národní správy a znárodnění, slučování města s okolními obcemi, přejmenování ulic, vzniku nových organizací, kultury a školství. Malou součástí tvoří rovněž soubor plánů, fotografické dokumentace a tiskoviny, např. dochovaný projekt na rekonstrukci rodného domu F. L. Věky z roku 1961 či fotografie z oslavy 50. let trvání železniční dráhy v Dobrušce z roku 1958.

Na tento fond navazuje archivní soubor s názvem Městský úřad Dobruška (1990 – současnost). Tento fond je tzv. neuzavřený, jelikož stále do něho přibývá materiál z činnosti dnešního městského úřadu. A jelikož je neuzavřený, jsou dokumenty v něm uložené pro veřejnost nepřístupné, vyjma těch, které byly veřejně přístupné již v době, kdy vznikly, tedy před uložením do SOKA RK. Jedná se o zápisy ze schůzí zastupitelstva a kroniky města.

Odděleně jsou v SOKA RK uloženy tzv. cechovní, spolkové a pozůstalostní fondy, které dokreslují dochovaným materiálem svou významnou roli ve vývoji města. Ve městě existovalo několik cechů, z nichž nejvýznamnější byly cechy krejčovský, rozličných řemesel, řeznický a ševcovský. Nejstarší dochovaná archiválie k cechům je udělení artikule cechu řeznického od Jana z Jankovic a Petrsburka ze dne 21. 6. 1493. Tyto artikule potvrdil 17. 5. 1524 Jan Trčka z Lípy. Ve fondech cechů se dají nalézt kromě listin zejména knihy mistrovské, tovaryšské a učednické včetně výučních listů a tzv. kundšaftů (vandrovni pas s pracovním doporučením). Zachovala se i různá cechovní pečetidla. V roce 1860 byly cechy zrušeny a živnostníci z okolí Dobrušky vytvořili 3 oddělení (I. oddělení řemesel oděvních, II. oddělení řemesel potravních, III. oddělení řemesel rozličných), které sdružovaly příbuzné živnosti. Při reorganizaci živnostenských společenstev v roce 1873 vzniklo 7 živnostenských jednot. Ve fondech společenstev se dochovaly zejména knihy zápisů schůzí jednotlivých společenstev, knihy mistrů, tovaryšů a učedníků, stanovy a výuční listy. Od počátku 60. let 19. století ve městě Dobruška začaly vznikat spolky s různým zaměřením. Jedná se např. o Pěvecký spolek Dobroš (zal. 1861), Spolek divadelních ochotníků Křovice (zal. 1867), Čtenářská beseda Mutina (zal. 1872), Sbor dobrovolných hasičů (zal. 1874), Učitelská jednota Budeč (zal. 1876), Tělocvičná jednota Sokol (zal. 1886), Okrašlovací spolek (zal. 1886), Národní jednota severočeská – místní odbor (zal. 1887), Politický spolek pro Dobrušku a okolí (zal. 1897) aj. Z těchto fondů se zejména dochovaly spolkové stanovy a zápisy schůzí. V SOKA RK je uloženo pět pozůstalostních osobních fondů, jejichž původci byli spjati s městem Dobruškou. Jedná se o osoby Josefa Cvrčka, archiváře a kronikáře města, MUDr Josefa Káše (1897 – 1960), lékaře a činovníka ochotnického divadla, Františka Pišla (1865 – 1938), archiváře a kronikáře města, Václava Vodáka (1851 – 1928), regionálního přírodovědce a učitele a Josefa Žabokrtského (1899 – 1943), učitele a odbojáře popraveného za 2. světové války. Ve fondech se zachovaly materiály vztahující se k povolání a k zálibám výše jmenovaných. Zajímavostí je dochovaný rukopis v pozůstalosti Václava Vodáka pod názvem „Botanický popis okresu novoměstského“ z roku 1826 či dokumenty vztahující se k odbojové činnosti a věznění z pozůstalosti Josefa Žabokrtského.

*Archiv města Dobrušky,
inv.č. 2266, fol. 3, kart.č. 572,
Album foto – odevzdání standarty
I. cyklistického praporu v Josefově
městem Dobruška, 1935*

Dalšími fondy vztahujícími se k dějinám města jsou fondy jednotlivých škol a školských organizací v Dobrušce. První zmínky o školství v tomto městě pocházejí již ze 14. století. Doklady v těchto fondech však začínají až na počátku 19. století a pokračují až do současnosti. Jedná se o fondy základního, středního i odborného školství, včetně písemností místní školní rady a okresního školního výboru. Zachovalé písemnosti dokládají historii školství ve městě. Zejména se v těchto fondech zachovaly kroniky škol, katalogy jednotlivých tříd a seznamy žáků.

Jelikož Dobruška byla sídlem děkanátu, je v SOkA RK uložen i fond Děkaný úřad Dobruška z let 1604 – 1965. Fond obsahuje materiály vztahující se k církevní správě děkanátu např. pamětní knihy, seznamy obyvatel, pořádky služeb božích, snubní protokoly, osobní pozůstalosti jednotlivých děkanů, zpovědní seznamy, materiály k opravám kostelů a kaplí na území děkanátu, mešní nadace i fotografický materiál. Zejména pro genealogy je fond velmi cenný na zdroje v pátrání po předcích, kdy jsou hojně využívány zejména soupisy obyvatel, snubní protokoly a zpovědní seznamy. Zajímavostí v tomto fondu je několik rukopisů. Jedná se o díla kněze Jana Karla Rojka a děkana Antonína Flesara. Jan Karel Rojek sepsal „Paměti města Dobrušky 1320 – 1875“ a „Matriku vikariátu opočenského a novoměstského 1068 – 1895“. Po Antonínu Flesarovi se zachovaly dva zajímavé rukopisy – „Poznámky k dějinám dobušských gruntů v 16. a 18. století“ a „Opis smolné knihy města Dobrušky“.

V odvětví státní správy a samosprávy lze archivní doklady nalézt i v dalších fondech. Jedná se zejména o Okresní úřad Opočno (1855 – 1868), Politická expozitura Opočno (1938 – 1941), Okresní národní výbor Dobruška (1945 – 1960), Okresní národní výbor Rychnov nad Kněžnou (1945 – 1990) a Okresní úřad Rychnov nad Kněžnou (1990 – 2002). Pod tyto instituce město Dobruška správně spadalo (viz. správní vývoj výše). V těchto fondech lze dohledat doklady různé povahy např. věci stavební, doklady týkající se domovského práva a státního občanství, spolkové záležitosti, soukromé podnikání, znárodnování, volby, školství, zdravotnictví, průmysl i vojenské záležitosti.

Ve fondu Okresní zastupitelství Opočno 1865 – 1928, které mělo územní působnost i pro Dobrušku, lze rovněž dohledat informace k historii Dobrušky. Tato instituce měla za úkol řešit hospodářské věci okresu, usilovat o zlepšení stavu komunikací, zdravotnictví, zemědělství aj. Mimo jiné jsou v tomto fondu dochovány stanovy spolků z Dobrušky, stížnosti na hospodaření Dobrušky v letech 1886 – 1895 a materiály k hospodářsko-průmyslové výstavě v Dobrušce v roce 1892.

Pro dějiny města je rovněž důležitý obsah fondů Okresní soud Opočno (1850 – 1949), Okresní soud Rychnov nad Kněžnou (1850-2002), Okresní prokuratura Dobruška (1949-1960). Je v nich zachována soudní agenda z výše uvedených let, která zahrnuje doklady vztahující se k občanským sporům, k exekucím, k projednávání pozůstalostí, poručenství a opatrovnictví, trestní agendě, včetně starých pozemkových knih města Dobrušky z let 1852 – 1884 a knih listin z let 1872 - 1909, které obsahují zejména kupní a tržní smlouvy, pozůstalostní listiny, podklady k převodu majetku včetně matričních dokladů prodávajících a kupujících.

V neposlední řadě i fondy peněžních ústavů na území města Dobrušky dokládají historii lokality. Z Dobrušky jsou zde uloženy fondy: Městská spořitelna Dobruška (1890 – 1952), Živnostenská záložna Dobruška (1881 – 1942) a Občanská záložna Dobruška (1863-1948). V těchto fondech je možné nalézt zápisy ze schůzí výboru, dozorech rad, valných hromad, knihy členů či účetní knihy.

Tyto vyjmenované archivní fondy tvoří základ pro bádání o dějinách města Dobrušky v SOkA RK. Nejedná se o veškeré fondy vhodné k tomuto studiu. Ani cílem tohoto příspěvku nebylo vyjmenovat vše, co se nachází k historii města Dobrušky v okresním archivu, pouze nastínit možnosti bádání o historii lokality v SOkA RK. Kromě archivních fondů se nachází v okresním archivu i bohatá knihovna s regionální literaturou včetně dobových tiskovin a novin, které jsou rovněž pro badatele k dispozici.

Poznávání dějin Dobrušky v archiváliích SOkA RK je možné v mnoha směrech a ohledech, které umožňují dochované archiválie. Kromě dějin samotného města, jeho institucí, škol a jiných zařízení nejvíce badatelé využívají dochované materiály při zpracování vlastních rodokmenů, případně historie jednotlivých domů a jejich obyvatel.

Nakonec je jisté nutné dodat, že SOkA RK není jedinou institucí na území okresu Rychnov nad Kněžnou, která toto bádání umožňuje a kde jsou uloženy doklady k historii města. Badatelé a zájemci o historii mohou rovněž využít služeb Muzea Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou a Vlastivědného muzea v Dobrušce, institucí, které jsou rovněž zaměřené na shromažďování různých typů paměťových zdrojů o historii i současnosti tohoto okresu.

ARCHEOLOGIE V DOBRUŠSKÉM MUZEU V 21. STOLETÍ

Josef Flégl

Archeologie je formou materiální paměti, jež nám pomáhá poznat a pochopit stopy věcí a lidí, o nich se většinou nedochovály žádné písemné záznamy (výjimkou v tomto směru je archeologie středověká). Základním smyslem nakládání s archeologickým materiálem je jeho poznání, zdokumentování a šíření poznatků o něm směrem k veřejnosti.

Také dobrušské vlastivědné muzeum napomáhá uchování a popularizaci tohoto dědictví, především svou sbírkou archeologických artefaktů, zahrnující období od pravěku až po novověk. Dobrušská veřejnost je o dění v muzeu pravidelně informována především články v *Dobrušském zpravodaji*. Pro zájemce ze širšího regionu jsou publikovány příspěvky v ročníce *Panorama*.

Jádrem muzejní archeologické sbírky tvoří sbírka dobrušského amatérského archeologa Jana Klena, jejíž podstatnou část dnes najdeme v muzeu, které ji koupilo od Klenových dědiců. Středověké archeologické artefakty pocházejí zejména z nálezů při zemních pracích, prováděných především v historickém jádru města.

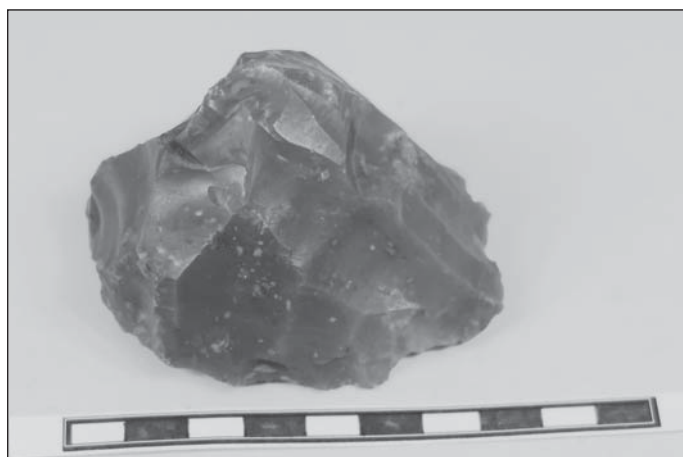

Paleolitický artefakt

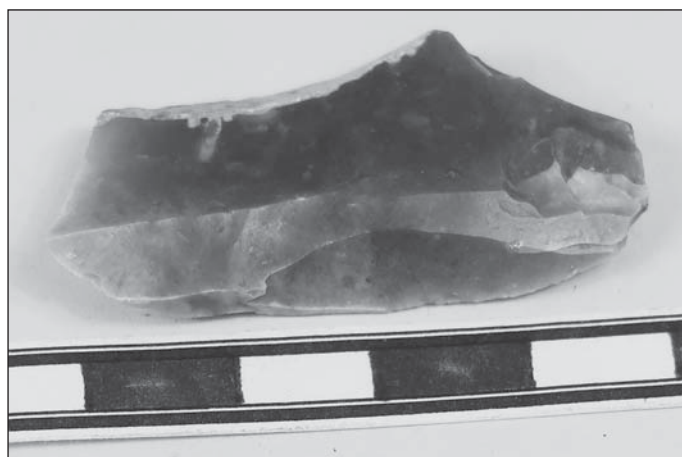
V roce 2003 se uskutečnila pracovní návštěva specialisty na dobu bronzovou zvláště ve východních Čechách, Dr. Víta Vokolky. Dr. Vokolek zrevidoval a v řadě případů upřesnil nálezy z uvedeného období a dále provedl jejich zařazení do jednotlivých pravěkých kultur; upřesněna byla i lokalizace nálezů.

Dobrušské vlastivědné muzeum usiluje i o dokumentaci nálezů (a obecně předmětů a archiválií vůbec), které jsou v soukromém držení. Tak byly v dubnu 2004 zdokumentovány a vyfotografovány archeologické nálezy nacházející se u soukromé osoby v Mělčanech. Tyto artefakty nacházel majitel na poli u svého domu směrem ke Zlatému potoku a nad cestou od Mělčan k rybníku Na Drnově. Jde především o nálezy středověké (hroty do kuše s tulejkou, podkovy ozubky, které mohou pocházet i z novověku, zlomek kachle, střep hrnku, keramické závaží a pazourková křesadla). Do pravěku lze zařadit pazourkové úštěpy, mlaty a sekeromlat. Přesné určení bylo konzultováno s Dr. Martinou Bekovou a Mgr. Bohumírem Dragounem z Muzea Orlických hor v Rychnově n. Kn.

V roce 2005 vydalo dobrušské vlastivědné muzeum první dvě části publikace *Dobrušsko v pravěku ve světle archeologických sbírek*. Dvě útlé brožury byly první vlašťovkou systematických informací o pravěku a vydávání této řady pokračuje doposud. Dnes jsou dostupné i na internetových stránkách dobrušského vlastivědného muzea.

Pazourkové jádro

Pazourkový nástroj

Středověká keramika

Bronzová sekerka

Některé nálezy doprovázejí i zajímavé příběhy. V roce 2006 jsem navštívil jednoho z mělčanských rodáků, který prožil podstatnou část svého života v Praze a na odpočinek se vrátil do rodné obce. Vzpomněl si, že kdysi jako chlapec našel ve vymlatém břehu Zlatého potoka několik keramických střepů. Klukovský poklad si uschoval někde na půdě nebo ve sklepě a dávno na něj již zapomněl. Po sedmdesáti letech se na svou skrýš znovu podíval a ke svému překvapení ji našel neporušenou. Keramické střepy, které se dnes nacházejí ve sbírce dobroušského muzea, zařadil Dr. Jiří Kalferst z archeologického oddělení Muzea východních Čech v Hradci Králové do 13. až 14. století, tedy do doby, kdy existovala ještě osada Leštná a začalo vznikat město Dobruška.

Zřejmě nejatraktivnějším archeologickým nálezem ze středověku je depot stříbrných mincí z Bačetína. V Muzeu východních Čech v Hradci Králové byl odborně ošetřen a stal se předmětem výzkumu pracovníků především přírodovědných profesí. Mineralogové, ale například i zoologové zjistili celou řadu podnětných poznatků, které přispěly k poznání mnohých tajemství tohoto nálezu. Mince pocházejí z období Václava IV. a část nalezeného pokladu můžete obdivovat ve stále expozici dobroušského vlastivědného muzea v části Příběh města Dobrušky.

K významným přírůstkům archeologické sbírky patří bronzová sekerka s tulejkou a sekeromlat z atypického materiálu. Oba artefakty byly nalezeny blízko sebe na poli v katastru obce Ohnišova.

Velkým přínosem pro muzeum je od roku 2006 spolupráce s Dr. Ondřejem Levínským, žákem Dr. Fridricha, DrSc. (jenž spolu s Dr. Venclem jako první utřídil Klenovu sbírku), a specializuje se na období paleolitu, tedy na starší dobu kamennou.

Dr. Levínský významně přispěl k prohloubení vědeckého poznání podrobnou analýzou jak stávajícího sbírkového fondu archeologie, tak i nových nálezů včetně zhodnocení archeologických lokalit v našem regionu.

V listopadu 2008 navštívil dobroušské vlastivědné muzeum archeolog Tomáš Mangel z královéhradeckého muzea, který se specializuje na dobu laténskou, tedy období keltského osídlení našeho území. Tomáš Mangel připravuje publikaci mapující výskyt Keltů ve východních Čechách. V části sbírky Jana Klena, která je v soukromém držení, jsou bronzové náramky, které byly nalezeny v roce 1924 v katastru obce Bohdašína a pocházejí z uvedeného období.

Nové zhodnocení archeologické sbírky pod zorným úhlem množství informací od profesionálních archeologů, vzpomínek pamětníků na přesnou lokalizaci archeologických nalezišť, nových nálezů, ale i písemných dokladů především z poznámek Jana Klena, dalo podnět ke zpracování dalších částí publikace *Dobruška v pravěku*. V roce 2009 vyšel 3. díl – *Archeologické nálezy na Mělčanském kopci u Dobrušky* a v roce 2011 4. díl – *Archeologické nálezy v Dolcích*.

Archeologickou sbírku dobroušského muzea obohatily i moje sběry, které tvoří několik desítek artefaktů. Z období středověku pocházejí především nálezy mezi gymnázium a zahrádkami (více než 40 kusů). Pravěké nálezy jsou většinou uvedeny v publikacích *Dobruška v pravěku*. Nálezy středověké proveniencí (keramické střepy, kachle apod.) odborně posoudil a zařadil Mgr. Bohumír Dragoun. Archeologická lokalita v Dolcích byla bohužel postupnou zástavbou téměř beze zbytku zničena a zbylá malá část u gymnázia slouží nyní již delší dobu jako pastvina pro dobytek.

Prostřednictvím Dr. Levínského se podařilo získat odborníka na kostní materiál, paleontologa a osteologa Mgr. Martina Holuba, který v letech 2009 – 2010 společně s Dr. Levínským posoudil a utřídil kostní materiál nalezený v bývalé křovické cihelně (ze sbírky Jana Klena). Tyto zvířecí kosti pocházejí z posledního glaciálu (doby ledové). Vedle kosterních pozůstatků mamutů jsou zde zastoupeny kosti koně sprašového, prature a jelena lesního.

V letech 2011 – 2012, kdy probíhala rekonstrukce budovy muzea a příprava nových stálých expozic, pokračovali Dr. Levínský a Mgr. Holub v restaurování mamutího klu, který se stal jedním z nejatraktivnějších exponátů uvedených expozic. Další

detaily, týkající se uvedených sbírek, jsou obsaženy v další, již páté části publikace *Dobrušsko v pravěku*, v níž jsou popsány archeologické nálezy z Valu u Dobrušky a cihelen v Křovicích a Pulicích. Publikaci najdete i na internetových stránkách dobroušského vlastivědného muzea.

Spolupráce s odborníky v oblasti archeologie, paleontologie, ale i geologie, významně zhodnocuje sbírky dobroušského vlastivědného muzea, které již dávno nejsou jen souborem zajímavostí, ale skutečně vědecky zpracovanými doklady nejstarší minulosti Dobrušky. Důkazem ocenění výsledků této práce je i zájem studentů archeologie, kteří do dobroušského muzea jezdí čerpat vědomosti pro své diplomové práce.

V roce 2015 byla díky pochopení a vstřícnosti dobroušského děkanství provedena terénní část výzkumu podzemí kostela sv. Václava v Dobrušce. Tento výzkum byl proveden nedestruktivní metodou, zásah do kostelního objektu byl minimální a spočíval pouze ve vytvoření malých otvorů pro kabel s miniaturní kamerou, která nasnímala vnitřek kostelních krypt. Výzkum realizoval tým odborníků z občanského sdružení Naše historie z Mladé Vožice u Tábora pod vedením Jiřího Šindeláře. Výsledky výzkumu jsou dále zpracovávány a vyhodnocovány celou řadou specialistů z nejrůznějších oborů a institucí.

V letošním roce byly dokončeny práce na poslední části publikace *Dobrušsko v pravěku*, která zahrnuje archeologické nálezy z katastru Českého Meziříčí. Základním pramenem pro tento díl je sbírka pana Jana Němečka z Českého Meziříčí, která je po doplnění dalšími nálezy dnes uložena v dobroušském vlastivědném muzeu.

Na rok 2017 je připraven další výzkum kostního materiálu z muzejních sbírek. Vzorek mamutího klu bude zaslán do archeologického ústavu České akademie věd v Praze, který zajistí jeho výzkum metodou radiokarbonové analýzy. Ta by měla dát odpověď na stáří tohoto klu a dále tak upřesnit a rozšířit poznatky o dobroušské archeologické sbírce, ale i pravěku našeho regionu.

Nejstaršími dějinami města a regionu se pochopitelně nezabývá jen dobroušské muzeum. Nejdůležitějším přínosem k poznání počátků města Dobrušky byly záchranné archeologické výzkumy prováděné Dr. Martinou Bekovou z Muzea Orlických hor v Rychnově n. Kn. Při výzkumu, prováděném v souvislosti s výstavbou nového parkoviště u polikliniky byly odkryty odpadní jámy se střepy ze 13. století. Podařilo se tak přibližně lokalizovat polohu osady Lešno, která byla předchůdcem Dobrušky. Mnoho zajímavých poznatků o změnách ve středověkém městě odkryly také archeologické výzkumy při rekonstrukci budov muzea a synagogy. Výzkumy se v souvislosti se zemními pracemi při stavbách budov i komunikací provádějí i nadále, a tak se možná můžeme těšit na nové objevy, které dále poodkryjí nejstarší minulost našeho města.

KAMENNÁ KŘTITELNICE Z KOSTELA PANNY MARIE A SV. VÁCLAVA V DOBRUŠCE

Mgr. Michaela Kollárovičová

Jak asi vypadala Dobruška ve 14. století? O tom by nám mohla vyprávět románská kamenná křtitelnice, která se dochovala až do dnešní doby. Téměř s jistotou můžeme říci, že byla umístěna už v původním gotickém kostele, který stával na místě dnešního kostela svatého Václava. Kostel byl do osmnáctého století zasvěcen svatému Václavu a Panně Marii, v tomto století také došlo k barokní přestavbě kostela.

V první polovině 14. století se konstituuje církevní struktura. Jejím vrcholem bylo pražské biskupství, povýšené v roce 1344 na arcibiskupství. V jednotlivých krajích, tedy i v hradeckém, byly zřizovány archidiakonáty a dalším podřízeným stupněm byly děkanáty. Těch bylo v kraji osm (hradecký, jičínský, bydžovský, kladský, dobušský, královédvorský, kostelecký a broumovský). Po hradeckém arcijáhenovi Slavoňovi, uváděnému k roku 1167, pravděpodobně dostala své jméno obec Slavoňov.

Dobrušský děkanát zahrnoval 36 far, z toho dvě v Kladsku. Šlo o farnosti v Bílém Újezdě, Bohuslavicích, Boušíně, Černčicích, Černíkovcích, Červeném Kostelci, České Skalici, Deštném v Orl. horách, Dobeníně, Dobřem, Dobrušce, Dobřanech, Hoříčkách, Hronově, Chvalkovicích, Krčíně, Levíně v Kladsku, Machově, Náchodě, Německé Čermné v Kladsku, Novém Hrádku, Olešnici v Orl. horách, Opočně, Přepychách, Rtyni v Podkrkonoší, Slavoňově, Skuhrově nad Bělou, Solnici, Stárkově, Třebešově, Uhřínově, Úpici, Verneřovicích, Voděradech, Zákraví a Zálezlech.

Dobrušský plebán byl tedy zároveň správcem celého tohoto rozsáhlého církevního okrsku. K sobě měl jednoho vikáře neboli kaplana. Do roku 1361 získal postupně bohatými nadacemi pana Mutiny z Dobrušky a později i jeho syna Sezemy další tři. V nadaci roku 1361, na samém sklonku Mutinova života, připomíná lenní pán města Dobrušky, že v dřívějších nadáních nebyl dostatečně štědrý, což tímto činem napravuje. Nadace směřovala jak k obživě kaplanů, tak i k samotnému kostelu sv. Václava a Panny Marie a ke kostelu v Opočně. Obsáhlé obdarování bylo ještě 18. října téhož roku potvrzeno arcibiskupem Arnoštem z Pardubic.

Křtitelnice - Vitochov

Křtitelnice - Stařechovice

Prvním známým dobušským děkanem byl Domek neboli Dominik. V kronice děkanství o něm Josef Mnohoslav Roštlapil uvádí: „Z listiny panem Mutinou a jeho synem Sezemou dne 28. června 1361 vydané seznáváme, že v tomto čase duchovním pastýřem v Dobrušce byl kněz Doník, Domek, tj. Dominik, kterýž pokud vědomost naše stačí již před rokem 1354 co plebán správu duchovní vedl a již 11. máje 1355 jakožto děkan /:co nynější vikář:/ se uvádí L. Conf. I., p. 23, když kněze Bernarda za faráře v Černčicích; 20. července 1359 kněze Jana Petru za faráře opočenského; 23. března 1360 kněze Milotu z Jeřic za oltářníka v Náchodě; 30. května 1362 kněze Ješka z Náchoda za faráře v Zákraví (zaniklá ces u Bystrého, pozn. J. M.); dne 7. Octobru 1362 kněze Pecolda ze Dvora za faráře v Krnějovicích; dne 17. Octobru 1362 kněze Řehoře za faráře na Bílém Újezdě...L. Conf. I., pag. 27, 119, 176, 183, 184. (:Semislava kněze za faráře v Hronově dne 22. prosince 13...) instaloval.“

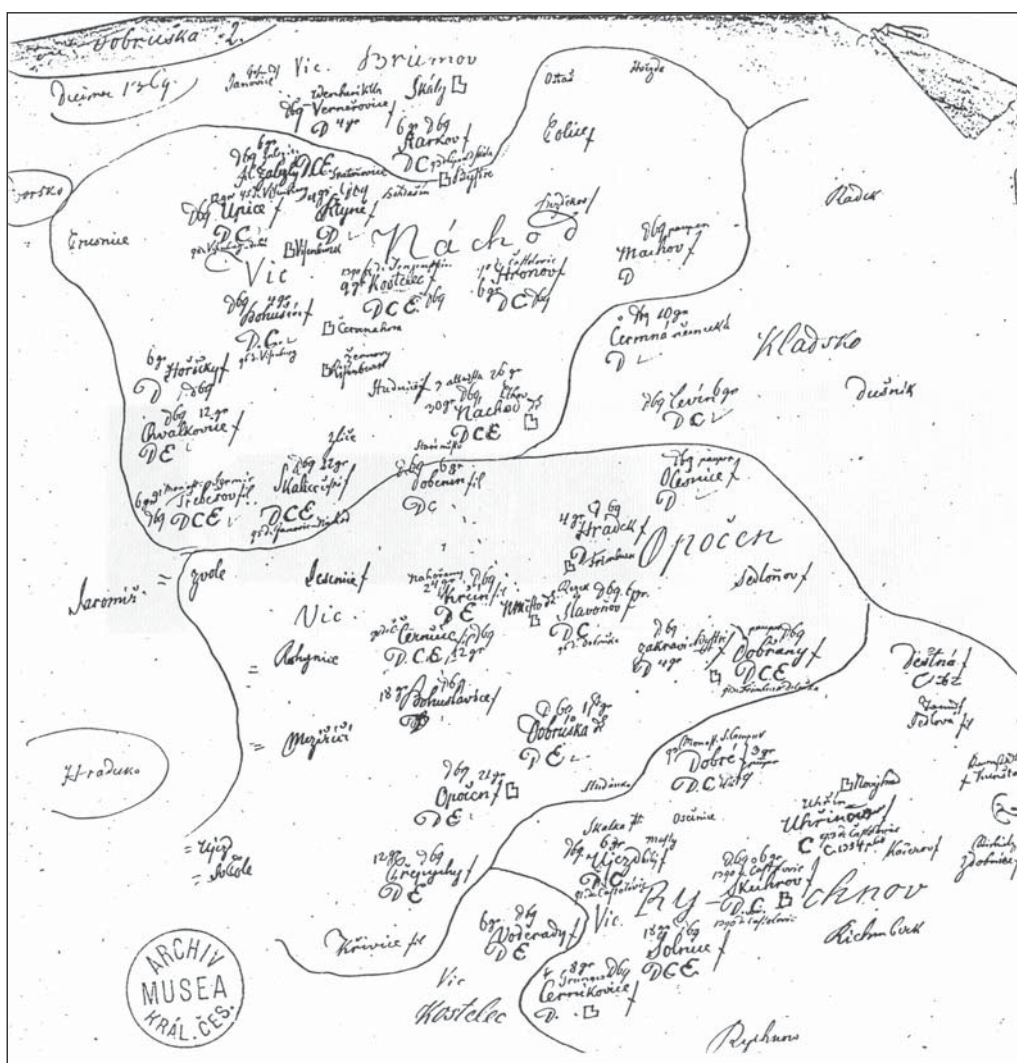
K charakteristice prvního dobušského děkana Roštlapil dále dodává: „Důstojný tento kněz, jak zavedeného poznati můžeme, dosti závažně do tehdejšího života veřejného svým působením zasahoval, požívaje důvěry shůry bezpochyby lásky i s důli až na konec svého života. Zemřel r. 1371.“

Z uvedeného vyplývá, že Dobruška 14. století byla velmi důležitým regionálním církevním střediskem, které bylo silně podporováno i feudálními pány regionu, pány z Dobrušky. Byli to tedy s vysokou pravděpodobností oni, kdo nechali při založení města postavit i gotickou kostelní stavbu, v níž se nacházela i jejich rodová hrobka. V roce 2015 byl proveden ne-destruktivní výzkum této hrobky, který přinesl řadu nových poznatků o nejstarší minulosti dobrušského děkanátu kostela. Zdá se, že právě krypta, ležící před oltářem, tedy na nejčestnějším místě v kostele, byla součástí původní gotické kostelní stavby. Analýza nahodile vybraného kostního vzorku středověké stáří však zatím nepotvrdila. Bezesporu v tomto původním gotickém kostele se nacházela i kamenná křtitelnice, jejíž vznik by mohl hypoteticky zasahovat i do období staršího, kdy by mohla kamennou stavbu předcházet případná stavba dřevěná. To však je pouze v oblasti zatím nepotvrzených (a dost možná i nepotvrditelných) úvah.

Křtitelnice je vytesaná z pískovce do tvaru kalichu na dřívku. Dřív je ve spodní části zdoben žlábký. Na výšku měří křtitelnice 86 cm, dřív měří 33 cm, průměr vnějšího okraje kalichu je 102-104 cm a průměr vnitřního okraje kalichu měří 75 cm. Původně měla křtitelnice nejspíše i dřevěné víko. V 16. století byla kamenná křtitelnice nahrazena kovovou. Poté byla původní křtitelnice z kostela odstraněna. Nalezena byla při úpravách Brtevského potoka ke konci 19. století. Byla umístěna v parku u dnešního kulturního domu. Na konci 20. století byla po restaurování přesunuta do historické renesanční radnice.

Křtitelnice jsou nádoby na křestní vodu, u kterých se provádí křest. Křtitelnice jsou většinou umístěny ve křtící kapli nebo v jiné části kostela či v baptisteriu (tzn. místa, kde se udílí křest). Románské křtitelnice byly vyráběny z kamene a mají pohárovitý nebo kalichovitý tvar.

Nejprve se křtílo v přírodní tekoucí nebo stojaté vodě, ve 3. století se začaly stavět speciální prostory pro křest, uprostřed těchto prostor byla křtitelnice v podobě bazénu, ve kterém byl křtěnec polit vodou. Od 6. století se postupně začaly více používat nádoby na křestní vodu, do které byly děti ponožovány, tento způsob křtu byl ale postupně vytlačen poléváním (infuzí), už od 16. století původní způsob křtu není využíván.

Územní rozsah dobrušského dekanátu

Křest je obřad, při kterém je pokřtěný uveden do křesťanské církve. Křest byl historicky považován za znovuzrození i za očištění. Křtitelnice přitom byla symbolem neposkvrněného lůna Panny Marie, z kterého se křtěný znovu narodil.

Na území Čech a Moravy najdeme i další kamenné románské křtitelnice. Například v kostele sv. Michaela archanděla ve Vítochově v okrese Žďár nad Sázavou, kde je křtitelnice umístěna v presbytáři, pochází z poloviny 13. století a je vyrobena z tzv. nedvěďického mramoru do podoby kalichu. Ve Stařechovicích v okrese Prostějov se nachází raně románská křtitelnice v kostele Narození Panny Marie. Kamenné románské křtitelnice jsou známy z kostelů třeba z Dolních Dubňan v okrese Znojmo, Doubravníka v okrese Brno-venkov, Chebu v okrese Cheb, Jakubova v okrese Třebíč, Křižanova v okrese Žďár nad Sázavou, z obce Nicov v okrese Prachatice, Višňové v okrese Znojmo.

Dobrušskou křtitelnici si můžeme prohlédnout v historické radnici při vítání občánků, svatbách nebo jiných příležitostech.

Křtitelnice v parku

Literatura

- Berger, R. 2008: Liturgický slovník, Vyšehrad.
 Hall, J. 1991: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění, Mladá fronta, Praha.
 Chodura R. – Klimešová, V. – Křišťan A. 2001: Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění, Studie teologické fakulty Jihočeské univerzity svazek 14, Karmelitánské nakladatelství Kostelní vydří.
 Mach, J. 2008: Nejstarší dobušská památka, Příběhy od Zlatého potoka, nakladatelství Bor.
 Mach, J. 2017: 510 let/ 1507 – křtitelnice v kostele sv. Václava, Dobrušský zpravodaj 1/2017, 9.

Internetové zdroje

- <https://www.krasnecsko.cz/lokalita/30018-kostel-sv-vaclava-krizanov-kostel.html>
<http://www.visnove.cz/?p=2909>
<http://www.doubravnik.cz/view.php?cislocianku=2004040101>
<http://www.vejslapy.cz/nejbliži-tipy-na-akce-a-vylety/849-kostel-sv-mikulase-v-chebu>
<http://www.jiznicehy.org/cz/index.php?path=mest/nicov2.htm>
[https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_Michaela_archand%C4%9Bla_\(V%C3%ADtochov\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_Michaela_archand%C4%9Bla_(V%C3%ADtochov))
[https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_V%C3%A1clava_\(Doln%C3%AD_Dub%C5%88any\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_V%C3%A1clava_(Doln%C3%AD_Dub%C5%88any))
[https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_Jakuba_Star%C5%A1%C3%ADho_\(Jakubov\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_Jakuba_Star%C5%A1%C3%ADho_(Jakubov))
<https://cs.wikipedia.org/wiki/Sta%C5%99echovice>

Zdroje obrázků

- Křtitelnice z Dobrušky – J. Mach
[https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_Michaela_archand%C4%9Bla_\(V%C3%ADtochov\)#/media/File:Křtitelnice.jpg](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_Michaela_archand%C4%9Bla_(V%C3%ADtochov)#/media/File:Křtitelnice.jpg)
https://cs.wikipedia.org/wiki/Sta%C5%99echovice#/media/File:Kostel_Narozen%C3%AD_Panny_Marie_-_k%C5%99titelnice,_Sta%C5%99echovice,_okres_Prost%C4%9Bjov.jpg

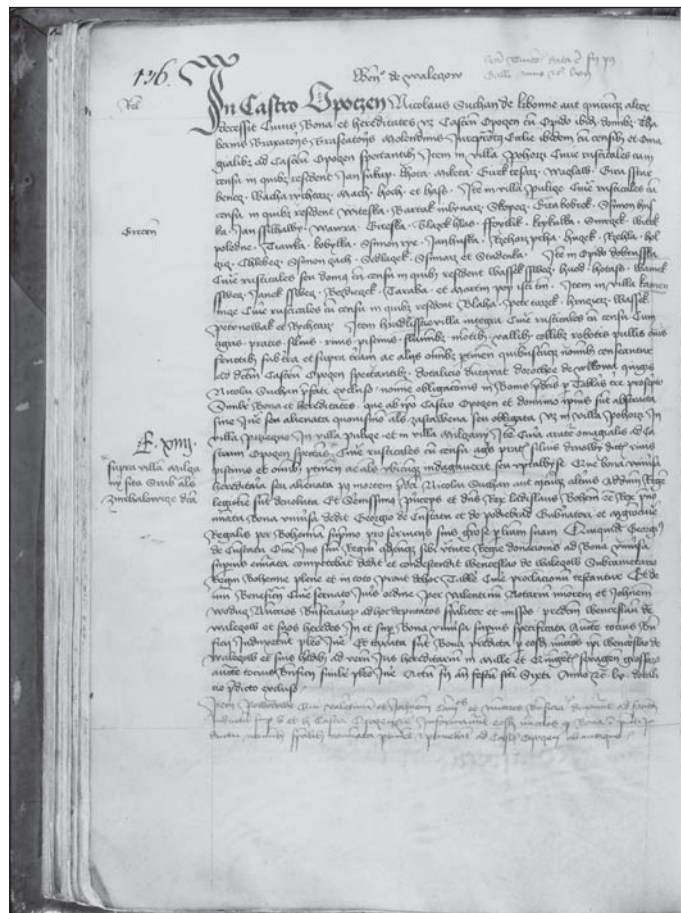
K POČÁTKŮM MĚLČAN

Mgr. Bohumír Dragoun

Historické zprávy až na výjimky vždy pokulhávají za první zprávou o sídlení v daném místě. Je to dáno malým množstvím zachovaných pramenů a také významem lokality. Mnohdy až archeologické nálezy posunou naše poznání o osídlení na dané lokalitě.

V případě Dobrušky a jejího okolí (opočenské panství) máme ve 14. století dotvořenou sídelní strukturu a vesnice naopak zanikají, ve většině případů z důvodů koncentrace osídlení. Některé polohy jsou potom dosídleny deriváty velkých vsí např. Záhornice u Přepych, či osada Brtva u Dobrušky. Přesto pokud se podíváme na první historické zprávy, zarazí nás, že některé oblasti a to poměrně velké, jsou připomínány až po polovině 15. století. Je to dáno konsolidací majetku po husitských válkách. V našem případě musíme takto hledět na majetek zaniklého a rozchváčeného klášterního panství Svaté Pole. K těmto vsím patří: Bačetín (1485), Hlinné (1458 nebo 1490), Kounov (1490), Městec (1458), Ostašovice (1490), Sudín (1458), Osečnice (1598). Přičemž poslední jmenovaná lokalita může být dílem pozdní kolonizace.

Ve světle tohoto příkladu bychom měli také jinak hledět na Mělčany (1455), zaniklou středověkou ves Hradiště (1455 – 1542) a také Chábory s velmi starým hradem (připomínaným až k roku 1571). Podle některých badatelů jsou Chábory ztotožňovány se zaniklou vsí Hradiště. V případě cháborského hradu nám jej archeologické prameny datují do 13. století, nejpozději do počátku 14. století. Samotný prostor Mělčan byl také osídlen výrazně dříve. Díky badatelské aktivitě Josefa Flégla se do sbírek Vlastivědného muzea v Dobrušce dostal keramický materiál z polohy na „Rybníkách“, nalezený po polovině 20. století panem Tomášem z Mělčan v korytě Zlatého potoka. Keramický materiál lze datovat do 13. až 14. století.

První písemná zpráva o Mělčanech

Dalším zajímavým nálezem, ovšem z hlediska malé chronologické citlivosti hůře datovatelným, je soubor tří hrotů. Jeden je hrot do kuše, dva pak do luky (jeden s tulejkou a jeden s řapem). Tato militaria pocházejí ze soukromé sbírky pana Petra z Mělčan a krásně nám dokreslují obraz Mělčan. Militaria lze obecně přičíst vyšší sociální vrstvě, i když jak nám dokládají výzkumy ve vesnickém prostředí i selský lid byl mnohdy ozbrojen. Kuše postupně vytlačuje luk a tak i při velké opatrnosti bychom mohli datovat nálezy hrotů pro luk do předhusitského období.

Mohyly na Chlumu

Pokud si shrneme všechny tyto informace, pak nelze pochybovat o trvalém využívání krajiny s osídlenými body táhnoucími se od Mělčan po Chábory v předhusitském období.

První historická zpráva o Mělčanech nám pak vysvětluje charakter osídlení. Král Ladislav Pohrobek daruje panství Opočno Jiřímu z Kunštátu a Poděbrad 31. května 1455. A také mimo jiné i dvůr poplužní Srub, jinak Zmrhalovice nad Milčany. Zde je pak uveden manský vztah nám neznámých držitelů k hradu Opočnu. Jejich povinností byla strážní služba. Ke statku patřil i vzdálený les Drnov.

V tomto okamžiku nám historická zpráva odhaluje formu držby Mělčan ve sledovaném údobí. Jedná se zde o rytířský (manský) statek – panství, které bylo, pokud popustíme uzdu fantazii, děděno v rodě bez přerušení v předhusitském období. Tím se nedostal do nám známých pramenů. Neznámý rod mohl být v komplikovaných časech husitské revoluce postižen úpadkem a tak se Mělčany a Chábory-Hradiště přičlení k panství Opočno. Druhou možností pak je, že tato strategická oblast mohla být součástí svatopolského zboží. Donátor (páni z Dobrušky) mohl obdařit klášter i zbytným hradem v Cháborách a po zániku kláštera měly vsi stejný osud jako ostatní zboží.

Tím lze vysvětlit rozpor mezi archeologickými a velmi pozdními historickými prameny a posunout vznik Mělčan až do přelomu 13. a 14. století. Která z vyslovených teorií je blíže pravdě, je otázkou dalšího bádání.

Roubená stodola v Mělčanech (foto: Petr Slavík)

Literatura:

- Dragoun, B. 1996: Příspěvek k problematice manských sídel na Opočensku, Panorama 4, Z přírody, historie a současnosti Orlických hor a podhůří, Dobré, 74
- Flégl, J. 2007: Archeologické nálezy v údolí Zlatého potoka u Mělčan, Panorama 15, Z přírody, historie a současnosti Orlických hor a podhůří, Dobré, 73-74
- Horák, J. 2008: Klášter Svaté Pole. Hradec Králové.
- Mach, J. 2005: Vznik Mělčan jako kolonizační vesnice, Mělčany 550 let, Dobruška, 9-10
- Profous, A. 1947-1957: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a a změny. Praha. I. - IV.
- Šimák, J. V. 1938: Pronikání Němců do Čech kolonizací ve 13. a 14. století. Praha.

MARTÝRIUM SV. VÁCLAVA V DOBRUŠCE. K ZAPOMENUTÉMU DÍLU FRANZE CARLA REMPA VE VÝCHODNÍCH ČECHÁCH

Mgr. Petr Arijčuk

„Obraz sv. Václava na hlavním oltáři jest mistrovská práce vlaská, pořízený Jeronymem hrabětem z Colloredo Walse, tehdaž gubernátorem v Miláně asi r. 1720. Jest 16 stop vysoký a 10 stop široký. Malíř F. C. Rempe z Tyrol.“¹ Těmito slovy charakterizoval dobušský děkan a regionální historik Antonín Flesar (1828–1898) v jím sepsaném a roku 1895 vydaném topografickém popisu opočenského panství obraz na hlavním oltáři farního kostela sv. Václava v Dobrušce.² Informaci o malíři rozměrného a – při srovnání s jinými obrazy dotvářejícími oltářní celky východočeských kostelů – bezpochyby velmi kvalitního obrazu převzal s největší pravděpodobností ze starší farní pamětní knihy, povšimnout si však mohl také méně čitelné signatury, kterou sám malíř zanechal v levém dolním rohu svého obrazu.

Flesarovu informaci o Rempově rozměrném oltářním obraze *Martýria sv. Václava* na hlavním oltáři dobušského farního kostela následně přejali i autoři dalších soupisových prací.³ Do povědomí zahraničních badatelů, zejména rakouských a slovinských, případně italských, věnujících malíři Rempovi pozornost z pozice bádání o rakouském vrcholně barokním malířství, však toto zjištění neproniklo. Dobruška se jako lokalita ve výčtu dnes podchycených a registrovaných Rempových prací nikdy neobjevila a to ani v nedávné dizertaci, zpracované a obhájené na vídeňské Univerzitě. Tato práce přitom představuje zatím jediné ucelené uchopení tvorby a života tohoto ve své době bezpochyby významného, postupem času však spíše upozaděného malíře, k jehož hlubšímu proniknutí do obecnějšího povědomí alespoň badatelské obce patrně zabránil i brzký malířův skon ve věku nedožitých třiačtyřiceti let. Jeho osoba byla znovuobjevena teprve v posledních desetiletích a následně byla právem přiřazena k úzkému okruhu nejvýraznějších představitelů zakladatelské generace domácí rakouské barokní malby, sebevědomě se prosazující do povědomí domácích zákazníků, tíhnoucích a do té doby orientovaných především k italskému uměleckému prostředí.⁴

Malířská a stejně tak i sochařská díla vyhotovená v průběhu druhé poloviny 17. a po celé 18. století pro kostelní interiéry východních Čech reprezentují provenienčně pestrou škálu uměleckých výkonů. Mnohá díla vznikala v regionu samotném, další pak přicházela prostřednictvím zakázek oslovujících malíře v místech vzdálenějších včetně uměleckých center za hranicemi českých zemí. Přirozeně nejčastěji se v kraji uplatnili právě domácí, v regionu trvale usazení a působící umělci, v převažujícím počtu pro nás dnes stále anonymní tvůrci, žijící a pracující v tradičních uměleckých centrech zdejšího kraje (Hradec Králové, Chrudim) stejně jako v menších, lokálních střediscích (např. Jaroměř, Trutnov, Pardubice, Německý Brod, aj.), kde v řadě případů profitovali z přítomnosti a zázemí sídla aristokracie nebo alespoň příslušné patronátní správy (např. Litomyšl, Jičín, Rychnov nad Kněžnou, Lanškroun). Vedle prací těchto domácích nebo natrvalo se v kraji usazujících umělců přicházeli na východ Čech, zejména prostřednictvím objednavatelů z řádového prostředí a z řad aristokracie, také mnohé práce z tradičních velkých zemských center, především z Prahy. Opomenout však nelze ani kontakty zdejších objednavatelů s moravskými centry Olomoucí a Brnem, nezanedbatelná a nepřehlédnutelná role připadla také menším uměleckým centrům na moravsko-českém pomezí (např. Moravská Třebová, Svitavy). Samostatnou kapitolu pak tvoří účast umělců ze sousedního Slezska a Kladska, jejichž podíl na umělecké produkci přicházející v tomto období do zdejšího kraje není rozhodně zanedbatelný.

S postupujícím 18. stoletím se pak pro východní Čechy stává takřka samozřejmostí, a současně charakteristickým a díky své čet-

Detail oltářního obrazu

nosti ve srovnání s jinými oblastmi Čech přeci jen odlišujícím prvkem, početná účast ve Vídni usazených a působících umělců, především malířů. Ještě před několika desetiletími se tento stav jevil výjimečným. Východní Čechy tak vystupovaly v rámci celých Čech jako určitý solitér, blízký v tomto ohledu uměleckému dění a orientaci zákazníků na Moravě, která představovala tradiční prostředí přijímající vlivy i konkrétní “výsledky” rakouské a potažmo vídeňské umělecké tvorby. Nová zjištění v období zejména posledních dvou třech desetiletí však tento prvotní a poněkud příliš vyhraněný pohled korigovala. Rakouská proveniencí děl sochařské a především malířské produkce se zejména s postupujícím 18. stoletím stávala stále častějším prvkem také ve zdánlivě vůči Vídni uzavřenému prostředí Čech.⁵

Antonínem Flesarem zaznamenané, mírně zkomolené jméno autora obrazu náleží malíři Franzi Carlu Rempovi (1675–1718). Také uvedený malířův původ z Tyrol je nutné korigovat. Remp pocházel z Kraňska, jedné z dědičných zemí Habsburků, z městečka Ratmannsdorfu (dnešní Radovljica ve Slovinsku). Málo pravděpodobný je také Flesarem naznačený vznik obrazu na Apeninském poloostrově. Tento úsudek patrně zohlednil vysoké kvality malby jako takové i známý fakt o působení objednavatele obrazu Jeronýma hraběte Colloreda v Miláně, v pozici guvernéra jedné z tehdejších provincií habsburské říše. Přesto lze Flesarovo označení obrazu jako vlaské – tj. italské – práce přijmout v jistém ohledu jako oprávněné. Remp, který nabyt prvotní umělecké vzdělání v ateliéru svého otce, malíře Johanna Georga Rempa, se záhy vypravil za další a novou studijní zkušeností právě do Itálie. Prakticky bez výjimky je předpokládán jeho studijní pobyt v Římě a v Benátkách, byť třeba přímé pramenné zprávy k těmto jeho pobytům postrádáme. Jako jeden z možných impulsů této Rempovy studijní cesty – návštěva uměleckých center na Apeninském poloostrově náležela v tomto období ještě stále k běžnému vybavení středoevropských adeptů umělecké tvorby – bývá také uváděna podpora ze strany hraběcí rodiny Attemsů, konkrétně Ignaze Marii hraběte Attemse (1652 – kolem 1730), zakladatele štyrské rodové linie, usazené od konce 17. století v Grazu. Oporu pro tento předpoklad, zmiňovaný jinak již starší literaturou, zavdalo bezpochyby Rempovo po návratu z italské cesty brzké a v následujících několika letech opakovaně rozvíjené pracovní spojení s Ignazem Marií Attemsem a konečně i malířovo přesídlení do Grazu.

Práce vytvořené pro hraběte Ignaze Maria Attemse tak dnes představují jedny z nejvýznamnějších Rempových zakázek v období prvního desetiletí po jeho návratu z Itálie. Hrabě Attems mimo jiné Rempa pověřil malířskou výzdobou interiéru svého nového reprezentačního, v letech 1702 – 1705 v Grazu na Sackstrasse vystavěného rodinného městského paláce. Pověřil jej tehdy nejen provedením nástropních výmalb řady místností a prostorů chodeb, ale zároveň také zhotovením olejomalb, vesměs závěsných a kabinetních obrazů určených k výzdobě jednotlivých místností.

Detail oltářního obrazu

Dalšími význačnými a prestižními objednateli Rempových prací se staly hornorakouské kláštery benediktinů v Kremsmünsteru a augustiniánů poustevníků v St. Florianu u Linze. Tato opět víceletá pracovní spojení Rempa s oběma kláštery se již s velkou pravděpodobností váží k období malířova vídeňského pobytu, okolnosti ani přesné časové zařazení Rempova odchodu z Grazu a příchodu do Vídně však nejsou zatím blíže poznány. S opatem benediktinského kláštera v Kremsmünsteru podepsal Remp první smlouvu v květnu 1712, pro augustiniány v St. Florianu patrně pracoval od roku následujícího. V případě obou těchto klášterů se také výrazněji uplatnil jako malíř oltářních obrazů.

V nepříliš obsáhlém souboru Rempových dnes známých maleb tohoto určení – oltářních obrazů namalovaných k vybavení kostelních interiérů – se obvykle největší pozornosti těší obraz *Martýrium sv. Barbory* z jednoho z bočních oltářů kostela sv. Petra ve Vídni, který nejspíše namaloval roku 1714. Remp se touto zakázkou prezentoval v interiéru kostela sv. Petra vedle několika dalších nejprůběžnějších domácích malířů, kteří v tomto období působili ve Vídni, a lze tedy usuzovat, že se v konkurenčním prostředí hlavního města rychle etabloval. Někdy v tomto období nebo v letech bezprostředně následujících musel Remp namalovat také obraz pro kostel sv. Václava v Dobrušce. Dosud tradičně uváděné datum vzniku tohoto obrazu kolem roku 1720, případně až 1726, je vyloučené již vzhledem k malířovu úmrtí v září roku 1718. Co do rozměrů monumentální dobušský obraz je vídeňskému martýriu značně blízký také po stylistické stránce. V ní se v tomto období – oproti prvnímu desetiletí 18. století – zřetelně a zřejmě jako novum v Rempově tvorbě uplatňuje poučení nizozemskou malbou. Také tento moment s velkou pravděpodobností souvisí s příchodem Rempa do Vídně a jeho rychlou orientací v novém prostředí a současně je i zřejmou reakcí na aktuální malířské trendy a vkus v prostředí habsburské metropole.

Dobrušský obraz nebyl s velkou pravděpodobností jedinou Rempovou prací, kterou malíř na zakázku tehdejšího majitele opočenského panství Jeronýma Colloreda namaloval a dodal do zdejšího kraje. V mladších pramenných záznamech z 19. století lze zjistit ještě dvě další práce, opět oltářní obrazy, které s velkou pravděpodobností právě Remp pro kostely na opočenském panství vytvořil. Ani jeden z těchto obrazů již nenalezneme na původním místě svého určení, k jejich odstranění z oltářů a nahrazení novými obrazy patrně došlo někdy v průběhu druhé poloviny 19. století. Na relevantnost těchto informací a oprávněnost připsání obou dnes nezvěstných obrazů právě Rempovi můžeme však usuzovat již ze samotného faktu, že Rempovo jméno je jinak v našem prostředí, v Čechách i na Moravě, prakticky neznámé a jakékoli jiné zakázky tohoto umělce zde nebyly v minulosti evidovány. Vedle Flesarovy zprávy se malířovo jméno, byť opět v mírně zkomolené podobě, vyskytuje také na stránkách pamětní knihy opočenské fary, kde je Remp označen za autora obrazu Sv. Šebestiána na bočním oltáři téhož svěťce v klášterním kostele kapucínů v Opočně.⁶ S ještě jinou osobou zapisovatele se pojí zpráva, která si všímá výzdoby farního kostela sv. Máří Magdalény v Olešnici v Orlických horách, tedy opět – stejně jako v případě farního kostela v Dobrušce a kapucínského kostela v Opočně – u stavby, k níž měl hrabě Jeroným Colloredo patronátní vztah. V tomto případě autor záznamu, vyhotoveného někdy kolem poloviny 19. století, neuvádí přímo Rempovo jméno, ale hovoří o zakoupení nového obrazu pro hlavní oltář olešnického kostela v Miláně.⁷ Více jak stoleté údobí, které uběhlo mezi pořízením obrazu a retrospektivním zápisem v pamětní knize, patrně přispělo k opomenutí autora a naopak ke zdůraznění jistě prestižní milánské proveniencie získaného díla. Toto, jak se domníváme ohledně původu obrazu zavádějící sdělení, můžeme připsat na vrub splynutí informací o osobě objednavatele a povědomí o vysokém postu, který v Miláně ve službách vídeňského dvora zastával. Obdobný moment musíme předpokládat také ohledně zřejmé záměny osoby objednavatele – autor zápisu nehovoří o hraběti Jeronýmovi Colloredovi, ale o Gundakaru Colloredovi. Je značně pravděpodobné, že všichni tři různí pisatelé museli v průběhu 19. století čerpat pro své záznamy komentující autora a provenienci tří výše připomenutých obrazů ze starších, dnes zatím nezjištěných a tudíž neověřených pramenných materiálů, mohli stěží uvést Rempovo jméno bez jakýchkoli konkrétních podkladů. Bez jejich znalosti by totiž zcela jistě nemohli Rempovo jinak neznámé jméno uvést

Otevřenou a zatím prakticky neřešenou otázkou zůstávají okolnosti navázání kontaktu mezi malířem a hrabětem Jeronýmem Colloredem, případně jeho agentem majícím na starost záležitosti tohoto charakteru. Jednoznačně lze však říci, že Jeroným Colloredo se vcelku výrazně svými zdejšími objednatelskými počiny přiřadil do nepříliš početné skupiny dosud poznaných Rempových zákazníků. Jak Dobrušský, tak rovněž olešnický kostel byly budovány jako novostavby, na jejichž výstavbě i následném postupném vybavování mobiliářem se hrabě jako patron a stavebník náležitě podílel – nejen finančně, ale v tomto případě zjevně také výběrem konkrétního malíře hlavních oltářních obrazů. Vzhledem k období výstavby nového farního kostela v Dobrušce ve druhém desetiletí 18. století můžeme tedy vážně uvažovat, že pro oslovení Franze Carla Rempa mohlo sehrát podstatnou roli jmenování Jeronýma Colloreda roku 1714 nejvyšším hejtmánem markrabství Moravského. Hrabě poté totiž díky tomuto úřadu nemalou část roku trávil v Brně a je pravděpodobné, že v tento čas ještě zintenzivněly jeho kontakty s blízkou Vídní. Zároveň mohl získávat podrobnější přehled o aktuálním uměleckém dění v habsburské metropoli, stejně tak ovšem mohl blíže sledovat umělecké dění a aktivity v prostředí předních aristokratických rodin spravujících své statky na Moravě, která byla s děním ve Vídni v tradičně úzkém sepětí. Patrně v tomto kontextu tedy můžeme předpokládat setkání obou osob – umělce a zákazníka, byť třeba jen prostřednictvím jeho agenta –, jehož dnes zatím jediným poznaným dochovaným výsledkem je neprávem opomíjený obraz Martýria sv. Václava na hlavním oltáři farního kostela sv. Václava v Dobrušce.

Použité prameny a literatura:

- ¹ Antonín Flesar, *Popis historicko-archeologicko-statistický okresu Opočenského*, Hradec Králové 1895, s. 154.
- ² K osobnosti Antonína Flesara více Josef Ptáček, Dobrušský děkan a historik P. Antonín Flesar, in: Jiří Mach (ed.), *Vlastenectví, církev a společnost v proměnách 19. a 20. století. Příspěvky z konference konané na počest dvoustého výročí narození vlasteneckého kněze a regionálního historika Josefa Mnohoslava Roštlapila dne 15. září 2009 v Dobrušce*, Dobruška 2009, s. 37–42.
- ³ Zdeněk Wirth (red.), *Umělecké památky Čech*, Praha 1957, s. 130 (J. C. Remf 1726); Emanuel Poche, *Umělecké památky Čech 1*, Praha 1977, s. 273 (F. C. Remf 1726).
- ⁴ K Rempovi nejnověji monograficky Georg Matthias Lechner, *Der Barockmaler Franz Carl Remp (1675–1718)*, Dissertation Universität Wien, Wien 2010. Dále srov. Kurt Woisetschlager, *Der Barockmaler Franz Carl Remp*, in: *Landesmuseum Joanneum*, Heft 2, Graz 1974.
- ⁵ V širším kontextu například viz Pavel Preiss, *Pod Minerviným štítem. Kapitoly o rakouském umění ve století osvícenství a jeho vztahu ke Království českému*, Praha 2007.
- ⁶ Viz Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond Archiv děkanství Opočno 1708–1945 (1953), inv. č. 3, kn. 214 – *Gedenkbuch der Pfarre Opočno (1833–1898)*, s. 274 („... Der Altar mit dem Bilde des h. Sebastian. Das Altargemälde eintracht Schattenstück, stammt aus der Mailändischen Schule von dem braven Meister „Rembt“ und wurde von dem geistlichen Vater und oppoczener obrigkeitlichen Arzte Christoph Meixner aus seinen Reisen nach Italien mit dem Grafen (nachmaligen Fürsten) Rudolph Colloredo gebracht und der Klosterkirche geschenkt.“) („... Oltář s obrazem sv. Šebestiána. Oltářní obraz je nádherný stínovaný kus z milánské školy od mistra Rembta a byl dovezen duchovním otcem a opočenským vrchnostenským lékařem Křištofem Meixnerem z jejich cest do Itálie, podniknutých s hrabětem (pozdějším knížetem) Rudolfem Colloredo, a darován klášternímu kostelu.“).
- ⁷ Viz Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, fond Archiv fary Olešnice v Orlických horách, inv. č. 1, kart. č. 197 – *Gedenkbuch (1838–1937)*, f. 151 („Das Bild am Hauptaltare ist meisterhaft gemahlt zu Mailand, woher es der Besitzer der Herrschaft Opočno, der Hr. Graf Colloredo – Guntaker der Giesshübler Kirche zum Geschenke sandte.“) („Obraz na hlavním oltáři byl mistrně namalován v Miláně, odkud jej poslal vlastník opočenského panství pan hrabě Colloredo Gundakar jako dar olešnickému kostelu. ...“).

EVANGELÍCI V DOBŘANECH A OKOLÍ NA PŘELOMU 18. A 19. STOLETÍ

Mgr. Tereza Vinterová

V 18. století Dobřany ještě nebyly samostatnou farností, ale pouze tzv. lokálií farnosti sedloňovské. Do jejího obvodu patřily obce Dobřany, Nedvězí, Hluky, Rozkoš, Plasnice a Šediviny. V knize obsahující soupis duší (Status animarum) dobřanské lokálie z roku 1797 je vložen přeložený list papíru nadepsaný „Poznamenání předepsaného 6nedělního cvičení“. Jedná se o tabulku, do níž si zdejší kněz, lokalista Alois Bachmann, pečlivě zaznamenával jména účastníků cvičení, jejich obsah, datum a počet hodin. Tento list papíru je cenným dokladem o evangelících v okolí Dobřan. Jaká byla jejich situace a proč museli toto předepsané šestinedělní cvičení absolvovat?

Toleranční patent ze 13. října 1781 po více než sto padesáti letech opět umožnil existenci jiných křesťanských vyznání než římskokatolického. Dosavadní tajní nekatolíci se mohli přihlásit k evangelické církvi jednoho ze dvou povolených vyznání: helvetského (zvaného též reformované nebo kalvínské), nebo augsburského (neboli luterského). Mnoho z nich si po generace udržovalo povědomí o příslušnosti k Jednotě bratrské, ta však nebyla povolena. Samostatný evangelický sbor mohl vzniknout pouze tam, kde se k danému vyznání přihlásilo alespoň 100 rodin nebo 500 duší.

Během roku 1781 a 1782 podali přihlášky k helvetskému vyznání evangelíci z mnoha vesnic níže položené části opočenského panství mezi Opočnem a Hradcem Králové, kteří založili sbor v Klášteře nad Dědinou. Ten na konci léta 1782 čítal 319 rodin a 1148 osob.

Naproti tomu z horské části panství (od Dobrušky výše do hor) nejsou z této doby známe žádné přihlášky. Zdejší nekatolíci se ke své víře přihlásili až po roce 1782, což znamenalo jiné podmínky přestupu k evangelické církvi. Dvorský dekret z 23. dubna 1783 totiž ustanovil, že zájemci o přestup musí absolvovat tzv. šestinedělní cvičení, při němž je katolický kněz měl vyučovat katolickou věrouku. Cílem cvičení bylo, aby se dotyční přesvědčili o pravdě katolické církve a vzdali se svého záměru z ní vystoupit. Pokud se to i přes veškerou snahu nepodařilo, měl jim kněz vystavit doklad o tom, že cvičení absolvovali a ponechávají se svému osudu a mohou se tedy přihlásit do jedné z povolených evangelických církví. Bez tohoto potvrzení se žádný katolík nesměl účastnit nekatolických bohoslužeb.

Kněží měli podle dekretu při šestinedělním cvičení „klidně a mírně jednati a všech útržek, hrozeb a nadávek pečlivě se zdržeti. Slovo Boží mají důstojně a pokojně přednáseti, aby bloudící přesvědčení byli o tom, že vyučování toto neustanovily snad záměry časné, sobectví a náboženská nenávisť, nýbrž otcovská péče a láska, konati spasení duší jejich. Nepomůže-li vše to nic, pak Všemohoucímu ponecháno býti musí srdce těchto nešťastníků jinými cestami zpět přivést.“

Jedinou horskou vesnicí opočenského panství, v níž se k evangelické církvi přihlásilo větší množství osob, byl Sedloňov. O zdejších německy mluvících nekatolících se dočteme v knize Josefa Lukáša K dějinám doby toleranční. Připojili se ke sboru augsburského vyznání (luterskému) v Černilově. Ten měl celkem čtyři filiální sbory: Šonov, Bohuslavice (oba se později staly samostatnými sbory), Rokytník u Hronova a právě Sedloňov. Situace sedloňovských evangelíků však byla komplikovaná. Ke svým pobožnostem se scházeli po domácnostech, na rozdíl od bohuslavických neměli vlastní modlitebnu. To se ukázalo jako velký problém, protože nařízení z roku 1784 zakazovalo konání nekatolických bohoslužeb mimo modlitebny. Výjimka platila pouze pro vysluhování večere Páně těžce nemocným. Černilovský pastor Pavel Caltík, který čas od času přijížděl do Sedloňova konat bohoslužby a především vysluhovat večeri Páně, byl v roce 1796 varován opočenským vrchnostenským úřadem, že bude-li v tom pokračovat, bude navrženo jeho sesazení. Caltík přesto v září 1797 opět konal bohoslužbu ve stodole Adama Dörnera v Sedloňově. Tentokrát jeho přestupek řešilo dokonce zemské gubernium v Praze. Ospravedlňoval se tím, že vysluhoval večeri Páně pouze starým a nemocným lidem, kteří nebyli schopni dojít do 9 hodin cesty vzdáleného Černilova. Přitížilo mu však svědectví sedloňovského rychtáře a dalších svědků, že ve stodole také kázal a že se této bohoslužby účastnili i lidé z Kounova, kteří se nemohli prokázat potřebnými potvrzeními o přihlášení k evangelické církvi. Caltík byl potrestán peněžitou pokutou a pohrůžkou sesazení z úřadu, pokud by nadále porušoval nařízení.

Sedloňovský filiální sbor za této situace, kdy účast na bohoslužbách v černilovské nebo bohuslavické modlitebně znamenala namáhavou několikahodinovou cestu a návštěvy černilovského duchovního byly státními nařízeními omezeny na minimum, postupně skomíral. Kolem roku 1815 k němu ještě patřilo asi 80 osob, zanedlouho však zcela zanikl v důsledku přestupů ke katolické církvi, smíšených manželství a vystěhovalectví. Sedloňovští luteráni postupem času upadli do zapomnění.

Malé skupinky evangelíků se však nacházely i v dalších vesnicích. Například dvě rodiny Smolovy v Kamenici se přihlásily ke klášterskému sboru helvetského vyznání.

Jaká byla situace evangelíků v obvodu dobránské lokálie? Zpočátku šlo vlastně o jednu rodinu – Mádrovy z Nedvězí. Podle záznamu v tamní farní kronice odstoupili v roce 1783 k augsburské konfesi Karel Mádr, švec a půlsedlák z Nedvězí, s manželkou a sestrou a jeho bratr Jiří, také švec a chalupník, se svými dvěma syny z prvního manželství; manželka Jiřího však zůstala katoličkou.

Už v roce 1785 se sestra Mádrových Anna Marie, provdaná za Jana Jindřicha Tatzla ze Šedivín čp. 32, se svými dvěma dcerami, Johanou a Alžbětou, vrátila zpět do katolické církve. Její manžel a dva synové zůstali po celou dobu katolíky. Ani to ovšem nebyla poslední změna náboženství v této rodině. Anna Marie Tatzlová a její už dospělá dcera Johana začaly po nějaké době chodit na šestinedělní cvičení, aby mohly znovu přestoupit k evangelické církvi. Jejich jména se objevují v tabulce účastníků cvičení z roku 1799, kam si lokalista Bachmann poznamenal, že obě již absolvovaly část cvičení za jeho předchůdců Dymy a Čížka. To znamená, že jejich cvičení začalo již v roce 1793 nebo snad ještě dříve (Vít Antonín Dyma byl dobránským lokalistou v letech 1787-1793, Filip Čížek v letech 1794-1796). Bohužel nemůžeme posoudit, zda šlo o jeden z případů, kdy kněží cvičení úmyslně protahovali, nebo měla tato dlouhá doba jiný důvod, např. přerušení cvičení ze strany obou žen, které možná jejich nejbližší katoličtí příbuzní předsvědčovali, aby zůstaly v katolické církvi.

Kromě Anny Marie a Johany Tatzlových byli dalšími účastníky cvičení Karel Mádr z Nedvězí čp. 5, Josef Majsner z Rozkoše čp. 11 a Jiří Mádr z Rozkoše čp. 15 s manželkou Marií. Majsner a manželé Mádrovi absolvovali 15 dní cvičení již za lokalisty Čížka (tedy do roku 1796) a dokončili ho teprve v roce 1799.

Bachmannova tabulka je vzácná i tím, že zachycuje konkrétní průběh cvičení, které probíhalo téměř denně od 27. října do začátku prosince 1799 a následně jednou týdně do 6. ledna 1800. Do tabulky si zaznamenal, „kdy přišli a kolik hodin byli vyučováni v náboženství křesťanském“. Podle těchto údajů se délka vyučování pohybovala od jedné do čtyř hodin denně, nejčastěji dvě nebo tři hodiny.

Lokalista Bachmann si do tabulky droboučkým písmem zapsal také obsah jednotlivých setkání:
„O čem se při cvičení jednalo:

1. Za mne vyučování o náboženství zjeveným a přirozeným
2. O víře a potřebných věcech k věření
3. O věcech přikázaných k věření a 1. článku S. Apoštolského
4. O 2., 3., 4., 5., 6., 7. článku zvlášť. O [nečitelné] Páně a o hříších do nebe volajících a cizích; v kostele také
5. O 8. článku víry [nečitelné] a jejich znamení, o 9. článku o svatých obec., o 10., 11., 12. článku
6. O naději, o modlitbě
7. O přikázání Božích desa[teru] a o 1.
8. O 2. a 3. přikázání Božím
9. O 3., 4., 5.
10. O 6., 7., 8., 9., 10. a v kostele o křesť. spravedlnosti
11. O ospravedlnění člověka a o 5 přikázáních církve
12. O svátostech vůbec a křtu zvlášť a bířmování
13. O S[vátosti]. oltární
14. Ještě o S. oltární a přijímání pod obojím
15. O mši S.
16. Repet. materiae prioris [opakování minulé látky] et o S. Pokání něco
17. O vlastnostech pravého pokání, zvlášť o lítosti
18. O zpovědi a zadostiučinění, o S. posledního pomazání
19. O svěcení kněžstva a manželským stavu
20. O křesťanské spravedlnosti varující se zlého
21. O povinnostech hospodářů, manželů a rodičů
22. O božských v kostele a mravních ctnostech
23. O svátostech vůbec a křtu zvlášť
24. O hříších smrtelných
25. O prostředcích, jak se hříchu varovati máme
26. O hříších proti Duchu S. do nebe volajících a cizích
27. V kostele o ctnostech hlavním hříchům na odpor stojících
28. Doma o božských ctnostech a mravních
29. O křtu a bířmování znova
30. Odpoledne o ctnostech hlavním hříchům na odpor a osmero blahoslavenství
31. O dobrých skutečích vůbec a zvlášť
32. V kostele o hledání království Božího, zapření sebe, následování Krista, milování nepřátel
33. O blahoslavenství v kostele
34. Doma o posledních věcí člověka a dané poslední napomenutí Mádroj z Nedvězího a Johaně Tatzloví.“

U několika cvičení je zaznamenáno „v kostele“. Některá cvičení tedy zřejmě probíhala v kostele; ostatní se patrně konala na faře.

Po dokončení šestinedělního cvičení měli zdejší nekatolíci konečně volnou cestu do evangelické církve. Jejich život se však v mnohém lišil od těch, kteří měli do evangelické modlitebny blízko. Účast na nedělních bohoslužbách ve vzdáleném Černilově nebo Bohuslavicích bývala nahrazována schůzkami souvěrců v chalupě některého z nich. Snad se účastnili i podobných shromáždění v nedalekém Sedloňově, zde však jistě hrála svou roli jazyková bariéra. Také soužití s většinovou katolickou církví bylo poněkud těsnější než v centrech sborů. Tak například naprostou většinu dětí evangelíků z okolí Dobřan křtil místní katolický kněz a do matriky pouze uvedl, že dítě je nekatolického náboženství. Postup v takové situaci stanovily dvorské dekrety i biskupské instrukce. Kněz v tomto případě používal češtinu místo latiny a držel se prostšího evangelického způsobu křtu.

Podobně tomu bylo i při pohřbívání nekatolíků. Evangelické hřbitovy v Černilově a Klášteře nad Dědinou byly příliš vzdálené, a tak na dobřanském hřbitově vzniklo vymezené místo pro evangelíky. První pohřbenou byla Anna Mádrová z Nedvězí čp. 5 v březnu 1786. V matrice najdeme poznámku „Pochována na křchově v Dobřanech u přítomnosti Fran. Heina, lokalisty, dole proti sakristii u zdi.“ Když v lednu 1798 zemřel Karel Mádr z Nedvězí, kněz k zápisu o jeho úmrtí připsal: „Pohřbený na hřbitově v Dobřanech na místě onom, na kterém augšpurského vyznání osoby odpočívají.“ Stejná poznámka je i u zápisu o úmrtí Jiřího Mádra v dubnu téhož roku, navíc je zde uvedeno „v přítomnosti Aloise Bachmanna, lokalisty“. Podobnou poznámku najdeme i u úmrtí jiného Karla Mádra v roce 1809: „Pohřbený na hřbitově na místě vykázaném pro osoby vyznání augšpurského v přítomnosti lokalisty.“ Pohřbů evangelíků se tedy obvykle účastnil místní katolický kněz. Nevíme však nic o tom, jak takový pohřeb vypadal a jestli narážel na odpor katolických sousedů, což se v prvních letech po vydání tolerančního patentu dělo na mnoha místech; z okolí je známý pozdější případ z Nového Hrádku z roku 1851.

Ne všichni však v evangelické církvi zůstali natrvalo. Do knihy se soupisem duší je vložen ještě jeden list papíru, který obsahuje soupis evangelíků k rokům 1798 a 1809. Z něj se dozvídáme, že krátce před smrtí se do katolické církve vrátili oba manželé Mádrovi z Rozkoše (Jiří v roce 1805, zemřel 27. února 1806; Marie v roce 1806, zemřela měsíc po manželovi). Také Josef Majšner z Rozkoše se 29. prosince 1808 vrátil do katolické církve a přijal svátost posledního pomazání. O necelý měsíc později zemřel na žloutenku.

V soupisu k roku 1798 je zaznamenáno celkem 22 evangelíků: rodiny Mádrova a Houškovy z Nedvězí čp. 5 (na Dolech), Mádrova z Nedvězí čp. (u cesty z Nedvězího na Doly), Marie Štěpánová z Hluků čp. 2, Josef Majšner z Rozkoše čp. 11, manželé Mádrovi z Rozkoše čp. 15, Marie Anna Tatzlová s dcerami ze Šedivin čp. 32. Všichni byli luteráni, kromě Marie Štěpánové z Hluků, rozené Smolové, která pocházela z rodiny helvetského vyznání z Kamenice. Do roku 1809 počet evangelíků mírně klesl na 20. Nově přibyla rodina Hertzigova, která se přistěhovala ze Sedloňova do Plasnic čp. 8, šlo o příslušníky sedloňovského filiálního sboru. U Marie Mádrové, šedesátileté výměnice z Nedvězí čp. 9, a mladé Terezie Tatzlové najdeme poznámku, že nemají odbyta examina, tj. šestinedělní cvičení. Osm osob, většinou mladých lidí, v době mezi oběma soupisy přestoupilo ke katolické církvi.

V dalších letech byly zapisovány pouze souhrnné počty nekatolíků v jednotlivých obcích přímo do knihy se soupisem duší. V roce 1820 jich bylo v obvodu lokálie celkem 13: jeden v Dobřanech, sedm v Nedvězí, tři v Plasnicích a dva v Šedivinách. V následujících letech postupně vymírali. Svou roli zde sehrály předpisy o smíšených sňatcích. Podle nich v případě manželství evangelíka a katoličky příslušeli synové k evangelické církvi a dcery ke katolické, v případě manželství katolíka a evangeličky patřily všechny děti ke katolické církvi. I pro tyto děti platil zákaz účasti na evangelických bohoslužbách. O tom, zda se evangeličtí rodiče snažili svým oficiálně katolickým dětem předat svoji víru, se můžeme jen dohadovat.

Jako poslední z luteránů v okolí Dobřan zemřely sestry Houškovy z Nedvězí čp. 5. Starší Alžběta, narozená roku 1791, se provdala za katolíka Josefa Štěpána, její děti tedy patřily ke katolické církvi. Zemřela v roce 1860 a byla pochována na evangelickém hřbitově v Bohuslavicích. Její sestra Anna, narozená roku 1794, zůstala svobodná a v roce 1870 na smrtelném loži přestoupila do katolické církve. Přála si být zaopatřena od katolického kněze a zemřít jako katolička.

Mezitím však nastala jiná situace. Revoluční rok 1848 přinesl do života evangelíků zásadní změny. Výnos ministerstva vnitřní z 30. ledna 1849, známý také jako „protestantské provizorium“ zrušil šestinedělní cvičení. Přestupující byli napříště pouze povinni oznámit vystoupení z dosavadní církve svému duchovnímu za přítomnosti dvou svědků a po měsíci znovu oznámit, že na svém rozhodnutí trvají. Zrušeny byly také poplatky za církevní úkony, které dosud museli evangelíci platit katolickému knězi i v případě, že křest, svatbu nebo pohřeb vykonal jejich pastor. Plnou rovnoprávnost ovšem evangelíkům přinesl až protestantský patent z 8. dubna 1861.

Hned po zrušení šestinedělního cvičení, ještě v roce 1849, oznámili svůj přestup k evangelické církvi dva muži z dobřanské farnosti, v následujících pěti letech se přidalo dalších 13 lidí. V sousední bysterské farnosti to bylo 12 osob v roce 1849 a dalších 6 v následujících pěti letech. Tito lidé se však již nehlásili ke sboru augsburského vyznání v Černilově jako jejich

předchůdci, ale ke sboru helvetského vyznání v Klášteře nad Dědinou. Pro velkou vzdálenost stejně jako jejich předchůdci konali vlastní pobožnosti po chalupách. Část z nich se postupně s klášterským sborem rozešla a po roce 1868 se stala členy nově vzniklého sboru Svobodné evangelické církve české, který se nadále scházel po chalupách na Dolech až do roku 1880, kdy byla postavena modlitebna v Bystrém.

Většina lidí z této druhé vlny evangeliků pocházela z rodin, které byly až dosud katolické, i když někdy spíše formálně. Ve třech případech však existovala přímá rodová návaznost na někdejší nedvěžské luterány. Ignác Měšťan a Marie Štěpánová, oba z Nedvězí čp. 5, pocházeli ze smíšených manželství. Jejich matky byly evangeličky z rodu Mádrů a otcové katolíci, děti tedy příslušely ke katolické církvi a k evangelické přestoupily až v dospělosti po roce 1849. Podobně František Hejzlar z Nedvězí čp. 9 byl vnukem evangelíka Karla Mádra.

Zatímco k dějinám evangelických sborů v Podorlicku existuje poměrně bohatá literatura, život tolerančních evangeliků v horských vesnicích vzdálených od center sborů zůstává stále velmi málo probádaným tématem, mimo jiné i z důvodu nedostatku pramenů. Katolické matriky i dokumenty vložené do dobřanského soupisu duší jsou tedy cenným svědectvím, které jejich situaci alespoň částečně osvětluje.

Prameny:

Státní oblastní archiv v Zámrsku, Sbírká matrik Východočeského kraje

Státní okresní archiv Rychnov n. Kn., f. Farní úřad Bystré, kniha změn náboženství, inv. č. 132/4, kt. 37.

Státní okresní archiv Rychnov n. Kn., f. Farní úřad Dobřany, pamětní kniha, inv. č. 1, kt. 187.

Státní okresní archiv Rychnov n. Kn., f. Farní úřad Dobřany, soupis duší s vloženou tabulkou šestinedělního cvičení a soupisem nekatolíků, inv. č. 634/7, kt. 187.

Státní okresní archiv Rychnov n. Kn., f. Farní úřad Dobřany, kniha změn náboženství, inv. č. 637/10, kt. 188.

Použitá literatura:

Frank, Gustav: Toleranční patent císaře Jozefa II. Dějiny jeho vzniku a následků dle původních pramenů. Vídeň 1881

Lukášek, Josef: K dějinám doby toleranční. Praha 1939

Matějka, Jiří: Českobratrská církev evangelická. In: Křesťanství v Podorlicku, Rychnov nad Kněžnou – Dobruška 2000

Melmuková, Eva: Patent zvaný toleranční, Neratovice 2013 (2. vydání)

Příhlášky k evangelickým církvím na základě povolení tolerančním patentem v letech 1781-1782. Země Čechy. Kraj 15. Hradec Králové. Telč 2004

Říčan, Rudolf: Životní dílo Karla Eduarda Lányho. Praha 1938

PŘÍBĚH JEDNÉ MÁLEM ZAPOMENUTÉ KRONIKY

Stanislav Kupka

Mělčany - okrajová část města Dobrušky, stranou hlavní silnice, 35 domů, 95 obyvatel, výměra katastru 336,7615 hektaru, nadmořská výška 300 metrů, tři památné kříže, zvonice a požární zbrojnice. Tolik stručný popis.

Tento příběh je důkazem toho, že i o tak malé obci a jejím katastru se dá nashromáždit spousta zajímavých historických dat a událostí.

Náš příběh začíná 19. prosince 1899, kdy se na zemědělské usedlosti číslo 6 narodil jako poslední dítě rodičů Františky a Matěje Jan Evangelista Kupka. Život v tak malé obci, jako jsou Mělčany, šel v době před první světovou válkou tak trochu stranou dějinných událostí. Většina obyvatel žila v pospolitě sousedské a příbuzenské sounáležitosti, sdružené společnou katolickou vírou. Při volbách nehrály roli politické strany a sociálně byli v Mělčanech všichni na přibližně stejné úrovni, jelikož se živili zejména zemědělskou činností. V jakém rodinném prostředí Jan Kupka vyrůstal a kde se zrodily základy pro jeho celoživotní dílo, se nejlépe dozvíme z jeho vzpomínek: „*Jak nevzpomínat na rodiče, sourozence, rodný dům, mládí, kamarády, přátele a známé. Říká se, že na dětství se nejsnáze zapomíná. Není to pravda. Dospělému člověku se sice vytratí z paměti většina drobných příhod, ale jedno si každý neseme z dětských let po celý život, třeba si toho ani nejsme vědomi. Z mládí nasála vnímavá dětská dušička základy toho, čemu říkáme světový názor.*

Co jsme vidali doma u svých nejbližších, to jsme si navykli také my děti, jak se oni chovali k sobě navzájem, jak mluvili a smýšleli, zrovna takový postoj ke všemu bezděky podle nich napodobí i dítě a také později, až dospěje, vede si podle jejich příkladu. Domov svých dětských let nosíme pořád v sobě, i když nás osud zavál od místa, kde stávala naše kolébka a mnoho trvalého zakotvilo v nás.

Jako své životní věno nesu v sobě zálibu v knihách, novinách a vůbec ve psaném slově. U nás, když to dovolila práce, tedy hlavně v neděli a po večerech v zimě, když velcí drali peří, děti předčítaly pořadem, jak kdo umí čísti. Byly to knížky ze školy, knihovny a kalendáře bez začátku a s utrženým koncem. Koncem minulého století, kdy docházel na obec starostovi královéhradecký týdeník Ratibor, přečetl jsem jej již cestou domů. Vždyť děly se tenkrát také velké věci jako: válka s Bůry a jejich boje za svobodu, Válka rusko – japonská, sbírky na Ústřední matici školskou, která vydržovala české školy ve zněmčeném území a stavěla je, boje národní a jiné věci veřejnosti se týkající.

Hospoda, pití, karty a utrácení to byla u nás věc neznámá a mluvilo-li se o ní, tedy jako o výstraze a cestě ke špatným koncům vedoucí. Místo toho jsem vidal kolem sebe jiná, lepší potěšení, čistší radost ze života. Zaplať Pán Bůh za takový příklad. Jak ten mi byl prospěšný, když se ho držím od svého mládí.

A další co u nás bylo v naší selské rodině. U nás se šlo z práce do práce, jak je boží rok dlouhý a vždycky oddaně. To a to musí být hotovo, tož udělejme si pořádně, bez nechuti. Práce, náš úděl, práce je svatá, práce o živobytí všech dvojnásob záslužná, nutná a důležitá. Při práci se často ozýval zpěv písní nábožných, vlasteneckých i společenských. Mezi prací jsem rostl, od mala jsme dostávali své úkoly. Začalo to při draní peří, ve žních pokládání povřísel a později po vyjití ze školy pomáháním postonávající matce i v kuchyni při všech pracích, jako míšení těsta v díži na chléb a pečení jeho, mytí podlahy a jiné, při čemž vždy bylo hlavní směrnicí: vydrž!

Teprve další život mi ukázal, jaký to vzácný návyk mi dal domov. Bez něho bych nebyl obstál. Jiným kolem mne se třeba postupovalo lehčeji, známosti, protekce, s legitimací strany neb tělesná síla neb bezohlednost.

To čtvrté, čím bylo doma obklopeno mé mládí, bylo ovzduší, řekl bych, vždy pohotové služby. Ať kdo potřeboval jakoukoliv pomoc, když přišel, neodcházel s prázdnou, jak to má být, vždy ochotný pomáhat třeba o půl noci za prosté Pán Bůh zaplať. V rodině měl jsem denní příklad tohoto praktického křesťanství, jemuž jsem povždy zůstal věren co křesťanský sociál“.

Život Jana Kupky probíhal podle obvyklých pravidel. Vychodil obecnou a měšťanskou školu a i když se dobře učil, jeho další studium nebylo možné, protože na něj neměla rodina s šesti dětmi peníze. Po škole tedy se svými rodiči pracoval na rodném hospodářství, které po smrti svého otce v roce 1913 převzal. Roku 1919 se oženil s Františkou Dvořákovou z Mělčan (čp. 8), s níž vychoval pět dětí.

Ochotu angažovat se ve věcech veřejných zdědil po svém otci Matějovi. Ten se narodil v roce 1833. Vyučil se obuvnickému řemeslu a na zkušené byl ve Vídni, kde se zdokonalil v němčině. Po vojenské službě v letech 1855 - 1858, sloužil u četnictva na Plzeňsku. Po několika letech se vrátil na rodné hospodářství do Mělčan, které převzal roku 1875. Jeho životní zkušenosti a nadhled mu dovolily vykonávat v letech 1882 - 1901 funkci starosty obce. Na svého otce Jan vzpomíná takto: „*Tatínek byl postavy vysoké, silné, přímé tak, jak přímé bylo jeho vystupování. Byl poctivý a společenský. Jako veřejně činný znal se*

Jan Kupka

s mnoha váženými rolníky z okolí, s nimiž se scházel v neděli po ranní mši v hostinci U Joštů na náměstí. Rovněž příbuzenstvo z obojí strany rád navštěvoval. Proto že se dožil pěkných let, mnoho pamatoval, v dobré chvílce na zašlé lidi a časy s maminkou vzpomínal. Žel jsem byl ještě mlád, a tak mnohé mi ušlo, a zapadlo do moře zapomnění. Teprve po čase to s lítostí si uvědomujeme, o co rodinných vzpomínek jsme chudší.“

První veřejná činnost Jana Kupky začala v roce 1911, kdy se stal jednatelem místní odbočky Hospodářského sdružení křesťanských zemědělců. Potom následovaly funkce například v lidové straně, ve svazu řepařů, v jednotě Orel, v Československém červeném kříži, svazu lidových zemědělců a dalších zemědělských a křesťanských organizacích. Celý život byl také zvoníkem na obecním zvonku.

Vraťme se ale k příběhu naší kroniky. V roce 1919 byl Jan Kupka zvolen do obecního zastupitelstva obce Mělčany. V roce 1924 se toto zastupitelstvo, jako i obecní zastupitelstva v mnoha dalších obcích, rozhodlo založit obecní kroniku. Vedením kroniky byl pověřen právě Jan Kupka. I když měl oproti dnešní době velmi omezené technické možnosti a vše musel shromažďovat při současné práci na svém hospodářství, podařilo se mu získat velké množství historických údajů o naší obci. Vypátral první známou písemnou zmínku o Mělčanech z roku 1455 a sestavil také seznam všech domů a jejich majitelů. Nejstarší zápis vlastnictví domu je z roku 1667. Mnoho informací samozřejmě věnoval obyvatelům obce. Od prvního seznamu osedlých z roku 1588 až po pravidelné sčítání osob. Součástí kroniky jsou také podrobné údaje ke každé rodině, které nám dodnes pomáhají rozplétat příbuzenské vztahy v obci. Z těchto záznamů vyplývá také jeden paradox. Nejvíce obyvatel bylo v Mělčanech napočítáno v roce 1843 a to 172 osob z 22 domů. Zajímavé ale je, že přes to že od té doby domy přibývají, obyvatel stále ubývá.

Vedle historie se kronikář samozřejmě věnoval popisu událostí i za jeho života. Od roku 1931 vedl také obecní knihovnu. A jelikož dvacáté století bylo bohaté na dějinné zvraty, nechybí tyto události ani v Kupkově kronice. Když přišel rok 1939 a s ním okupace a začátek druhé světové války, hrozilo mimo jiné i povinné odevzdání kroniky protektorátním úřadům. Jan Kupka se rozhodl po nocích psát stručný opis kroniky, aby její originál zachránil. Roku 1948 došlo přes nesouhlas místních obyvatel, k úřednímu sloučení samostatné obce Mělčany s městem Dobruška. Kronika zůstala i nadále u svého kronikáře a ten pokračoval v zápisech. V padesátých letech začalo povinné vyřazování knih nepohodlných autorů z obecní knihovny a proběhlo také nucené zakládání Jednotných zemědělských družstev. Všechny tyto události popsal kronikář s profesionálním nadhledem. Podrobné popisy těchto neradostných událostí pak najdeme i v jeho soukromých zápisech.

Jak běžel čas, ubývaly i kronikářovy síly a z kdysi hladkého a úhledného písma se stalo písmo čím dál více kostrbaté. V historii ale nezáleží ani tak na úhlednosti písma, jako spíš na obsahu zápisů. Jan Evangelista Kupka zapisoval veškeré informace velmi poctivě, a to až do posledních dnů svého prostého, ale zároveň plodného života. Zemřel 10. října 1966 ve věku 67 let. Vedle obecní kroniky založil také kroniku vlastního rodu, tedy rodiny Kupkovy. Ve svém rodinném pátrání se dostal nejdále do roku 1765, kdy bylo hospodářství čp. 5 v Mělčanech koupeno prvním dosud známým předkem Janem Kupkou (narozen 1710).

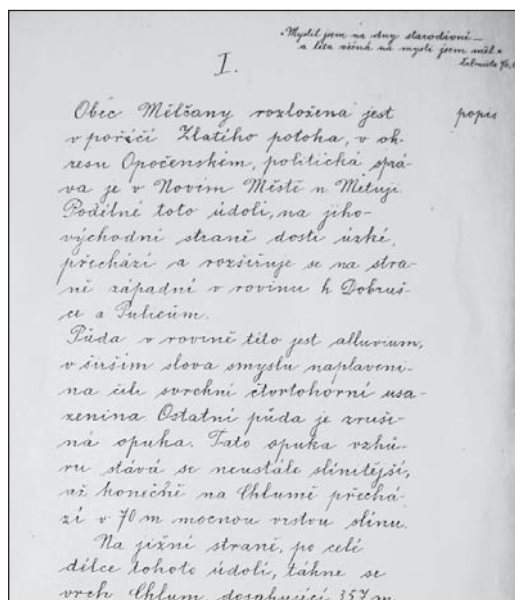
Obě Kupkovy kroniky, spolu s ostatními historickými dokumenty, zůstaly v jeho rodném domě zavřeny v prosklené skříni „parádní světnice“. Občas si na ně někdo vzpomněl, prolistoval jimi, ale nikdo z rodiny neměl sílu ani chuť v jejich dalším psaní pokračovat. A tak ležely kroniky několik desítek let tak trochu v zapomnění.

Když jsem se v roce 1985 do tohoto domu nastěhoval, uchovával jsem všechny písemnosti v podvědomé úctě. V roce 1996 jsme uspořádali v Mělčanech historicky první setkání rodáků, při kterém bylo vhodné, zmínit i krátkou historii obce. Když jsem

se proto do staré kroniky začel, uvědomil jsem si její bohatý rozsah a kvalitu, což bylo pro mě impulzem v psaní kroniky po třicetileté pauze pokračovat. Postupně jsem tehdy navštívil všechny domy v obci a od pamětníků jsem nashromáždil vzpomínky, kterými jsem dopsal třicetiletou mezeru. Zároveň jsem nasbíral i mnoho fotografické a historické dokumentace. K setkání rodáků jsme časem přidali pravidelné oslavy výročí první známé písemné zmínky o Mělčanech z roku 1455 a k 550. výročí této události jsme dokonce vydali publikaci. Následovalo několik výstav z historie obce, z veřejné sbírky jsme opravili všechny tři mělčanské památné kříže, obnovili jsme památník hraběte Jeronýma Mansfelda u třech dubů v lese Chlumu a památník na Buriánově dubu, pravidelně organizujeme historicko-vlastivědné vycházky po katastru obce a opět po letech každou neděli v poledne zvoníme na obecní zvonek.

Ani jedna z těchto aktivit by nebyla možná bez záslužné celoživotní badatelské práce mého dědy Jana Evangelisty Kupky. Nebýt původní obecní kroniky, nebylo by kde čerpat historická data a inspiraci pro naše veškerá další snažení. Kronika obce Mělčany je dnes zásluhou vlastivědného muzea v Dobrušce okopírována, a tudíž k dispozici všem zájemcům.

Kupkova kronika Mělčan

TÉMĚŘ PŮL STOLETÍ NA ŠTAFLÍCH...

ANEB OD STUDENTSKÉHO DIVADLA K SENIORSKÉ EXHIBICI

PhDr. Zdeněk Zahradník

Úvodní poznámka – nutná, trochu alibistická a vysvětlující

Autor následujících řádků usedá ke klávesnici počítače pod přímým „nátlakem“ editora tohoto sborníku. A ihned říká: Díky za něj, neb jinak by podobný text asi nikdy nevznikl, protože i zde platí, že teprve pod knutou vznikají (alespoň nějaké) plody ducha.

Text není konzultován s dalšími pamětníky ani aktivními současníky, je pouze a výhradně výrazem paměti autorovy a za případné omyly a chyby tento přijímá plnou odpovědnost. Pokud je v textu uváděno jeho jméno, není to z důvodů nezřízené sebestřednosti a sebechvály, ale zejména z důvodů faktografických. A také z důvodů subjektivních, tedy především z radosti a potěšení z toho, že mohl být alespoň po určitou dobu u toho. Proto tu také občas nahradí nezúčastněný tón vyprávění ich-forma, občas utlumená wir-formou.

Nejedná se o odbornou historickou studii, proto také není opatřen žádným poznámkovým aparátem a odkazy na prameny. Případné odborné - či chcete-li teatrologické - hodnocení nechť provedou povolanejší a erudovanější s nutným odstupem.

Tradice neprofesionálně vytvářeného a provozovaného divadla v oblasti Orlických hor je dlouhá. Např. v Solnici, pisatelově rodišti, existuje písemná zmínka o tom, že již v r. 1683 zde učitel František Novotný „...s dítkami školními a s pomocí některých lidí dospělých...“ pořádal velikou komedii o umučení Páně a „...anžto jiného sehnati nemoha, sám Ježíše dělati musil“. Tento odkaz zde není zařazen jako nějaká laciná analogie, nicméně se opět potvrzuje, že všechno už tu někdy bylo a že se historie opakuje...

Tak daleko se ale vracet nebudeme, protože dobrušské ochotnické dějiny sahají „pouze“ do třicátých let 19. století a zdejší Divadélko Na štaflích (dále též: DNŠ, případně pouze: Štafle a odtud též Štafláci jako členové tohoto spolku) do nich vstoupilo ještě mnohem a mnohem později.

I. Období první – studentské... aneb Poněkud krutá daň zrání (1974 – 1977)

Spíše než „vstoupilo“ by bylo vhodnější napsat, že do nich vtrhlo – v dusné atmosféře 70. let s velkou dravostí a revoltou mládí.

Po prvních nesmělých pokusech předstoupil soubor před veřejnost 3. května 1974 v tzv. loutkové scéně (v prvním patře bývalé textilní firmy Josefa Hartvicha v Nádražní ulici čp. 606) s pásmem poezie s reprodukovanou hudbou a diapozitivy **HODINA ZAMILOVANÝCH**, ve kterém účinkovali Markéta Štěpánová, Mirka Podolská a Václav Verner, který také měl se Zdenou Školníkovou režii.

13. září téhož roku následovala montáž ze zpěvu, reprodukované hudby, poezie, tance a diapozitivů **VÁLKU NE !!!**, kde v režii Václava Verneru vystupovali Zdeněk Zahradníček, Markéta Štěpánová, Lenka Borovská, Eva Netíková, Pavla Černá, Jaroslav Tichý a v neposlední řadě i sám režisér.

V následujícím roce pak uvedlo DNŠ v loutkové scéně pásmo francouzské galantní poezie s doprovodem loutny **KDYŽ NA KUTĚ ŠLA PANÍ**, v němž v režii Zdeňka Zahradníčka účinkovali Lenka Borovská a Václav Verner, na loutnu doprovázel Josef Vondráček.

V roce 1976 se soubor představil dvěma pořady. 29. března to byla **VINCENTOVA ZPOVĚĎ**, monolog z dopisů Vincenta van Gogha s reprodukcemi jeho kreseb a obrazů od Jaroslava Tichého, v němž ve vlastní režii vystoupil Václav Verner, a 4. prosince **JAZZOVÁ INSPIRACE**, pořad inspirovaný stejnojmennou knihou Lubomíra Dorážky a Josefa Škvoreckého a sestavený z bluesových textů amerických hudebníků (v podání Zdeňka Zahradníčka, který měl současně režii, Lenky Borovské, Markéty Štěpánové, Václava a Aleše Vernerových) a klavírní improvizace Josefa Kovaříčka.

10. května 1977 se pod hlavičkou DNŠ představila svým pohybovým a tanečním představením **ETUDY** pantomimická skupina vedená Evou Netíkovou, pod jejímž režijním vedením vystupovali kromě ní též Věra Fléglová, Zdena Veverková a Václav Verner.

Na konci roku 1977 (25. prosince) uvedlo divadélko hru **DAŇ ZRÁNÍ** Hany Bednářové, při níž spojili v režii Václava Vernerova síly „Štafláci“ (Věra Vidláková, Lenka Borovská, Jiří Králíček, Zdeněk Zahradníček, Kamila Kiliánová, Zdena Veverková) s Jiřím Sedláčkem a Josefem Veverkou, herci ochotnického souboru F. A. Šubert. Byla to první a zároveň poslední celovečerní inscenace DNŠ. Silná generační výpověď předchozích představení, která dospěla do stádia klasického činoherního divadla, se poněkud vytratila a původně studentský soubor se rozešel a odmlčel.

II. Pokus o resuscitaci (1983)

O oživení DNŠ se po necelých šesti letech 28. října 1983 pokusil Zdeněk Zahradník inscenováním jednoho z nejlepších textů české dramatiky 80. let (alespoň podle jeho názoru), a sice **DOBOVÝCH TANCŮ** Karla Steigerwalda. V jeho režii se vedle štaflácké generace (Jiří Králíček, Václav Verner, Jan Radoch, Zdeněk Martinec, Jana Linhartová, Markéta Zilvarová) objevili zkušení ochotničtí hráči jako např. Josef Ježek, Jaroslava Erlebachová, Jiří Sedláček a Vladislav Balcar.

Byl to pokus, který se nepovedl. Podobně jako před několika lety Daň zrání ukázaly se Dobové tance nad síly souboru. Příznačné a snad i trochu symbolické bylo, že i tento nezdar se odehrál na velkém (!) jevišti tehdejšího závodního klubu ROH. Zdálo se, že se situace s ukončením činnosti bude opakovat.

III. Období druhé aneb Předrevoluční vzepětí (1984–1989)

Po Dobových tancích následovalo v letech 1984–1986 druhé odmlčení, které bylo vyplněno „chozením kanály“ a lízáním si ran z velkého neúspěchu, ale také skrytým kvasem a narůstajícím fanfarónstvím.

28. března 1986 se DNŠ pokorně vrátilo na malé jeviště rekonstruované loutkové scény a sáhlo do dalšího textu Karla Steigerwalda, tentokrát hříčce **...A TAK TĚ PROSÍM, KNÍŽE**, v níž vystoupili v rolích Kupce Zdeněk Martinec a Notábla Zdeněk Zahradník, který měl současně režii. Ukázalo se, že komornější text v menším prostoru s méně hrajícími figurami je divadélku mnohem bližší.

To potvrdila i hra maďarského dramatika Istvána Örkényho **RODINA TÓTŮ**, kterou uvedlo DNŠ 31. října téhož roku na „domovské“ scéně v loutkárně a ve které v úpravě a režii Zdeňka Zahradníka (včetně malé role Listonoše) vystoupili Zdeněk Martinec, Romana Šotolová, Václav Verner a hostující Ivana Kučerová. Přestože se inscenace dočkala pouze premiéry (zejména pro devastující vliv Václava Vernerova na dekoraci venkovské záchodové budky), ukázalo se, že další cestou pro DNŠ jsou buď texty s výraznou autorskou úpravou, která odpovídá názorům a potřebám vyjádření většiny souboru, případně inscenování textů vlastních.

Tak se dočkala 27. listopadu 1987 premiéry inscenace Zdeňka Zahradníka **PRODANÁ „PRODANÁ NEVĚSTA“**, která byla vystavěna na pozadí historicky pravdivé a poněkud absurdní situace, kdy autor libreta „české národní“ opery Karel Sabina, kterého představoval Zdeněk Martinec, je současně konfidentem c.k. rakouské policie, zastupované zde policejním komisařem Franzem Jawurkem v podání režiséra. Jako svědkyně u policejních výsledků pak vystupovala sama Marie Krušinová alias Romana Šotolová. Tato inscenace (na rozdíl od předchozí) se dočkala mnoha repríz, účasti na několika přehlídkách i pohostinských vystoupeních – např. i ve slavném D111 v Českých Budějovicích, kam DNŠ pozval jeho bývalý člen DNŠ Zdeněk Zahradníček.

Téměř přesně o rok později, 25. listopadu 1988, měla svoji premiéru další Zahradníkovy hra **OÁZA**, příběh dvou turistických značkařů (Zdeněk Martinec a Zdeněk Zahradník), kteří podle schváleného itineráře značkují novou turistickou trasu, která končí – v rozporu s okolní realitou, ale podle směrnice – uprostřed nicoty v poušti, v oáze, kterou si nakonec sami pouze vysní ve svých představách.

O inscenaci prof. Jan Císař, významný teatrolog a divadelní kritik, napsal, že je to férie „... něco mezi Voskocem a Werichem, o tom, jak dva „značkaři“ vyznačují cestu k nějaké oáze, aniž přesně vědí, kudy by měla směřovat. Mapy měli naprosto nesmyslné, ale byli přesvědčení, že právě oni jsou povoláni, aby cestu do Oázy vyznačili. Ten jinotaj byl naprosto jasný: politické vedení Československa, komunistická strana, už neví jak a kam dál, ale o správnosti cesty je přesvědčeno. Ve Východočeském kraji to mělo obrovský ohlas, Dobrušské Divadélko Na štaflích bylo zváno na různé štace, dokonce i na slavnostní příležitosti, ale nikdy nedošlo k nějakému „politickému“ malému....“

Oáza

Zde se pan profesor Císař - při vší účtě - poněkud mýlí. Jeden průšvih přece jen přišel. A sice po představení kdesi na Broumovsku, kde jsme vystupovali jako „kulturní vložka“ na jakési výroční konferenci ROH. Po skončení oficiální části jednání nám pořadatelé vyklidili předsednickou tribunu z jeviště a po krátké přestávce jsme nastoupili my. Tribuna sice zmizela, ale heslo „*V čele s KSČ za splnění úkolů XIV. sjezdu*“ na zadním horizontu jeviště zůstalo nedopatřením viset. A pod touto „dekorací“ jsme předváděli příběh, kde schválený itinerář se stále více a více rozchází s realitou, ale cesta vpřed (do vysněné oázy) musí být naplněna za každou cenu. A potrefená husa se ozvala. Již na začátku následujícího týdne se objevila na OV KSČ v Rychnově nad Kněžnou od tamních soudruhů stížnost, kterou se pak – zejména s odvoláním na projev soudružky Jiřiny Švorcové o potřebě odvážné satiry na jakémisi sjezdu divadelních umělců - podařilo odrazit.

Inscenace byla též nominována na Jiráskův Hronov v srpnu 1989, kde se však kvůli represím vůči jiným představením nehrála, a my jsme se disidenty nestali. Oázu jsme skutečně hráli mnohokrát na různých místech. Naposledy ve středu 15. listopadu 1989 v Havlíčkově Brodě. Pak přišel pátek 17. listopadu a z pražského Albertova vyrazil průvod vysokoškoláků...

V červnu 1989 si soubor ještě odskočil i do oblasti loutkového divadla a v rámci vernisáže výstavy řezbáře Jaroslava Doležala v Městském muzeu v Dobrušce (a posléze i v Rychnově nad Kněžnou) uvedl představení na motivy Jiráskových **STARÝCH POVĚSTÍ ČESKÝCH** s loutkami Romany Šotolové.

I tady se nad některými našimi pohledy na české dávné (?) dějiny obličej přítomných představitelů tehdejší politické moci poněkud protáhly a obočí se významně pozvedla. Ale bylo již léto 1989 a ledy pomalu začínaly tát.

Poslední předlistopadové inscenace završily cestu divadélka k inscenování menších dramatických příběhů a uvádění vlastních textů. Jako by se tím po více než dvou desetiletích uzavřel pomyslný kruh a DNS se vrátilo k tomu, čím v polovině 70. let začínalo – bytostně vlastní divadelní výpovědi svých vlastních pocitů a názorů.

IV. Porevoluční kocovina (1990-1999)

Společenská situace po Listopadu 1989 byla další „daní zrání“ Divadélka Na štaflích. Někteří jeho dosavadní členové se přestali divadlu „z libosti“ věnovat a soustředili se zcela na činnosti, které vynášejí více. Mohlo se svobodně a naprosto otevřeně mluvit o čemkoli (ovšem pochopitelně na vlastní riziko) a zdálo se, že najednou není o čem hrát. A takřikajíc (a také trochu alibisticky) na divadlo nebyl čas.

V prvních letech po revoluci se soubor vrhl na pořádání akcí, které dosud nebylo vhodné či možné konat – např. zorganizoval květnový majáles, který měl nahradit impozantní prvomájové slavnosti, uspořádal v předvečer prvních svobodných voleb dětský den v parku u závodního klubu a později i jakýsi „nultý ročník Václavských slavností“- celoměstskou kulturně společenskou akci na náměstí F. L. Věka.

V roce 1991 též připravil vlastní ples, který připomněl sametovou revoluci a během večera došlo i na inscenování zásahu na Národní třídě. Byl to humor poněkud černý, neboť idealizující vzpomínky na revoluci byly ještě čerstvé a étos Listopadu 1989 stále velmi živý.

V hektických 90. letech se DNS v podstatě zmožilo na jedinou „divadelní“ aktivitu. Tou se postupně staly živé betlémy, které byly od poloviny 90. let součástí pravidelné předvánoční akce Zpívání na rynku.

V. S novou vervou do nového tisíciletí (2000 – dosud)

Jako by 2 na počátku nového letopočtu přinesla i pomyslnou druhou mízu pro Štafle. Nejprve na povrch probublal pozitivní vztah k loutkovému divadlu, motivovaný však ve skutečnosti spíše racionálními důvody jako např. nedostatkem herců, hereckým neumětelstvím, ale i nekonečnými možnostmi, které loutka (na rozdíl od stárnoucího těla) umožňuje, vztah, který se projevil již v r. 1989 Starými pověstmi českými. A stál též u zrodu cyklu **divadelních plesů**, který trvá již téměř dvacet let.

V.1. Stále končící seriál aneb divadelní ples rok co rok...

Podnět k obnovení těchto poněkud specifických plesů přišel v r. 2001 od Slávka Balcara a zdejších loutkářů, kteří zprovozovali novou loutkárnu v sokolovně a vyzvali veřejnost o pomoc k obnovení činnosti. Rozhodli jsme se udělat divadelní ples a jeho výtěžek (10 tisíc korun) jsme předali našim kolegům. A protože ples byl věnován loutkářům, těžiště programové části spočívalo v předvedení našich představ o lout-

Ples Divadélka na štaflích

kovém divadle. Vyvrcholením byl půlnoční loutkový striptýz, do kterého se velmi aktivně zapojili i někteří návštěvníci, kteří loutku ženské tanečnice spontánně svlékli doslova až na dřevo. Tehdy jsme si prvně uvědomili, že návštěvníci takový princip večera s několika divadelními vstupy přijali.

Následovaly plesy, které byly vždy věnovány nějakému divadelnímu tématu. Tak přišel večer věnovaný ruskému dramatikovi N. V. Gogolovi, kdy jsme například na operačním sále úspěšně resuscitovali dvě ucházející „mrtvé“ duše, po něm následoval ples v opeře, další byl věnován klasické řecké komedii. Tehdy dorazila na ples dvojice mladých lidí v krásném antickém oblečení – inu proč ne, vždyť se jednalo vlastně o svého druhu divadelní kostým. Poté jsme absolvovali „prognostickou“ cestu kolem světa za 80 dní u příležitosti 100 let od úmrtí Julese Vernea a v dalším roce exkurzi pro ochotníky do filmového Hollywoodu.

Zásadní zlom nastal v r. 2007, kdy jsme pořádali ples pro „účastníky zájezdu“ na téma tehdy oblíbeného stejnojmenného filmu. Již z předchozích ročníků jsme cítili, že naši návštěvníci nechťejí být pouze baveni, ale chtějí se sami aktivně zapojit do programu. Proto jsme je předem vyzvali, aby se stali skutečnými účastníky zájezdu a přišli na ples vybavení jako turisté. Poté, co jsme předvedli horizontální bungee jumping, byla vyvrcholením večera party téměř dvou set cestovatelů na pláži Copacabana v brazilském Riu v době tamního karnevalu.

Při následujícím plese bylo pro všechny návštěvníky ještě společné téma – „Celý život po škole“. Půlnočním vyvrcholením pak byla vzpomínka na spartakiádní vystoupení dorostenek na hudbu Michala Davida Poupata a především skladba vojáků na píseň Bez chleba, nelze žít!, včetně házených živých letek.

V roce našeho předsednictví Rady Evropy jsme připravili ples na téma *Evropě to osolíme*, což byla parafráze motta, se kterým se ČR ujímala své celoevropské funkce. Tehdy si prvně každý stůl vylosoval vlastní úkol. Každý zastupoval jeden evropský stát a lidé si přinesli nádherné a neuvěřitelné rekvizity jako londýnský doubledecker, maďarský Balaton, eiffelovku apod., nakonec všichni složili na podlaže kulturního domu obrovské puzzle mapy Evropy.

Při jubilejním desátém lokálně patriotickém plesu v r. 2010 u příležitosti 690. výročí první písemné zmínky o Dobrušce-Leštně představovaly jednotlivé skupiny návštěvníků hlavní historické události z dějin našeho města. A tak se na parketu objevili nejen lovci mamutů či husité, ale též příjezdy Rudé armády v roce 1945 i 1968 a další.

Jedenáctý ročník byl věnován nejružnějším pokrývkám hlav (Nechte na hlavě!) a dvanáctý proroctví mayského kalendáře o nadcházejícím konci světa. Výsledkem večera bylo odhalení, že skutečným obsahem je varování před dvěma českými politiky, jejichž signatury V. K. a M. Z. jsou obsaženy v do té doby nerozluštěných kresbách prastarého kalendáře.

Trináctý ples v r. 2013 byl o všech barvách světa, čtrnáctý pak o 40. výročí Divadélka Na štaflích a patnáctý věnován nejružnějším hrám a hračkám, protože KDO SI HRAJE, NEZLOBÍ.

V roce 2016 jsme nemohli nevzpomenout 700. výročí narození českého krále a císaře Svaté říše římské Karla IV. a pozvali jsme diváky jako zástupce různých společenských či profesních skupin středověké společnosti na návštěvu císařského dvora. Odhalili jsme, jak to ve skutečnosti bylo se založením Karlova mostu a vajíčky použitými v maltě, v premiéře jsme uvedli dosud neznámý druhý díl Noci na Karlštejně - Vrchlického jednoaktovku Půlnoc na Karlštejně - i poněkud adaptovanou Romanci o Karlu IV. a jeho příteli Buškovi z Vilhartic.

A zatím poslední ples v únoru 2017 byl důkazem, že nic na světě není jen černé a jen bílé.

Sedmnáct (zatím) plesů - to je přibližně padesát drobných skečů, divadelních vystoupení tanečních kreací... Ale přibližně již od 12. ročníku je každý další ples pravidelně tím „posledním“. Nicméně návštěvníci si vždy vynutí další.

Zda síly, nápady a potence vydrží k naplnění tajného (!) závazku dvaceti ročníků, je v tuto chvíli otázkou i výzvou současně. Tématem definitivně posledního ročníku asi budou muset být senioři a geriatrická péče v české a světové dramatice.

V.2. Živé betlémy

Téměř osudovými se staly Divadélku Na štaflích betlémy. Ne že by si členové po večerech vyřezávali potají z lipového dřeva figurky (i když ani to se v poněkud jiné formě souboru nevyhnulo), ale v polovině 90. let minulého století začalo DNŠ pravidelně v předvánočním čase uvádět spolu se Žestovým sdružením a dětskými zpěváčky tzv. **Zpívání na rynku**. V původně komponovaném pásmu lidových koled a předvádění novozákonního příběhu o narození Ježíše Krista začaly postupně převažovat divadelní **živé betlémy**, kde vedle hereckých výkonů se představili i mnozí neherci a své nezastupitelné místo zde měli i živí koně, ovečky, králíci a slepice.

Mezi nejzdařilejší betlémy patřily ty v letech 2003 a 2004, kdy se v rolích daráků objevily skutečné postavy dobrušské historie. Tak se k jesličkám přišli poklonit kromě knížete Mutiny i František Kupka a Věra Jičínská, F. A. Šubert s hořícím Národním divadlem, obří lahev La ferme přinesl Josef Archleb, knihu pohádek Boženy Němcové vložila do jeslí Magdalena Čudová apod. V roce 2006 ještě zorganizoval živý betlém Zdeněk Martinec a pak přišla jistá únava ze stále se opakujícího představení, která vedla k přerušení dosavadní souvislé řady.

Živý betlém 2016

V r. 2011 uvedlo DNŠ ve stodole u Kupků v Mělčanech divadelní představení s loutkami **KTERAK DOBRUŠTÍ DO BETLÉMA DAROVATI PUTOVALI...** Příběh narození vrcholil v okamžiku, kdy do Betléma dorazila po dlouhé cestě darovat i delegace vyslanců z daleké Dobrušky, ale už jaksi s „křížkem po funuse“, kdy již Josef s Marií a malým Ježíškem byli před zlobou Herodovou na útěku do Egypta. A tak, aby mohli doma po návratu vyprávět o (ne)naplnění své mise, objednájí u malířky Jarmily Haldové papírový vystřihovací dobušský betlém, kde se sami nechali vymalovat. Možná k překvapení všech přítomných se ukázalo, jak mnoho aktuálních analogií mezi betlémskými figurami a naší místní přítomností bylo lze nalézt.

K obnovení tradice velkých živých betlémů došlo o Vánocích 2016, kdy byl 22. prosince na náměstí pod širým nebem inscenován **PŘÍBĚH NAROZENÍ JEŽÍŠE KRISTA PODLE EVANGELIÍ SV. LUKÁŠE A SV. MATOUŠE** jako živý mechanický betlém. Na třípatrovém jevišti se odehrávaly novozákonní scény jako lidové divadlo a teprve po náhlém „výpadku elektrické energie“ se odhalil vnitřní (porouchaný) mechanismus transmisí a převodů, který pohání jednotlivé figury-postavy a který bylo nutné před zraky poněkud zmatených diváků opravit a znovu uvést do chodu.

Příběh Kristova narození sehráli Štafláci již mnohokrát a v různých variantách. Celkem logickou otázkou tedy je, zda někdy v budoucnosti přijde čas na pašijové divadlo o umučení a vzkříšení. Možná by onou inspirací mohly být dobušské motivy v tzv. Mastičkáři, nejstarším českém dramatu ze 14. století.

V.3. Přehlídka Zahradní divadelní slavnosti

Bohužel ne vždy mezi ochotníky platí zásada, že není nejdůležitější jen hrát (cokoli a jakkoli), ale i vidět a poznávat něco nového, inspirativního. Náš zájem o uvádění divadelních představení mimo klasická jeviště vyvrcholil od roku 2004 pořádáním (téměř) každoroční přehlídky **ZAHRADNÍ DÍVADELNÍ SLAVNOSTI**.

Název, který jsme si částečně „vypůjčili“ z jednoho textu Václava Havla, měl naznačovat, že našim cílem bylo přivádět do Dobrušky představení uváděná v různých prostorech mimo klasické „kukátkové“ jeviště, zejména pod širým nebem, ale i v nedivadelních prostorech (např. pivovar, stodola, klub mládeže, arénové divadlo apod.), založená na jedinečném vztahu živého herce s divákem, na bytostně hereckém projevu, jenž je maximálně oproštěn od technických a iluzivních prostředků klasického divadelního jeviště.

Zpočátku vystupovaly každoročně dva až tři soubory z Královéhradeckého kraje, jeden mimokrajový soubor s inspirativním představením a jedno bylo určeno dětem jako ukázka kontaktního divadla s důrazem na případné aktivní zapojení dětí do tvorby představení.

Celkem se uskutečnilo v letech **2004 až 2013 devět ročníků**, na kterých bylo uvedeno 29 představení pro dospělé a pět představení pro děti.

Ambicí přehlídky vždy byla kvalitní a náročná dramaturgie, takže zde vystoupilo celkem 28 divadel (některá vícekrát) ze dvaceti míst celé České republiky. Byly to soubory, které často účinkovaly na vrcholných národních přehlídkách a které reprezentovaly české amatérské divadlo i v zahraničí, jako např. **Divadlo Zahrada*Broumov** (Václav Havel: Audience), **Studio dell'arte z Českých Budějovic** (Don Giovanni), **Divadlo Jesličky, stálá scéna ZUŠ Na Střezině v Hradci Králové** (Něco z Dekameronu, Šrumeček na laguně), **Divadlo Q10 Hradec Králové** (Mnoho povyku pro nic, Večer tříkrálový aneb Cokoli chcete), **Pouliční divadlo Viktora Braunreitera Karlovy Vary** (O tom, kterak ženy chytré jsou a muži hloupí a Romeo a Julie), **Černí šviháci Kostelec nad Orlicí** (Solný sloup, Čilimník, Bílí andělé pijí tesavelu), **Geisslers Hofcomedianen z Kuksu** (Amor tyran, Fitzli Putzli), **Divadlo Tři Pardubice** (Prasklá hřídel – Mýdlo špiní charakter – Bombardéři), **Divadelní soubor TYAN Dýšina-Plzeň** (Komediant boží), **Tomáš Hájek z Bažantovy loutkářské družiny Divadelního spolku J. J. Kolár při TJ Sokol Poniklá** (Faust a Zmatek nad zmatek) a další.

Mezi ně se jednou jedinkrát drze vklínilo i Divadelko Na štaflích. Přestože jsme si po Listopadu 1989 mysleli, že **Oázu** již nikdy nebudeme muset hrát, přesto jsme se k ní v roce 2009 – po dvaceti (!) letech – vrátili a uvedli ji v rámci přehlídky. Text byl zachován téměř naprosto shodný, jen závěr byl poněkud aktualizován. Zatímco v původní verzi, když značkaři dorazí do oázy, kterou si nakonec pouze vysní ve svých představách, a radují se ze své dokonalosti a vůdcovských schopností, v roce 2009 se v místě, kde text končil, ještě jednou ohlédnou z oázy zpět a ke svému překvapení zjistí, že „turisté“ už zase slepě za nimi jdou po nesmyslně vyznačené cestě prachem pouště.

Pro děti (ale nejen pro ně) se představila na festivalu i přední česká loutková divadla jako např. **Divadelní společnost KEJKLÍŘ Praha** (Stolečku, prostři se), **Divadlo Mimotaurus Praha** (Stará pověst), **Alternativní divadlo ČMUKAŘI Turnov** (Kašpárek chodí pěšky), **Soukromé loutkové divadelko Poli z Hradce Králové** (Byl jednou jeden..., Tři rakvičkárny), **Jarka Holasová ze ZUŠ Jaroměř** (O slepičce a Hrnečku vař) a další.

Přehlídku provázely občas vzhledem k neobvyklým prostředím i neopakovatelné chvíle, jako např. když v představení Karlovarského hudebního divadla s dramaturgií Máchova Máje u veršů „*Hrdliččin zval ku lásce hlas...*“ se ve větvích Archlebových sadů doslova rozeřval kos a nebyl k utišení, nebo když u představení Bílí andělé pijí tesavelu kosteleckých Černých šviháků v okamžiku, kdy hlavní představitel volá „Nejvyššího“, v parku v nebesích nad jevištěm zakroužil letec na rogalu...

Jsou to chvíle, které nelze vymyslet a které z paměti jejích aktérů a účastníků asi nezmizí. Podobně jako nám, když do představení Oázy, hraném v Sedloňově na louce za turistickou ubytovnou, vstoupil do děje cizí muž, který na naše poněkud nechápavé dotazy, co tam dělá, odpověděl obtížně se zjevnou snahou o dokonalou artikulaci naprosto: „*Já jsem šel přes kopec a přišel jsem po nějaké turistické značce, která vede až sem.*“ Po té, kterou jsme jako značkaři vyznačili v rámci představení my sami. Divadlo opustilo jeviště a vstoupilo do života... a život vstoupil do něho.

Přehlídka se nedožila kulatého desátého ročníku a zanikla. Částečně ji nahradila Šubertova Dobruška, jejíž dramaturgie a zaměření je již podstatně odlišná.

V.4. Divadelní „drobečky“

Tvůrčí impotenci, za kterou se však spíše skrývá postupující lenost a absence vlastních nápadů, nahrazoval soubor čas od času různými příležitostnými (para)divadelními produkcemi.

V září 2011 uvedlo DNŠ v rámci zahájení Svatováclavských slavností „dramatizaci“ písně Jarka Nohavici **LEGENDA O SVATÉM VÁCLAVU**, ve které hráli knížete Václava Václav Verner, jeho úkladného bratra knížete Boleslava I. Zdeněk Martinec, příslušníky Boleslavovy družiny a faktické vykonavatele Václavovy vraždy Tužu, Čestu a Hněvsu Libor Laža, Ladislav Cimrman a Josef Šotola, kněze Krastěje u dveří kostela sv. Kosmy a Damiána Pavel Štěpán a jako volové odvádění do Němec vystoupily vesměs manželky těchto pánů.

V následujícím roce jsme při stejné příležitosti uvedli **pásmo návrhů pomníků sv. Václav** pro různá místa v Dobrušce – před školu Františka Kupky jsme navrhli jezdeckou sochu s koňskou čabakou od Mistra Františka Kupky ve stylu holínek českých olympioniků na olympiádě v Londýně 2012, před zdejší sokolovnu jsme navrhli umístění jezdecké sochy knížete Václava na koni na šir apod.

V roce 2012 DNŠ připravilo programy pro dvě vernisáže. Na jaře to bylo zahájení **výstavy fotografií váček Libora Laži**, pro které jsme zdramatizovali vědeckou studii doktora Augusta Krejčího „*Šídla a váčky (Odonata) země české*“, kterou publikoval v roce 1890 v 19. čísle časopisu Vesmír. Originální výtvarné řešení rybníční tůně i létajícího hmyzu bylo dílem Jany Cimrmanové, Romany Šotolové a Mirky Vernerové.

Na konci června pak vystoupili Zdeněk Martinec, Romana Šotolová a Zdeněk Zahradník na vernisáž výstavy **OSUDOVOSTI**, která propojovala fotografie Ivo Malého, poezii Jany Melicharové a plastiky tehdy začínajícího Ladislava Cimrmana.

V roce 2016 vyšla knížka **STRUČNÉ DĚJINY DOBRUŠKA A OPOČENSKA** Jiřího Králíčka a kolektivu s půvabnými „komiksovými“ ilustracemi Petra Netíka. U příležitosti slavnostního uvedení knihy připravilo DNŠ speciální produkci, která se odehrála postupně v obou sousedních městech. V Opočně nejprve symbolicky z popela povstala tzv. Baštecká brána zbořená v r. 1906, na kterou svou první (tehdy ještě ne příliš) abstraktní kresbu vytvořil zdejší mladičský rošťák Frantík Kupků. V Dobrušce pak navázal první dobušsko-opočenský orloj. Ten uváděly průvodním slovem symbolické figury Baštecké brány a dobušské radniční věže a v oknech historické radnice se střídaly místo apoštolů postavy dobušské a opočenské historie. Akce byla v upravené (pouze „dobreušské“) verzi představena znovu na zahájení Svatováclavských slavností 23. září 2016. Vesměs pozitivní reakce publika doplnila věcná a zásadní kritika jedné divačky, která si postěžovala na absenci koní a vyslovila výhrady k vysokému věku představitele knížete Václava, který byl přece v Boleslavi zavražděn ve věku přibližně třiceti let. Pravda – Zdeněk Martinec byl stár přibližně dvojnásobně, ale jeho herecký výkon byl mladistvý...

Divadélkem Na štaflích prošlo za uplynulých téměř půl století mnoho lidí. Někteří zůstávají na Štaflích dosud, mnozí postupně odešli. Někteří mimo Dobrušku, někteří bohužel zcela - např. Honza Radoch, jehož gejzíry čirého komediantství chybí moc... Někteří malé a drobné (např. pány Martínka či Zahradníčka) nahradili „velikáni“ – Zdenkové Martinec a Zahradník, naopak pan Králíček se svého velkého následníka (ještě) nedočkal.

Těm všem autor připisuje tento text.

Protože jak říkají teatrologové - divadlo umírá okamžikem svého zrození na jevišti. Ale naštěstí se rodí vždy znovu a znovu. Zůstane po něm v lepším případě pár žlutnoucích fotografií, někdy potrháný plakát, opakovaně použité staré rozšmajdané boty či část kostýmu nebo rekvizita, případně diplom na stěně divadelní šatny. A hlavně vzpomínky, které těm, kteří u toho byli, nikdo nemůže vzít.

Program na vernisáži výstavy

ZAPOMENUTÝ DOBRUŠSKÝ RODÁK, VÝZNAMNÝ FOTOGRAF A VYDAVATEL POHLEDNIC KAREL ČUDA (* 1880 – † 1955)

PaedDr. Josef Ptáček

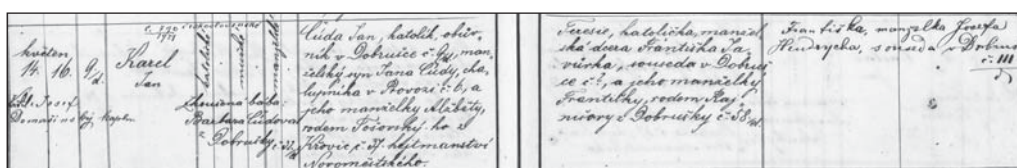
Motto: „Doma nikdo není prorokem“

O počátcích živnosti Karla Čudy v Dobrušce, kde se narodil 14. května 1880, zatím mnoho zpráv nemáme. Je pravděpodobné, že Čuda pochází z širšího rozrodu křovických Čudů, odkud pocházela také babička Boženy Němcové Magdalena Čudová, provdaná Novotná. Publikace autorů Jiřího Macha a Václava Matouše *Osobnosti dobrušské historie* (1. díl Adámek – Laichterová), kterou vydalo dobrušské muzeum v roce 2005, však Karla Čudu vůbec neuvádí. Tento významný a v Dobrušce zcela zapomenutý rodák se dle vzpomínky Václava Kováře¹⁾ vyučil holičství a tuto živnost provozoval v domě č.p. 103 (dnes zbořeno) v dobrušské Opočenské ulici. Snad na cestách navštívil i Drážďany, protože dobře ovládal němčinu slovem i písmem. Po návratu do Čech se živil jako fotograf, který chodil s aparátem po dobrušském okolí od štace ke štaci a na zakázku fotografoval. „V Dobrušce se poprvé oženil a za manželku měl dceru krejčího Póly ze Solnické ulice.“ Jeho ženou byla Růžena Čudová, švadlena z č.p. 432 (dnes zbořeno), která zemřela ve věku 31 let, 17. prosince 1915. Její hrob se nezachoval. Dobrušský písmák Zmatlík²⁾ ve svém vzpomínkovém spise z roku 1958 pouze uvádí, že: „Póla byl člověk tichý, střídavý, nemiloval hospody ani nějaké výstřednosti. Jeho paní byla porodní asistentkou a měli v manželství dvě dcery a syna. Druhá dcera se provdala za fotografa Čudu ... Čuda s ní velmi špatně zacházel, a tak se mu najednou otrávil sublimátem.“

Karel Čuda

Při holičském řemesle se seznámil s dobrušskými měšťany Augustinem Krausem a Alfrédem Šrenkem a od nich se naučil fotografovat, protože holičství mu moc nesešlo. Byl veselý povahy a hodně chodil po okolí Dobrušky. Pravděpodobně úplně první jeho profesionální barevnou fotografií byl písčitý břeh Zlatého potoka v Dobrušce - Mělčanech, který vyšel pod názvem *Okolí Dobrušky* (1911). *Partie z Mělčan*. Uměl. dopisnice dle autochromů Lumiérových. Knihtiskárna M. Knapp. Chromotypie. Foto: K. Čuda, uměl. ústav v Dobrušce. Z tohoto záberu nechal zhotovit svou první barevnou pohlednici, která se líbila a dobře prodávala. Dne 7. července 1911 Čudovi vydalo c. k. Okresní hejtmanství v Novém Městě nad Metují pod č. 11 609 živnostenský list na živnost fotografickou v rejstříku volných živností provozovanou v Dobrušce č.p. 103.

Matriční záznam o narození Karla Čudy

Pohlednice dobrušského náměstí (1926)

Pohlednice Věkova rodného domku (1922)

Pohřeb vojína Lazara Rosenberga (1. 1. 1915)

do roku 1918, a to s různými firemními nápisy jako např. Karel Čuda, Autochromat. ústav uměl. Dobruška, K. Čuda um. Ústav Dobruška, K. Čuda, Kunstanstalt, Dobruška, nebo K. Čuda, fotograf Dobruška. Poté již další pohlednice vycházely s logem např. ČUDA FOT HOLICE. Zatím nevíme, jestli Karel Čuda byl odveden a sloužil v letech 1915 – 1918 v rakousko-uherské armádě v období 1. světové války. Dle vzpomínek však byl pravděpodobně z vojenské služby vyreklamován a sloužil jako dvorní fotograf u některé významné šlechtické rodiny.

V roce 1911 si Karel Čuda v rodné Dobrušce otevřel fotografickou živnost, kdy konkuroval dalším dobušským fotografům jako byl např. Václav Novák (8. září 1858 v Dobrušce – 17. dubna 1930 v Dobrušce) od roku 1892 nebo Josef Ourada (21. ledna 1886 v Domažlicích – 10. července 1949 v Kostelci n. Orli.), který se přistěhoval do Dobrušky a v roce 1910 v Dobrušce založil druhý - konkurenční fotoateliér a také filiálku v Opočně od roku 1913³⁾ To bylo pravděpodobně příčinou pozdějšího Čudova odchodu z Dobrušky, protože na malém triapůltisícovém městě se dva podobné podniky těžko mohly uživit. Snad již v roce 1916 (dle V. Kováře) nebo krátce po vyhlášení republiky se rozhodl změnit působiště a odstěhoval se do Holic. V ohlášení živnosti na pardubickém hejtmánství uvádí: „*Já, Karel Čuda, započal jsem dnem 1. července 1919 provozovati živnost fotografickou č. 334 v Holicích a žádám zdvořile o povolení k provozování této. Co průkaz způsobilosti posílám úředně ověřený opis dřívějšího živnostenského listu. Slavné okresní hejtmánství račiž žádost tuto laskavě na vědomí vzíti a list živnostenský zaslati.*“ Proto se na okresním hejtmánství v Novém Městě nad Metují dotazovali na Karla Čudu v jeho rodišti a starosta Dobrušky Jan Burian v září 1919 odpovídá: „*Žadatel jest svéprávný a zachovalý ve smyslu § 2, 5 a 6 Živnostenského řádu.*“

Také dotaz na Společenstvo fotografů v obvodu Obchodní a živnostenské komory pražské vyzněl spíše v napomenutí: „*Opovídatel neprokazuje, že má zaplacenou inkorporační taxu ...týž neuvádí přesné označení předmětu, který provozovati míní, naopak definuje týž všeobecně označením živnost fotografická, pod kterou spadá i portrétní fotografie, jež jest živností řemeslnou.*“ Karlu Čudovi nezbylo, než si opatřit potvrzení od První živnostenské jednoty rozličných řemesel v Dobrušce, že řádně platil inkorporační poplatky i potvrzení městského úřadu, že zde od **7. července 1911** provozoval portrétní fotografii. Dále uvádí, že „*kdyby chtěl provozovat fotografii krajin, k tomu žádných průkazů není třeba. Živnostenský list byl vydán v době, kdy byla tato živnost živností volnou a sice pro vše, co z desky fotografické otisknouti možno.*“ Po těchto byrokratických překážkách pak obdržel 3. dubna 1920 nový živnostenský list. Velká konkurence, zvláště pražských podniků, jejichž „cestáči“ objížděli papírníky, obchodníky a hostinské i v těch nejmenších vesničkách, vedla k tomu, že Čuda včas zachytil moderní trend – bromografickou pohlednici.

Čudovy začátky v Holicích tedy nebyly lehké a nějakou dobu trvalo, než se dokázal prosadit. Jeho záměr provozovat filiálku v blízkém Borohrádku již v roce 1922 však nevešel v život a šetřením bylo zjištěno „*že jste závod fotografický v Borohrádku vůbec neprovozoval a také neprovozujete ani dnes.*“ Borohrádek jako asi dvoutisícové městečko tak neumožňoval pobočku založit. Přesto se firma v Holicích ve dvacátých letech začala rozvíjet. Bromografie s logem Grafo Čuda Holice v Č., nebo Grafo Čuda Holice Made in Czechoslovakia, o rozměrech 138 x 88 mm se rozlétly do mnoha míst Čech a Moravy, kam buď on sám nebo jeho spolupracovníci zajížděli a odtud přiváželi objednávky na zhotovení pohlednic i naexponované filmy. Čuda po roce 1918 přešel zcela na bromografickou techniku výroby pohlednic. Vyvstala proto potřeba dotisknout na zadní stranu adresní linky, a proto firma zakoupila příklopový tiskářský stroj, který v roce 1925 byl nainstalován. Přišlo však

Holice - radnice čp. 1 (asi 1930)

udání, že firma zaměstnává děvčata při práci s olověnými typy, což je zakázáno, a nemá povolení k tisku. Následující policejní šetření však prokázalo, že dívky s olověnou sazbou nepracují a že štočky pro linky jsou zhotoveny z mosazi. Na inzerát přijal fotografku Marii Klegovou (nar. 24. 4. 1902 v Kroměříži), s níž se Čuda jako vdovec 5. června 1926 oženil. Kromě velkovýroby pohlednic nabízel ve 30. letech reklamu, reprodukce, diapozitivy, kalendáře, ceníky, památková alba a samozřejmě také portrétní fotografii a zvětšeniny. Zaměstnával několik obchodních zástupců, některé z nich v důsledku hospodářské krize musel propustit. Černobílé fotografie (bromografie) byly v některých případech tónovány do mnoha barevných odstínů (např. hnědá přes modrou až k zelené). Tyto pohlednice sice nemají většinou vysokou uměleckou hodnotu, ale mají hodnotu dokumentární.

Vypálená radnice v Holicích (1945)

Firmě se dařilo a po překonání hospodářské krize zakoupili manželé Čudovi v roce 1938 moderní dům č.p. 3 na holickém náměstí, hned vedle radnice. Po mnichovském diktátu byla firma vedena jako továrna a podnik byl provozován ve dvou budovách č.p. 3 a nově zakoupeném domě č.p. 603. V podniku bylo zaměstnáno 36 osob včetně čtyř spolujednatelů, a to deset kvalifikovaných dělníků, šestnáct dělnic, dva učedníci, jedna učednice a tři síly kancelářské. Majitelé podniku si ponechali technické a komerční vedení firmy. Typická byla vysoká kvalita práce firmy a řemeslná úroveň. Čuda byl fotografem podnikatelem, jenž dával práci a obživu mnoha desítkám lidí.

V době největšího rozkvětu se vyráběly ročně až čtyři miliony pohlednic, expedovaných nejčastěji po pěti stech až tisíci kusech. V Čechách tak byla firma Grafo Čuda Holice co do produkce druhou největší v zemi, předstihla ji pouze Bromografia Sadská (zal. 1923) s roční produkcí až osm milionů pohlednic vyráběných bromografickou technikou.⁴⁾ Změny státoprávních poměrů se promítly i do statutu firmy, z nichž se stala veřejná obchodní společnost. V listopadu 1938 se společníky firmy stali, kromě jeho ženy Marie, také její bratři Vilém a Jaroslav Klegovi z Kroměříže. Pasiva a aktiva firmy se od té doby přepočítávala podle vkladů jednotlivých společníků. Vysoká zaměstnanost byla důsledkem snahy majitele uchránit známé před totálním nasazením v Říši. V závěru války došlo 6. května 1945 k vypálení holické radnice „německými hordami“ v těsném sousedství Čudova podniku. Čudou byly vydány pohlednice s vyhořelou radnicí určené jako příspěvek Družstvu pro postavení památníku padlým při odboji v Holicích.

V roce 1945 byl Karel Čuda v rámci retribučního řízení několik dnů internován pro podezření z kolaborace, ale to mu nebylo prokázáno. V září 1948 byla firma uvedena do klidu, protože došlo k jejímu znárodnění a část cenného archivu byla

Vánoční pohlednice (1944)

prevezena do pražského nakladatelství Orbis, pod jehož logem se pak Čudovy snímky objevovaly anonymně až do poloviny 50. let. V poválečných letech již závod nedosáhl předchozího rozmachu, společníci z firmy vystoupili, ale naopak se stala podílnicí sestra paní Čudové Růžena Pečínková, jejíž manžel řídil účtárnu. Čudovo bezdětné manželství tak dostalo Pečínkovic tři syny, o které se Čudovi starali jako o vlastní.⁵⁾

Karel Čuda zemřel 9. srpna 1955 ve svých 75 letech, takřka přesně druhou polovinu života prožil v Holicích. Vdova druhý firemní dům prodala, přestala provozovat fotoateliér a přešla do zaměstnání do fotolaboratoře na Vysokou školu chemicko – technologickou v Pardubicích. V přízemí domu na náměstí se poté vystřídalo několik úřadů, dnes je zde lékárna a Úřad práce. Paní Marie Čudová zemřela v Pardubicích 15. listopadu 1993 a i se svým manželem je pochována v Holicích.

Snímky firmy Grafo Čuda Holice patřily k tomu nejlepšímu, co se na fotopohlednicích objevovalo. Také v Dobrušce nafotil a v několika vydáních nechal vytisknout na pohlednicích v letech 1918 – 1948 autorsky prokázaných šedesát devět dnes již cenných záběrů města, jeho ulic a významných budov. Karel Čuda po čtyřicet let zachycoval svým objektivem záběry, které dnes už mají historickou dokumentární hodnotu a jsou i sběratelsky zajímavé. Bromografie se totiž ve své kvalitě nikterak neliší od fotografií zhotovených ručně kus po kuse a jsou vlastně průmyslově vyráběnou fotografií. Zlatá léta rozvoje bromografické pohlednice nastala až v době první republiky. Tehdy jejich výroba zmasověla a fotopohlednice se na téměř půl století staly nejrozšířenějším druhem místopisných, žánrových i blahopřejných pohlednic. Většina pohlednic Dobrušky, vydaných po roce 1918 nese logo Čudovy firmy, ale již se sídlem v Holicích. Do konce 70. let 20. století černobílé pohlednice zmizely úplně a byly nahrazeny barevným ofsetovým tiskem nevalné kvality v již novém rozměru 148 x 105 mm.

Tento v Dobrušce zcela zapomenutý a významný rodák si zaslouží vejít opět v historickou povědomost dějin města.

Žánrová velikonoční pohlednice s lidovou chalupou

Poznámky, prameny a literatura:

- 1) Václav Kovář – Paměti, (rukopis v majetku autora článku). Václav Kovář se narodil v Dobrušce 3. 7. 1898 v rodině dobrušského knihaře, papírníka a vydavatele pohlednic Josefa Kováře a na moji prosbu mi napsal již v 70. letech 20. století krátkou vzpomínku na Karla Čudu. Sam naposled pracoval jako knihař v dobrušském průmyslovém podniku. S Čudou se velmi dobře znali, a proto jeho vzpomínka je zcela věrohodná. Zemřel 18. 11. 1992.
- 2) Theodor Zmatlík – Dobrušské paměti, 1958 (rukopis v majetku autora článku). T. Zmatlík (nar. 2.1.1898) napsal rozsáhlé vzpomínky, kde dům od domu (někdy zcela nedoloženě) uvádí obyvatele dobrušských domů č.p. 1 až č.p. 449. Zmatlík byl poštovním úředníkem, Dobrušku jako balíkový listonoš perfektně znal a všechny zprávy o jejích obyvatelích získával osobními rozhovory. Zmatlík zemřel 18. 2. 1978 a jeho paměti jsou cenným příspěvkem k poznání života města a jeho obyvatel v první polovině 20. století.
- 3) Josef Ptáček – Město Dobruška na starých pohlednicích a fotografiích (1866 – 1948), Expedice F. L. Věka, Dobruška 2002, s. 10 – 11.
- 4) Roman Karpaš – Pohlednice, historie lístků, které zmenšily svět. Praha 2005, s. 133 – 135, 137.
- 5) Václav Kment – Ladislav Formánek: Karel Čuda – výjimečný fotograf. In: Holické noviny, květen 2005, s. 18 – 19. Zde autoři chybně datují žádost o opis živnostenského listu z Holic již k 1. červenci 1909. Správně byla Čudova žádost podána až 1. července 1919.

VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI VZTAHUJÍCÍ SE K HLINNÉMU

Mgr. Michal Hofman

Každá obec, byť i malá, jakou Hlinné bezesporu je, má své osoby, které pro své činy můžeme nazývat významnými. Po několikaletém bádání o historii Hlinného jsem sestavil několik medailonků o lidech, kteří si tuto připomínku plně zaslouží.

Jíra Dlouhý (1606?-?) – mlynář, aktivní selský povstalec, exulant

Asi nejvíce proslavil obec Hlinné aktivní účastník selské rebelie Jíra Dlouhý (Tonk, Langer), mlynář. Narodil se asi roku 1606 v Hlinném, zde strávil své mládí. Jeho otec Kryštof ho vyučil mlynářskému řemeslu.

Během velkého povstání poddaných na trčkovských panstvích na jaře 1628 byl chycen a s několika dalšími povstalcí odeslán do Prahy k dalšímu vyšetřování. Dne 10. dubna téhož roku nad nimi vynesla staroměstská rada rozsudek. Mlynáře Dlouhého odsoudila na rok na šance. Tento ortel byl vzápětí poslán na Pražský hrad ke schválení k apelačnímu soudu. Ten ho však 19. dubna ještě zhoršil. Jíra Dlouhý měl být podroben výslechu právem útrpným, aby vypověděl o povstání další skutečnosti. Přesně týden poté byl mistrem popravčím natahován na žebříku a pálen rozžhavenou svící před očima pánů komisařů Starého Města pražského.

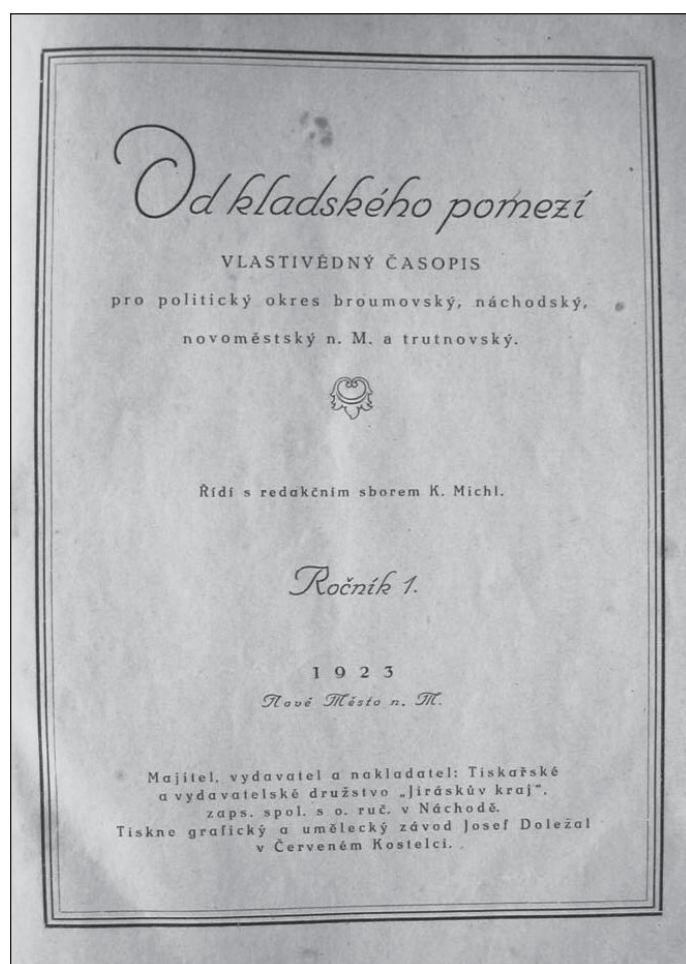
Hlinecký mlynář nejprve vypovídal o své kurýrní službě při povstání. Jeden z vůdců povstání, jistý Vlach z Dobrušky, mu pod pohrůžkou oběšení nakázal rozvážet psaní. Spolu s ním se na roznášení dopisů podíleli Jíra Obst a Eliáš – fořtův syn, oba rovněž z Hlinného. Sám se ovšem přiznal jen k jednomu psaní, které zavezl na koni do Solnice. Jíra Dlouhý byl svědkem toho, když vzbouření sedláci dobyli Nového Města nad Metují a zajali regenta trčkovských panství Jindřicha Kustoše ze Zubřího a Lipky. Přiznal se také, že byl ozbrojen, měl prý pouze malou a krátkou ručnici a kord, který mu dal jakýsi Němec. Účast na dalších povstaleckých akcích, jako bylo např. zavraždění kněze v Žalmanově Lhotce či vyplnění sídla Jiřího st. Ostrovského na Skalce, však popřel.

Karel Michl ho v časopise *Od kladského pomezí* popisuje v článku „Jako za Žižky“ následovně: „*Od Chábor rázuje rozhněván na panstvo Eliáš, fořtův syn z Hlinného a jemu sotva stačí prošeďivělý a na nohy chatrný Jíra Dlouhý, hlinecký mlynář.*“

Ve skutečnosti byl mlynář Dlouhý v nejlepší věku, bylo mu v době povstání 22 let. Po propuštění se přestěhoval do Dobrého na hospodářství čp. 51. Zmiňován je potom jako nejstarší doložený majitel mlýna čp. 89 (staré čp. 66) – jedná se o dnešní Langrův mlýn (později Poláčkova pila). Mlynář Dlouhý byl v té době svobodníkem mlynářského řemesla, tedy nebyl poddaný vrchnosti. Poslední zpráva se nám o něm dochovala z 28. dubna 1651, kdy s celou rodinou uprchl do Slezska kvůli náboženským poměrům v zemi. To už byl podruhé ženatý a vzal s sebou svou manželku a děti. Svým jednáním se zapsal výrazně nejen do místních pamětí, ale jeho životní osud přesáhl i rámec zdejšího regionu.

František Smola (1792-1842) – písmák, evangelík

K významným buditelům národa patřili i venkovští písmáci, mezi ně patřil i hlinecký František Smola, pocházel z čp. 35 v Hlinném a roku 1829 koupil zahradní živnost čp. 17 v Hlinném, kde hospodařil. Farní kronika o něm píše jako o luteránovi, který na „svou víru“ převedl 15 obyvatel z doberské farnosti a dvě osoby z bíloújezdské. Aktivně je zval na nekatolické bohoslužby do Bohuslavic. Doma vlastnil nekatolické knihy a berlínskou bibli. Byl za to několik týdnů roku 1826 vyšetřován v obvodní kanceláři panství.

První číslo časopisu Od kladského pomezí, redigovaného Karlem Michlem

Josef Kovář (1847-1896) – středoškolský profesor

Jeho rodiče se přestěhovali za dcerou do Panského mlýna čp. 74 v Hlinném a původní statek čp. 55 prodali rodině Tomášovým. Na studiích byl spolužákem pozdějšího prezidenta T. G. Masaryka. Stal se středoškolským profesorem a učil v Praze, Rokycanech a poté definitivně zakotvil ve Vysokém Mýtě. Zde vyučoval na tamním gymnáziu vedle klasických jazyků – latiny a řečtiny i český jazyk ve školních letech 1880/81 až 1895/96. Dne 29. září 1896 ve Vysokém Mýtě i předčasně umírá.

Emil Šubrt (1893-1915) – básník

Narodil se 20. února 1893 v Hradci Králové. V letech 1904–1911 studoval na tamním gymnáziu a po jeho absolvování odešel do Prahy na univerzitu, kde byl posluchačem filozofie. Jeho otec Josef Šubrt byl učitelem. Narodil se v roce 1870 v Hradci Králové a stejně jako syn vystudoval tehdejší C. k. gymnázium v téže městě. Po vystudování C. k. učitelského ústavu v Hradci Králové a po několika místech (Nekoř, Vysoký Újezd, v Českém Meziříčí, kde působil 14 let) nastoupil do jednotřídní školy v Hlinném v září roku 1913. Učil tu po celou dobu první světové války až do léta roku 1918. Rodina Šubrtova bydlela ve školní budově, ve které byl v pravé části vytvořen byt pro učitele. Jeho syn ho v Hlinném rád navštěvoval.

Básník Emil Šubrt byl mírný, tichý a plachý povahy. Už při studiu na gymnáziu začal literárně tvořit. Své básně uveřejňoval ve studentských časopisech. Většina básní z let 1910 -1911 byla poté vydána ve sbírce Verše Emila Šubrt. Vydal Max Leoni-er-Pavlík v Hradci Králové v roce 1927.

Verše psal především pro svoje potěšení. Původně nebyly určeny pro veřejnost a dlouho zůstávaly jeho tajemstvím. Jeho důvěrní přátelé ho přemluvili, aby některé z nich otiskl pod různými pseudonymy jako K. Slabý, Planý či Sylvanus.

Ve své literární činnosti pokračoval Šubrt, co by narukovaný voják, i daleko od domova na italském bojišti. Při odpočinku na polním tažení sedával většinou stranou a své volné chvíle na frontě se věnoval psaní přátelům a vedl si svůj deník. Zemřel na bojišti dne 28. listopadu 1915, kde byl následně na vrchu Oslavija nedaleko Gorice pochován. O smrti nadějněho básníka informovaly novinové články (Národní politika a Národní Listy) až na počátku roku 1916.

V obecní kronice obce Hlinné je jen stručně uvedeno, že ze vsi odešlo k vojenské službě 60 lidí ve věku 18 až 50 let a je zde vypsán soupis padlých, kde figuruje jméno i Emila Šubrt. Na hřbitově v Dobrém byl v roce 1935 vztyčen památník padlých 1. světové války, kde je na posledním místě padlých osob u obce Hlinné uvedeno i jméno mladého básníka.

Karel Michl (1898-1982) – učitel, spisovatel, kulturní pracovník

Rodák z obce Dobré, učitel, spisovatel, ředitel hradeckého rozhlasu, pracovník ministerstva školství, inspektor osvěty v Hradci Králové, ředitel hradeckého muzea, zasvěcený regionální pracovník, komunista – ano tím vším Karel Michl byl. Na jedné straně výjimečný, na druhé kontroverzní v postojích v roce 1968.

Karel Michl po krátkém učitelském intermezzu v Kounově (1919-1923) přišel do naší obce a od 1. března 1923 zde nastoupil na svoje další učitelské místo do hlinecké jednotřídky. Takřka ihned se zapojil do společenského a kulturního života v obci a podporoval zdejší osvětovou činnost. Byl zvolen obecním zastupitelstvem jako první kronikář naší obce. Tuto činnost vykonával velmi svědomitě, svým jazykovým stylem a hlavně výtvarným nadáním, které dodnes můžeme v obecní kronice Hlinného obdivovat.

Dne 6. července 1923 měl slavnostní proslov na Husově oslavě ve Rzech u Hlinného, které se zúčastnilo velké množství lidí z okolí. Stává se členem nově ustanovené místní osvětové komise, která se poprvé sešla 30. října 1924. Tato komise podněcovala kulturní a společenský život v Hlinném. Její významnou akcí byla oslava 500letého úmrtí Jana Žižky z Trocnova, kde Michl promluvil o významu tohoto vojevůdce a o celém husitském revolučním hnutí. Michl na památku této události nakreslil cyklus maleb na stěny místní školy podle námětu Mikoláše Alše. Jak je patrné, Karel Michl byl vyznání československého a hrdě se hlásil v duchu tehdy módního antiklerikalismu k husitskému odkazu, což vyvolávalo horkou krev mezi ním a doberským katolickým farárem Finkem.

Jeho působení najdeme u všech významných kulturních akcích. K 75. narozeninám prezidenta republiky měl Michl přednášku na téma *Masaryk myslitel, politik a osvoboditel*. V následujících letech si hlinečtí občané vyslechli jeho další přednášky *Intelligence zvířat*, *Z říše Vulkánovy*, *Pravěk země české či Italské bojiště* atd. V roce 1928 připomněl místním obyvatelům 300- leté výročí selské rebelie a význam 2 hlineckých občanů, kteří se jí aktivně zúčastnili.

Vřele podporoval i divadlo, spolupracoval s místními ochotníky, za jeho působení v Hlinném bylo sehráno několik kvalitních divadelních představení. Asi nejvíce se proslavil divadelní kus „Pro víru“, který vyvolal řadu emocí, a ještě dlouho se o tom mluvi-

Hrob Karla Michla na hřbitově v Dobrém

lo. V roce 1928 napsal povedenou divadelní hru „*Já nebo my*“. Michl se věnoval i loutkoherectví. Za pomoci školních dětí v prosinci 1923 dodělal loutkové divadlo a první představení zahájil 16. prosince téhož roku hrou „*Honza pán*“. Zde se také projevila Michlova solidarita a ochota pomáhat lidem v nesnázích. Část výtěžku z loutkového divadla věnoval na humanitární účely Červenému kříži. V následujících letech se hlinecké loutkové divadlo dále úspěšně projevovalo a byly sehrány hry *Krejčík, Švec a Kašpárek, Smlouva s ďáblem* atd.

Dle mého názoru se Michl nejvíce angažoval ve svém povolání a místní školu povznesl na nebývalou úroveň. Z bezvýznamné školy vytvořil důstojný stánek vzdělání. Jeho pedagogická práce byla odměněna i tím, že hlinecká škola byla vybrána jako jedna z mála míst, kterou navštívila oficiální výprava slovenských učitelů v roce 1925. Všude, kde mohl, sháněl pro místní školu vhodné pomůcky a dary. Za mnohé jmenujme sbírku uměleckých obrazů pro školu, které hlinecké škole daroval ředitel Neubertových grafických závodů v Praze či od Báňského státního ředitelství v Báňské Bystrici získal Michl sbírku nerostů pro výuku přírodopisu. Zřídil ve školním sklepě dílnu pro chlapecké ruční práce a v kuchyni kurz vaření pro děvčata. Za jeho působení prošla škola důkladnou opravou a údržbou. V roce 1926 uspořádal ve škole i velkou výstavu ovoce z okolí, kterou navštívila řada lidí. Michl nemohl samozřejmě chybět ani v místní školní radě, která byla složená i ze zástupců obce. Rada dohlížela na chod školy, řešila různé pedagogické záležitosti a udržovala blízký kontakt s rodiči školáků.

A jaký že byl Michl učitel? Už v raném věku se u něho projevovala výborná řečnická a výkladová schopnost, kterou uplatnil v učitelském povolání. Podle výpovědi pamětníka Michlovy učitelské dráhy v Hlinném, pana Josefa Preclíka čp. 16, můžeme říci, že Michl nebyl nijak přísným učitelem, který by používal kázeňských a donucovacích prostředků. Jako kuriozitu pan Preclík dodává, že dával žákům různé úkoly, které museli vypracovat a sám si pak při vyučování psal různé články do novin a do vlastivědných časopisů. Mnozí žáci toho využívali a při plnění svých povinností si rádi i zaskotačili.

Zde je patrný Michlův široký záběr působnosti, kde se vedle pedagogické práce, která zabírala hodně času, dokázal věnovat i redakčním záležitostem. Michl se v té době totiž stal šéfredaktorem nově založeného vlastivědného sborníku *Od kladského pomezí*. Redigoval jej v letech 1923 až 1927. Tento časopis vycházel od začátku dvacátých let až do protektorátu a i dnes patří k tomu nejlepšímu, co se kdy o tomto regionu napsalo. Zde publikoval řadu svých článků a studií z oblasti historické, národopisné a umělecké. On sám v roce 1968 uvedl k vydávání sborníku následující: „*Redakční práce byla zajímavá, těšila mě a rád na ni vzpomínám, i když zabírala při obtížné školské práci téměř všechn můj volný čas.*“ Není se čemu divit, na schůzky redakční rady musel dojíždět z Hlinného až do dalekých Václavic a Náchoda. Hlavně cestování bylo komplikované, ale vždy dokázal sestavit kvalitní číslo časopisu. V Hlinném začal také Michl úžeji spolupracovat s Národopisným muzeem v Praze, pro které ve volných chvílích maloval a kreslil horský nábytek v Hlinném a v okolí.

Zapojil se aktivně i do místního hasičského spolku. Za člena byl přijat v roce 1927 a ujal se funkce vzdělavatele sboru. Místním hasičům osvětlil význam Jana Husa a navrhnul, aby sbor vždy řádně oslavil výročí jeho upálení.

Michl se angažoval i v politické oblasti. Ve dvacátých letech se definitivně formují jeho politické postoje. Zřejmě vlastní hluboké zážitky z rumunské fronty a silné sociální citění ho zavedly do řad KSČ. Sám se podílel na ustanovení místní organizace KSČ v roce 1923 a působil jako takový jejich intelektuální patron.

Dbal také na estetickou stránku obce a její rozkvět. Velmi citlivý byl především na dodržování pořádku v Hlinném. Vadili mu především kupičky hnoje podél hlavní cesty, které kritizoval jako semeniště různých chorob a nevzhledného koloritu obce. Sám také kontroloval, jak kdo slaví státní svátek vzniku samostatné ČSR. Uvedu tu kuriozitu, kterou jsem našel ve školní kronice. Michl zde popisuje 28. říjen 1924 v Hlinném: „*Kdyby nevisel na škole prapor, nebylo by vůbec svátečního dojmu. Soused se kdysi hněval, že pan kolega Vomáčka zapsal do této pamětnice, že ostentativně vozil hnůj. Letos jej vozil zase. Druhého dne jej nebylo venku ani vidět. Vlastenec! Oslavovati národní svátek vožením hnoje neprozrazuje velké státní a národní uvědomění.*“

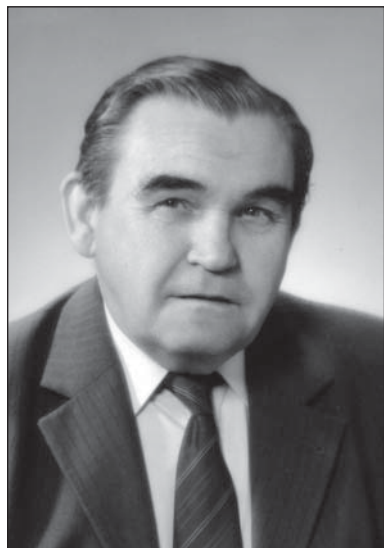
Před začátkem školního roku 1929/30 odchází Karel Michl na nové učitelské působiště do Dobrušky. Prožil zde, jak sám říkával pěkné chvíle a často na Hlinné vzpomínal a i nadále udržoval s místními občany čilé kontakty. Ve školním bytě, kde bydlel se svojí chotí Růžnou, se mu zde narodila i druhá dcera Marta a syn Karel.

Za svůj bohatý život se zasloužil o knižní vydání výborů z rukopisů Aloise Beera – Nevděk (1936), Lituji, že nejsem básník (1970), Na vandru (1973), Památnosti mého podomování (1978). Jeho vlastní literární tvorba byla orientována jednak na dětského čtenáře: Kousky Františka Housky, Vlastovičky a Krejčí Vrabec, jednak na historický román: Pán ostrého meče aj. A také na retrospektivní literaturu: Krátká chvíle mladosti, Věčnost vzpomínky, Slovo, které voní medem atd. Věnoval se i dramatu: Turov. Byl velkým propagátorem kraje Orlických hor a Podorlicka. Zemřel 25. února 1982 v Nové Vsi, okres Písek.

Anna Rolečková (1912-1991) – básnířka

Lidová básnířka Anna Rolečková se narodila dne 3. ledna 1912 v Hlinném čp. 27, byla dcerou tkalce a malého zemědělce. Ze školních lavic odešla do služby na statek. Odtud ji rodina zavezla ke strýci na Slovensko. Zde se učila vést domácnost. V té době, daleko od domova, vznikly její první básně. Vrátila se domů a opět šla sloužit, tentokrát do panské služby.

V roce 1934 se provdala do Hraštice. Teprve po roce 1945 se více věnovala tvorbě básní. Mnoho z nich bylo vydáno v regionálním tisku, řadu z nich znají naši krajané z českých novin vydávaných v USA. Mnohé z básní Anny Rolečkové zařazoval do svého vysílání také Československý rozhlas a některé byly zhudebněny. Za svého života vydala celkem devět básnických sbírek (první v roce 1972). S největším ohlasem se setkala poslední sbírka básní pod názvem Stříbrná pavučina dětství. Zemřela 16. května 1991 v Rychnově nad Kněžnou.

Josef Mach

Josef Mach (1922–2003) – učitel, kulturní pracovník

Narozen dne 13. listopadu 1922 v Domašíně u Dobrušky. Po studiích na Učitelském ústavu v Hradci Králové byl totálně nasazen na práci do Německa. Od 1. září 1951 nastoupil do zdejší školy Josef Mach z Domašína, dosavadní učitel Národní školy v Dobrušce. S příchodem učitele Macha ožila v Hlinném i kultura. Nejaktivnější z hlineckých spolků byla kromě tehdejší požární jednoty hasičů a výboru žen právě osvětová jizba pod vedením ředitele školy Josefa Macha. V roce 1956 režíroval divadelní veselohru „Jedenácté přikázání“, která byla pro velký úspěch hrána i v Domašíně a v prosinci téhož roku i divadelní drama „Lesní panna aneb cesta do Ameriky“ od J. K. Tyla. V prosinci 1958 bylo sehráno divadelní představení pohádkové hry Karla Michla „Turov“, ve které účinkovali všichni žáci zdejší školy a členové místní osvětové jizby.

Díky neúnavné práci Josefa Macha Osvětová jizba v Hlinném zprostředkovala 86 filmových představení, která se konala na sále v hostinci u Mádrů. Účastnilo se jich na 4054 návštěvníků!

Pro trvale nízký počet žáků byl zdejší škola návrhem odboru pro školství a kulturu rady ONV v Dobrušce od 1. září 1960 uzavřena. Josef Mach vyučoval na zdejší škole v letech 1951 až 1960, bydlel zde s rodinou do roku 1963.

Od roku 1960 do roku 1970 pracoval jako tajemník Závodního klubu JAS v Dobrušce. Pod jeho vedením se rozvíjela rozsáhlá zájmová činnost, především divadelních souborů. V uvolněnější politické atmosféře šedesátých let organizoval bohatý kulturní život města, kde vystupovala řada tehdejších vynikajících profesionálních herců, zpěváků, hudebníků. Sám byl po celý život aktivním divadelním ochotníkem. V roce 1970 musel své místo opustit a začal pracovat v Okresním stavebním podniku. Po odchodu do důchodu provázel dlouhá léta v domku F. L. Věka a v muzeu. V posledních letech svého života napsal obsáhlé vzpomínky, věnované zejména životu v Domašíně, v Hlinném a kultuře šedesátých let v Dobrušce. Jeho syn Jiří v kulturní činnosti svého otce pokračoval a je dlouholetým ředitelem dobroušského muzea.

Archivní prameny:

NA Praha, Stará manipulace, R 109/20, rozsudek nad pěti vězni, 10. duben 1628

SOka Rychnov nad Kněžnou: Fond AŠ Hlinné, Školní kronika, inv. č. 33, sign 1, karton č. 295.

SOka Rychnov nad Kněžnou: Fond Farní úřad Dobré, Pamětní kniha farního úřadu římsko-katolické církve Dobré (1839–1989), sign. C 768/2 – překlad.

SOka Rychnov nad Kněžnou: Fond OÚ Hlinné, Pamětní kniha obce Hlinného (1923–1964), inv. č. 29-1/54, kn. č. 2520, karton č. 100.

Literatura:

Čáňová, E.: K problematice povstání r. 1628 na trčkovských panstvích v Podorlicku. Orlické hory a Podorlicko č. 6. Rychnov nad Kněžnou 1974, s. 95–113.

Hladký, L.: Karel Michl sedmdesátníkem. Orlické hory a Podorlicko č. 1, Rychnov nad Kněžnou 1968, s. 150–157.

Juza, J.: Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou. OkÚ a SOka, Rychnov nad Kněžnou 2001.

Klempera, J.: Vodní mlýny v Čechách VI. Libri, Praha 2003.

Mach, J.: Karel Michl a jeho působení v Hlinném. Panorama č. 10, s. 83–89.

Mach, J.: Mlýny na Dobersku. Doberská ročenka 1995, s. 9–17.

Matouš, V.: Úloha města Dobrušky v selském povstání roku 1628. Orlické hory a Podorlicko č. 1. Rychnov nad Kněžnou 1968, s. 102–125.

Matouš, V.: Velká selská rebelie na opočenském panství roku 1628. In: Orlické hory a Podorlicko č. 11. Rychnov nad Kněžnou 2001, s. 160–165.

Matušíková, L. a kol.: Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Hradecko-Bydžovsko 1. - 3. díl. SÚA Praha 2000.

Michl, K.: Jako za Žižky. Od Kladského pomezí 1924/25, s. 53–55.

Michl, K.: Selské bouře na Hradecku 1628 a 1775. Hradec Králové 1951.

Mikšíček, J.: Z dob selských bouří. Obrazy z historie našeho kraje. Choceň 1939.

Petr, K.: Doberská farnost v záznamech farních pamětních knih. Podbrzeží 2003.

Verše Emila Šubrt. Vydal Max Leonier-Pavlík. Hradec Králové 1927.

LÉTA PADESÁTÁ

Mgr. Jiří Mach

Sledujeme-li období poválečných let až do poloviny let padesátých, můžeme pozorovat pozvolnou změnu celé společnosti, její postupnou devastaci, zejména co se týká morální úrovně a mezilidských vztahů. Nastupuje období nedůvěry, nejistoty, závisti, duchovní malosti a vítězství zjednodušených primitivních tezí nad kritickým lidským myšlením, které bylo nakonec považováno za zradu a zločin.

Po osvobození země od nacistické okupace se moci v jednotlivých obcích ujaly revoluční národní výbory. Po volbách v roce 1946 byly pak nahrazeny místními národními výbory a dotvořila se i síť mezičlánků státní správy – okresních národních výborů. Patřil k nim i nově vytvořený Okresní národní výbor v Dobrušce. Dobruška se stala sídlem okresu již v roce 1944, kdy sem byl z Opočna přeložen okresní soud, a definitivnímu ustálení hranic okresních teritorií došlo k 1. květnu 1946.

V historii města samotného je důležitý i rok 1945, zejména pro dobušské školství. Nově byly zřízeny obchodní škola, státní mistrovská škola strojnická a státní reálné gymnázium. Přímou zásluhu na tomto rozvoji místní, ale i regionální sítě středních škol měl tehdejší ministr školství Zdeněk Nejedlý, který také osobně slavnostně zahájil 23. září 1945 na těchto školách vyučování.

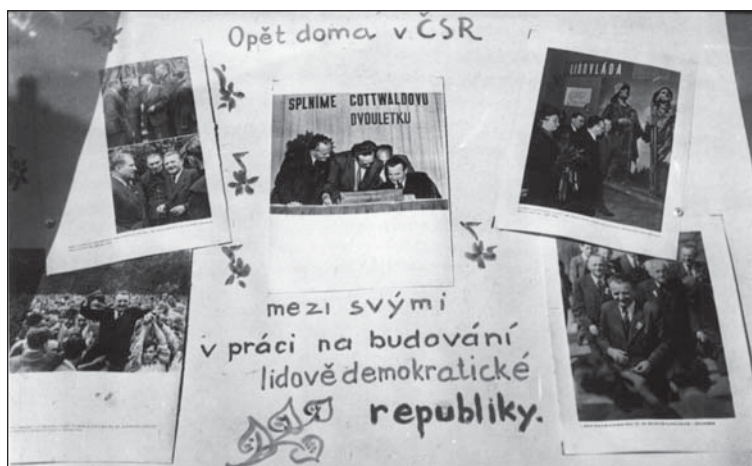
8. července 1946 se konala ustavující schůze dobušského okresního národního výboru. Předsedou ONV se stal učitel Antonín Štěpán a členy komisi jmenovaly jednotlivé politické strany. Průběžně byla vyřizována běžná provozní agenda, ale vlivem zejména komunistických zástupců docházelo ke stále vyšší polarizaci uvnitř samotného vedení okresu. Komunisté měli ve své gesci i jeden z nejdůležitějších referátů – bezpečnostní, nikoli však funkci velitele Sboru národní bezpečnosti.

Již od roku 1947 lze pozorovat stále výraznější projevy komunistického vlivu a snahu o faktické ovládnutí života v tomto teritoriu. Postupně se prosazují přísnější postupy proti podnikatelům ve snaze oslabit jejich ekonomický, ale zároveň s tím i politický vliv. Jedním z projevů k moci se deroucí totality bylo například i vyhlášení pracovní povinnosti na den 8. prosince 1947 pod heslem „50 hodin dvouletce“. To se však již schylovalo k rozhodujícímu střetnutí.

Tento politický konflikt, který se odehrál v únoru 1948, neproběhl jen na nejvyšší úrovni. Komunistům se do něho podařilo zaangažovat i velmi široké vrstvy obyvatelstva. To se týkalo získání faktické moci nejen ve státních a místních správních orgánech, ale i rozhodující pravomoci ve výrobních podnicích, na školách a ve všech dalších oblastech života společnosti.

I na Okresním národním výboru v Dobrušce došlo v té době k vyvrcholení již delší dobu zrajícího konfliktu mezi komunisty a nekomunistickými zástupci. V souvislosti s přípravou voleb usilovali komunisté o ustavení samostatného volebního referátu, v němž si slibovali zvýšit svůj vliv na přípravu a průběh chystaných voleb. Na schůzi 20. ledna 1948 byla však nekomunistickými hlasy volební agenda přičleněna k samosprávě a předseda Štěpán byl ve vedení okresu přehlasován. Pak následovalo poměrně krátké období relativního klidu. Byl to však klid před bouří. Dokonce ještě 23. února byly projednávány běžné provozní záležitosti.

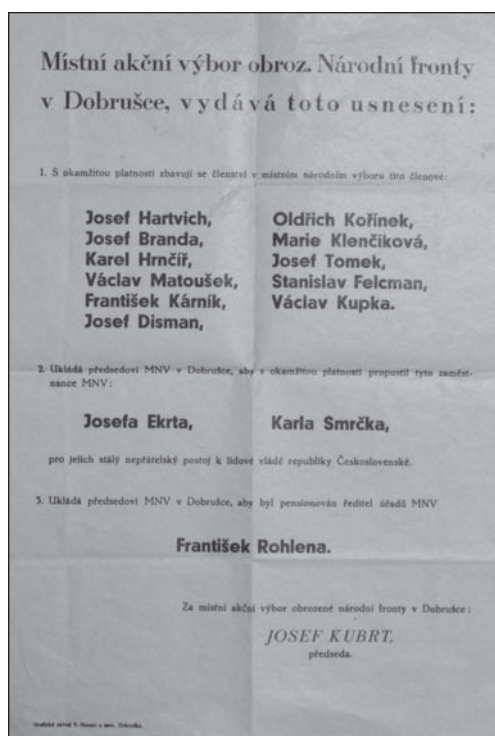
O kritických posledních dnech února a následujícího měsíce března nenajdeme v materiálech Okresního národního výboru v Dobrušce ani zmínku. Všechny události proběhly bez účasti těchto orgánů, celé dění řídily akční výbory Národní fronty, v nichž měli rozhodující (a vlastně jediný) slovo komunisté.

Komunistická agitace (1948)

Provolání Okresního akčního výboru NF

Poúnorové čistky Karel Horák.

Rok 1949 byl plně ve znamení upevňování komunistické moci. Právě v tomto roce se začíná používat oslovení „soudruhu“ jako vnějšího atributu vítězství komunistů. Po úřadech se povinně začalo používat v závodech, ve školách a nakonec i ve spolcích. V průběhu první poloviny padesátých let pak proniklo úplně do všech oblastí života. Od roku 1949 se také jednání rady okresního národního výboru zúčastňovali zástupci Krajského národního výboru v Hradci Králové. Šlo zpravidla o pracovníky aparátu, kteří tak ve svých rukou shromažďovali mocenské prostředky k ovlivňování osudů lidí v daném teritoriu.

V roce 1949 došlo k poslední územní reorganizaci našeho regionu, když byl zrušen novoměstský okres a jeho obvod přičleněn k okresu Dobruška. Další reorganizace v roce 1960 pak zrušila i okres dobrušský a jeho území rozdělila mezi okresy Náchod a Rychnov nad Kněžnou. Současně byl zrušen okresní soud v Opočně a zřízen lidový soud v Dobrušce.

Již v roce 1948 započalo také rozsáhlé znárodnění středních a menších podniků. 27. června 1948 byly znárodněny Spojené továrny na stuhy, tkalcovna firmy Tošovský a Klausner, továrna Josefa Šedy na zemědělské stroje, zasilatelství, tkalcovna a výroba prádla firmy Jakub Thon a výroba prádla Josefa Hartvicha. V následujících letech byly postupně likvidovány malé živnostenské výroby, které byly následně převedeny v roce 1953 pod nově vytvořený podnik komunálních služeb.

Postupně bylo zaváděno plánování všech výrobních aktivit a začalo pozvolná koncentrace a centralizace výroby. V zemědělství bylo vyžadováno plnění nadměrných kontingentů obilí a dalších produktů s cílem vytvořit neúnosné podmínky pro individuální hospodaření a převodu rolníků do nově zakládaných jednotných zemědělských družstev. Zasedání rady 20. října 1949 se usneslo na dalších opatřeních vůči soukromým zemědělcům. „Je třeba oddělit ty zemědělce, kteří po několik roků po sobě toto (tj. dodávky) neplnili a řádně je potrestati, každý mimo necht' zaplatí nedodané ve výši ceny volného prodeje.“ Výrazně se tak zostrilo sledování a postih neplnění zemědělských dodávek. Zemědělci, kteří nesplní dodávky, měli být nadále trestáni pokutami od 5 do 100 tisíc korun. Od tohoto roku začaly také povinné brigády školních dětí při sběru brambor, následně i při dalších zemědělských pracích, nejprve na státních statcích, později i v jednotných zemědělských družstvech. Zemědělská výroba začala být plánována, někdy s pramalou znalostí problematiky samotné.

Ve stále větší míře se tak začaly uplatňovat nekvalifikované zásahy státní správy do zemědělství a drobné průmyslové výroby, spojené mnohdy s přerozdělováním pracovních sil. Docházelo tak k postupnému dalšímu omezování svobod. Od 14. listopadu 1949 byla zasedání rady považována za důvěrná a zápisy z nich začaly být utajovány, čímž byla v podstatě znemožněna jakákoliv společenská kontrola. V oblasti výstavby došlo k utužení předpisů a důslednému sledování veškerých stavebních aktivit, které připadlo do sféry stále mocnějšího represivního aparátu, v tomto případě Sboru národní bezpečnosti. Případné přestupky začaly být velmi přísně stíhány.

Podceňována nebyla ani terciární sféra. Na počest připravovaného IX. sjezdu KSČ byly přijímány četné závazky, někdy i nesplnitelné, ve větší části pak ryze formální. Usnesením okresního národního výboru z 12. května 1949 byla přímo nařízena slavnostní výzdoba k tomuto sjezdu. Rovněž je tento rok rokem ustavení májových výborů, které měly po všechna následující léta komunistického režimu (s kratičkou přestávkou uvolnění ve druhé polovině šedesátých let) řídit a organizovat prvomá-

S Gottwaldem a Stalinem

jové oslavy. Každý měl svoje místo, každý měl svoji úlohu. Účast na prvomájových (ale i dalších) oslavách se stala povinnou a případná neúčast těžkým prohřeškem.

Padesátá léta znamenala vůbec počátek členění roku na jednotlivé oslavy. Začínalo se výročí Vítězného února 1948 (zde i u dalších oslav používáme dobových termínů), pak následovaly oslavy 1. máje, Dne vítězství 9. května, pak byla přestávka až do listopadu, kdy byly mohutné oslavy Velké říjnové socialistické revoluce a počátku Měsíce československo-sovětského přátelství. K tomu se ještě až do roku 1953 přidružovaly oslavy narozenin J. V. Stalina a Klementa Gottwalda a různé oslavy příležitostné, jako například celostátní dožínky s oslavou výročí vyhlášení Hradeckého programu, oslavy narození a vzpomínkové akty úmrtí V. I. Lenina. K těmto výročím a událostem byly také vyhlášovány nejružnější závazky. K sedmdesátým Stalinovým narozeninám to byla například řada údernických směn. Den vyhlášení samostatné Československé republiky, 28. říjen, byl přeměněn na Den znárodnění, což bylo vedeno snahou vymazat první republiku z historického povědomí, zejména u mladé generace.

Přesto se i v této atmosféře našli lidé, kteří dokázali jít proti proudu oficiální ideologie. Na zasedání rady okresního národního výboru dne 9. června 1949 upozornil bezpečnostní referent na potřebu prověření obsahu projevu profesora Vodičky při uctění památky obětem nacismu. V jeho vystoupení se údajně objevil nesouhlas s lidově demokratickým zřízením. Pro tentokrát se celá záležitost spokojila jen se závěrem, že okresní národní výbor nebude napříště přijímat záštitu nad akcemi Církve československé. Na vypořádání se s církvemi mělo dojít až později, režim zatím jejich loajalitu potřeboval.

Režim dále posiloval své postavení. V roce 1950 byl zahájen výkup mechanizačních prostředků s cílem dále oslabit soukromé zemědělce a posílit postavení vznikajících jednotných zemědělských družstev. K nejstarším vůbec patřilo JZD Dobré, založené v roce 1949. O rok později vzniklo v Domašíně. Další JZD následovala až v roce 1955, a to v Dobrušce a v Pulicích, 1957 v Běstvinách, 1958 v Mělčanech a na Spáleništi. Od roku 1960 docházelo postupně ke slučování JZD a vytváření větších územních zemědělských celků.

Nadále pokračovala politika restrikcí vůči zemědělcům. Důsledně byly uplatňovány pokuty za neplnění dodávek a v řadě případů byla půda těch, kdo dodávky nesplňovali, dána do nuceného pachtu JZD. Přes nesouhlas zemědělců byly prováděny tzv. hospodářsko-technické úpravy půdy. Součástí tohoto procesu byla i výměna pozemků rolníků za jiné, které byly vzdálenější, či méně úrodné. Jejich původní pozemky pak byly začleňovány do půdního fondu JZD.

O rozbití tradičních vesnických struktur se přičinil také nábor do průmyslové výroby. Synové rolníků nemohli přebírat hospodářství, což fungovalo po celé generace, ale mohli jít pracovat pouze do průmyslových závodů. Na Dobrušsku to byly především strojírenské podniky, jako např. TOS Dobruška. Po vyučení pak nový dělník postupně ztrácel kontakt i zájem o případné zemědělské hospodaření, čímž byla staletá kontinuita přerušena.

Již v roce 1949 započala akce 70 000 do výroby. Jejím smyslem bylo zlikvidovat celou skupinu služebně starších úředníků a nahradit je novými kádry, plně oddanými novému režimu. Přineslo to zhoršení fungování státního aparátu a v konečném důsledku vznik „úřednické šlechty“, socioprofesionální skupiny, která se postupně stala jednou z těch, které v komunální politice skutečně rozhodovaly.

Moc byla reálně soustřeďována především do rukou stranického aparátu, který takřka neomezeně rozhodoval o všem podstatném, co v daném teritoriu existovalo. Instruktoři OV KSČ začali od roku 1950 působit v jednotlivých obcích a v jejich rukou spočívala zásadní rozhodnutí o místních problémech. Postupně tak docházelo k likvidaci zbytků demokratické samosprávy, která na místních úrovních fungovala již od počátku druhé poloviny 19. století. Noví úředníci se začali

Svod dobytka do JZD (1956)

vyžívat v akcích typu soutěže o vzorný národní výbor a velmi brzy zakotvila v jejich řadách byrokracie toho nejhrubšího zrna. Na Okresním národním výboru v Dobrušce došlo v roce 1950 k další významné personální obměně, když Karla Horáka vystřídal ve funkci předsedy František Kupka.

Rok 1950 byl však také rokem stého výročí narození T. G. Masaryka. Jeho památka byla natolik silná, že si ji nedovolil nepřipomenout ani komunistický režim. Nedovolil však, aby výklad Masarykova díla a odkazu prováděl někdo jiný, než on sám. Uskutecnila se tedy řada vzpomínkových večerů, ale referenti byli jmenováni okresním národním výborem, resp. okresním výborem KSČ. Začala se plně uplatňovat tendence na jediný správný výklad naší národní minulosti, v čemž sehrál velmi smutnou roli zejména Zdeněk Nejedlý. Jeho edice Jirákových sebraných spisů se stala velmi kontraproduktivní a právem ji později ironicky glosoval spisovatel Ladislav Mňačko heslem „kilo Jiráska do každé rodiny“.

Rok 1950 byl rokem, kdy byl v podstatě dokončen proces znárodnění. 8. března byl založen Okresní stavební komunální podnik, který v sobě soustředil především všechny profese, které měly něco společného se stavebnictvím.

V roce 1951 byl dobudován systém úplné kontroly nad činností těch nejzákladnějších článků státní a místní moci a samosprávy, místních národních výborů. Při Okresním národním výboru v Dobrušce byl ustaven instruktorský sbor, který se věnoval především městům, tedy Dobrušce (Albrecht), Novému Městu nad Metují (Kořan) a Opocnu (Netík).

Padesátá léta byla ve znamení restrukturalizace celého průmyslu. Důraz byl položen na těžký a surovinový průmysl, což se plně promítlo i do politiky v oblasti lidských zdrojů. Byl prováděn systematický nábor pracovníků do hornictví, hutnictví a těžkého strojírenství. Školami procházeli náboráři, kteří získávali budoucí učně těchto oborů. Řídící struktury usilovaly o rozvoj údernického hnutí a socialistického soutěžení. Všechny tyto iniciativy pocházely a byly řízeny shora, iniciativa samotných dělníků a ostatních pracujících musela být v souladu s celostátními pokyny. Postupně se všechna tato hnutí stávala ryze formálními a jejich úspěch byl založen spíše na kvalitním vyplňování hlášení než na pracovní iniciativě a výsledcích práce samotných.

Dále pokračovala likvidace soukromého sektoru, v čemž právě Československo došlo ze všech států východního bloku nejdále. Rok 1951 byl v našem regionu rokem likvidace soukromé autodopravy, která bez výjimky přešla pod nově založený podnik ČSAD. Řemeslníci byli nuceni přejít pod komunální služby nebo se sdružit do výrobních družstev. Postupně byli likvidováni i drobní obchodníci, kteří většinou vstupovali do spotřebních družstev typu Jednoty, případně do centrálně řízených obchodních organizací podle jednotlivých oborů.

Nedostatek zboží na trhu vedl k jeho řízenému rozdělování, což byl opět jeden z dalších nástrojů k ovládnutí lidí. Jaké byly priority například v rozdělování stavebních hmot, názorně ilustruje usnesení rady Okresního národního výboru v Dobrušce z 16. února 1951. „K rozdělení stavebních hmot je sestavena technická komise, která určuje přiděl materiálu pro socialistický sektor, v soukromém sektoru pak v první řadě úderníkům a ostatním s přihlédnutím k jejich nutné potřebě. Zásadně se nevyhovuje žádostem o přiděl materiálu na stodoly apod.“

Také školy začaly procházet postupnou reformou. Jedním z hesel bylo „škola otevřených dveří“. Úloha učitele byla redukována na poslušného vykonavatele stranických úkolů a zejména vesničtí učitelé byli pod nátlakem nuceni spolupůsobit například v agitaci pro vstup do jednotných zemědělských družstev. Z poslání se stávalo jen zaměstnání a učitelská činnost byla pod dohledem jak nadřízených školských orgánů, tak i místních stranických organizací. Řada učitelů byla nucena své povolání opustit, mnozí byli „potrestáni“ přeložením na méně placené vesnické školy. Do škol byly v roce 1951 zavedeny žákovské knížky.

Vesnická kultura pokračovala určitou setrvačností dále. Právě díky iniciativě zejména vesnických kantorů se hrálo dále ochotnické divadlo, především národní klasika, která byla ideologicky průchozí. Začaly být zakládány osvětové besedy a osvětové jizby, které sloužily jako organizační rámec místních kulturních aktivit. Zároveň však byly přísným „metodickým“ dohledem okresních referentů kultury.

Obdobně byla prováděna kontrola činnosti místních kulturních spolků. Nemohly již působit samostatně, z kteréhožto důvodu mnohé z nich zanikly úplně. Jiné byly začleněny do osvětových besed nebo nově se tvořících závodních klubů. KSČ uplatňovala svůj vliv ve spolcích prostřednictvím Národní fronty, mimo jejíž rámec nemohl žádný spolek působit. Nešlo jen o vliv ideový, ale i například personální, kdy stranické orgány, resp. stranický aparát, byly místem, kde se rozhodovalo o tom, kdo bude ve výborech spolků a jaká bude jejich činnost. I když šlo o vliv nepřímý, nepřicházelo v úvahu, že by bylo možné jej nerespektovat.

Společně pro všechny oblasti života společnosti bylo tzv. přebírání sovětských zkušeností. K tomu byla pořádána nejrůznější školení, kurzy, přednášky apod. Školení vůbec byla oblíbeným tématem doby a pořádala se k nejrůznějším, někdy téměř absurdním tématům, jako například přípravě jarních zemědělských prací. Ve vzpomínkách pamětníků se zachoval příklad, kdy zemědělský tajemník okresního výboru KSČ svolal aktiv předsedů JZD, na němž nevyspalý s kruhy pod očima sdělil, že po dlouhém přemýšlení v bezesné noci rozhodl o tom, že se „do toho půjde“. Nešlo o nic jiného, než zahájení žní, což

považoval za nutné zkušeným rolníkům sdělit, přičemž sám byl vyučený strojní zámečnick. Nebylo důležité vzdělání či znalost oboru, ale především funkce, kterou dotyčný zastával.

Padesátá léta byla také obdobím, kdy vrcholily stalinistické represe a vyhledávání všemožného nepřítele, a to na všech stupních a úrovních. V usnesení rady Okresního národního výboru v Dobrušce ze 17. července 1952 se doslovně praví: „Pokud jde o vesnické boháče, anebo třídní nepřátele, nutno používat trestních ustanovení se vši tvrdostí.“

V této době se prohlubovaly potíže hospodářství, které ve svých důsledcích přinášely nedostatek potravin i spotřebního zboží. Začala také narůstat latentní nespokojenost obyvatelstva s daným stavem a rostla i nedůvěra k vedení strany a státu. Zároveň však rostl strach, odůvodněný tvrdými represemi vůči jakémukoli náznaku odporu nebo dokonce jen nesouhlasu.

Stranické a státní orgány zesilovaly agitaci a propagaci, směřující zejména k plnění hospodářských cílů, například k jarním pracím, ke žnám apod. Byly přijímány závazky, na rozhodující místa byly dosazovány dělnické kádry bez ohledu na jejich osobní či profesní kvality.

Zostřování mezinárodně politické situace nacházelo svůj ohlas i ve školách, kde byl kladen důraz na brannou výchovu. Stejně tak bylo postupováno i v případě Sokola a zejména Svazarmu. Iniciativa se zvrhla v tzv. rozpracovávání usnesení vyšších stranických a státních orgánů. Šlo v podstatě o prázdné přežvykování převzatých frází, které skončilo tam, kde začalo, tedy pouze na papíře. Nicméně rada ONV 17. února 1953 konstatuje, že „nový zákon o reorganizaci tělesné výchovy a sportu a usnesení strany a vlády o opatřeních k rozvoji tělesné výchovy a sportu uvítali naši pracující a zvláště mládež s nadšením“.

Právě v tomto období vrcholí formalismus a snaha o ovládnutí myšlení občanů. K tomu měly sloužit nejrůznější akce, leckdy velmi pochybného charakteru. Některé z nich shrnuly i připomínky krajského instruktora v dobrušském okrese: „Organizování hromadného poslechu besedy s vládními činiteli, odeslání rezolucí k ukončení války v Koreji, statistické zemědělské hlášení, postup jarních prací a sběr železného šrotu.“ Zároveň s tím bylo zdůrazňováno posílení role učitele jako bezmyšlenkového vykonavatele státní a stranické propagandy, což bylo formulováno v úkolu „zbavit učitele podřadnějších funkcí a pověřit je prováděním agitace a propagace“.

Krach veškeré agitace se projevil zejména v okamžiku měnové reformy, která připravila většinu obyvatel téměř o veškeré její úspory. I když v našem regionu nedošlo k otevřeným vystoupením, nepochybně to znamenalo další oslabení již tak chabé autority strany a státu. Přirozená autorita tak byla definitivně a beze zbytku nahrazena autoritou diktátu a strachu.

Každá doba zanechává po stopy, především ve formě toho, co postavila, a co zde zůstalo jako trvalá památka na ni. Nejinak tomu bylo i v Dobrušce a v jejích stavbách z padesátých let. První velkou stavební akcí bylo zahájení výstavby sídliště v dnešní Javorové ulici, k němuž došlo již v roce 1946. O dva roky později začaly vyrůstat nové rodinné domky v dnešní ulici 1. máje. V témže roce je datováno zřízení místního rozhlasu. Až do té doby vyhlášoval úřední sdělení obecní bubeník. V letech 1950 – 1957 bylo postaveno další nové sídliště obytných domů v Mírové ulici. Zároveň s ním byla vybudována i teplárna, na níž byly domy napojeny. Ta byla dána do provozu v roce 1957.

1. Máj 1951

V padesátých letech byly také vybudovány komplexní inženýrské sítě – kanalizace, vodovod a upraveny místní komunikace. Rok 1953 je rokem zahájení výstavby nového sídliště v Solnické ulici a v roce následujícím se začaly stavět bytové jednotky v ulici Čs. armády. Protože město vlastnilo stále větší množství obecních bytů, byla k obhospodařování bytového fondu založena v roce 1955 domovní správa. A konečně v letech 1956 – 1958 byla postavena nová budova gymnázia, tehdejší jedenáctileté střední školy. Jejího slavnostního otevření se 7. září 1958 osobně zúčastnil tehdejší ministr školství Zdeněk Nejedlý.

Návštěvy významných osobností v první poválečné dekádě nebyly v Dobrušce příliš velkou výjimkou. Zdeněk Nejedlý zde byl dokonce vícekrát, poprvé hned v roce 1945, kdy zahájil vyučování na nových dobušských středních školách. Znovu navštívil město hned v roce 1946, kdy hostilo také ministra zdravotnictví Adolfa Procházku a předsedu Ústavodárného národního shromáždění Josefa Davida. V následujícím roce poctili Dobrušku svou návštěvou ministr pošt František Hála a pražský arcibiskup Josef Beran. Při své poslední návštěvě vlasti se zde zastavil i malíř František Kupka, který při té příležitosti daroval městu portrét svého otce. Na podzim roku 1948 zavítal do Dobrušky ministr vnitra Václav Nosek, což byla až do již zmíněného roku 1958 poslední návštěva významné osobnosti ve městě. Zdeněk Nejedlý přijel do Dobrušky opětovně v roce 1959, aby odhalil pamětní desku na domě, kde žil a tvořil hudební skladatel Radim Drejsl.

Dobruška a okolní obce prošly také několika územními reorganizacemi. Vedle již uvedeného boje o sídlo okresu šlo především o slučování obcí, které byly v nejtěsnějším sousedství města. Ještě za Protektorátu, v roce 1944, byly k Dobrušce připojeny obce Křovice a Pulice. Zejména puličtí s tímto řešením však nebyli spokojeni, a tak ještě po několik poválečných let probíhaly spory. Mělčany byly připojeny v roce 1948 a následně pak i Běstvíny (1960) a Domašín se Spáleništěm (1981). Spolu s posledně jmenovanými byla připojena i obec Podbřezí, která se však v roce 1990 opět osamostatnila.

Padesátá léta dvacátého století patří k jednomu z nejsložitějších období našich moderních dějin. V tomto příspěvku jsem se zabýval jen některými jejich aspekty s vědomím určité zjednodušenosti pohledu na tuto dobu. Její analýza je o to nesnadnější, že mnohé z toho, co se tehdy odehrálo, je stále předmětem živého politického zájmu a využití všemi možnými silami. Přesto není možné toto období opomíjet a vyčkávat, až přestane být předmětem uvedených zájmů a stane se ryze historickou látkou. Obávám se, že takováto doba nenastane nikdy.

Padesátá léta jsou názorným příkladem toho, jak snadno lze národní společenství získat pro lákavé myšlenky a jak strašlivým způsobem mohou být tyto ideje zneužity, vymknou-li se celospolečenské kontrole a možnosti korektur či úplných změn. Jsou také dokladem toho, jaké výsledky může mít vměšování cizí mocnosti do našich vnitřních záležitostí. Bylo by dobré, kdyby se všechna tato mementa stala součástí myšlení naší současnosti.

ČTYŘICET PĚT LET BADMINTONU V DOBRUŠCE

Mgr. Josef Frýda

V letošním roce oslaví „půlkulaté“ výročí dnes již jeden z tradičních sportovních oddílů – badmintonisté. Dobrušská oficiální badmintonová historie se tedy píše již čtyřicet pět let.

Nový oddíl byl založen na podnět tehdy velmi populární akce „Bud' fit!“. Výboru TJ Sokol byl zaslán dopis z ustavující schůze oddílu 26. 11. 1972. Zakládajícími členy, kteří se tehdy na popud Karla Tomka a Josefa Frýdy sešli v obývacím pokoji u Tomků, aby založili nový sportovní oddíl, byli Josef Nič, Miroslav Šenkýř, Karel Tomek a Josef Frýda.

Když byl vznik oddílu schválen hlavním výborem tehdejší tělovýchovné jednoty Sokol, zvolili badmintonisté první výbor ve složení: Karel Tomek, předseda, Josef Frýda, jednatel, Miroslav Šenkýř, pokladník a hospodář, Josef Nič a Václav Vrabec, členové výboru.

O pionýrských dobách badmintonu v Dobrušce a nadšení jeho hráčů svědčí citát z dopisu zasláního výboru jednoty: „Nepožadujeme od tělovýchovné jednoty finanční pomoc, jelikož výzbroj (badmintonové rakety, míčky a síť) vlastníme. Jedná se nám pouze o zajištění tréninkových hodin.“ V dnešní době, kdy finanční podpora pro sporty je chápána jako samozřejmost, je tento citovaný přístup spíše z kategorie sci-fi!

První členové si výzbroj zajistili vlastními prostředky – míčky, běžně prodávané ve sportovních potřebách, si vlastnoručně upravovali. Plastikové míče Carlton byly vzácností, do které se ruka s raketou zdráhaly silněji udeřit, míče péřové pak byly přímo pokladem.

První tréninky probíhaly v tělocvičně základní školy Františka Kupky, kde před každým tréninkem místo rozcvičky hráči rozměřovali a křídou kreslili hřiště. Během prvního roku se počet členů oddílu rozrostl na dvacet a jejich domovem se stala Dobrušská sokolovna se dvěma regulérními kurty a jedním tréninkovým na bývalém jevišti a posléze i nová hala SPŠE se čtyřmi kurty, kde družstvo dospělých hrálo zápasy krajského přeboru.

Během zimy 1972 – 73 členové oddílu trénovali pod dohledem „trenéra“ Karla Tomka a s využitím cenných zkušeností, které jim předávali tehdejší propagátor badmintonu v armádě podplukovník Havránek a ing. Pavel Hroch z VŠTJ Hradec Králové, radu neodmítl ani pražský nadšenec a trenér Václav Povolný. První neoficiální utkání pak sehráli Dobrušští právě s hradeckými oddíly VŠTJ a Sokol Nový Hradec, s nimiž navázali dlouholetá sportovní přátelství.

Když se v dubnu roku 1973 oddíl oficiálně přihlašoval na tehdejším OV ČTO v Rychnově nad Kněžnou, vykazoval již dvanáct členů, z toho 3 ženy, dva dorostence a jednu dorostenku.

Na první oficiální turnaj - II. ročník Přeborníka města Pardubic, odjeli z Dobrušky Josef a Jaromír Ničovi, Karel Tomek, Josef Frýda, Miroslav Šenkýř, Pavel Grulich, Václav Vrabec, Vlastimil Mlynář a za ženy a dorostenky Hana Lomjanská, Vladimíra Tomková, Jana Šenkýřová. Zakrátko k nim přibyli i další hráči a hráčky – Jaroslav Voborník a Ladislav Nýč, Eva Hrubá, Blanka Nyžnyková, Blanka Březinová, Jaroslav Petřík a z vojny se vrátil Miloš Sazima.

*P. Šváb, I. Roubalová, T. Mračno, P. Flégl
(družstvo krajského přeboru)*

*M. Šenkýř, M. Týfa, T. Mračno, Hellinger,
M. Křepelová, Čápová (družstvo dorostu)*

Dobrá práce se žáky a dorostenci přinesla své ovoce – družstvo dorostu ve složení Karel Čtvrtečka, Miroslav Škop, Petr a Jindřich Švábovi, Iveta Vachková, Eva Hrubá a Iva Švorcová se v sezonách 1975 – 76 a 1976 – 77 probojovalo dvakrát do přeboru ČSR. Podstatnou zásluhu na jejich badmintonovém růstu měli Josef Nič a Miroslav Šenkýř, kteří se ujali jejich trénování.

Vůbec největšího úspěchu v 70. letech dosáhlo družstvo dospělých K. Čtvrtečka, M. Škop, P. Šváb, J. Šváb a Marie Rešková, které získalo v roce 1979 titul přeborníka východočeského kraje. Zároveň se objevili další talentovaní hráči – žáci Tomáš Mračno, Petr Flégl a Irena Roubalová. Ti pak spolu s veterány K. Tomkem a J. Frýdou a kapitánem družstva J. Švábem obsadili v krajském přeboru dospělých v roce 1983 druhé místo.

Ve druhé polovině 80. let však oddíl postihla krize, odchody hráčů na studia a do jiných oddílů.

Přelom 80. a 90. let znamená v existenci dobrušského badmintonu zásadní změnu. Po zániku jednotné tělovýchovy a rozštěpení sportovního hnutí vstupuje oddíl do místního Sokola a stává se členem České obce sokolské.

Vedení se začalo věnovat především mládeži a tento krok se ukázal jako klíčový pro jeho další existenci. Nové družstvo dorostu ve složení Karel Tomek ml., Martin Frýda, Miroslav Skočdopole, Lenka Havránková a Petra Tomková vítězilo v kraji a postupovalo pod vedením K. Tomka st. do přeborů ČR.

V jeho šlépějích kráčelo úspěšně i žákovské družstvo Václav Drašnar, Jiří Skočdopole, Tomáš Vrátný, Jolana Frýdová a hostující Lucie Hradecká, které pod vedením Josefa Frýdy získalo stříbrné a bronzové medaile na přeboru ČR žáků a později i dorostu, když vrcholem byl dvojnásobný zisk titulu Mistr České republiky dorosteneckých družstev v letech 1998 a 1999, na němž se podíleli především V. Drašnar, bratři Skočdopolovi, T. Vrátný a J. Frýdová.

Vedle těchto úspěchů v družstvech si mladí hráči odnesli bezpočet triumfů v individuálních soutěžích v rámci Grand Prix České republiky a zlatých, stříbrných a bronzových medailí z Mistrovství České republiky i přeborů ČOS. S tréninkem obětavě pomáhal moravský badmintonista Pavel Janiš, který v Dobrušce krátce bydlel.

V roce 1997, kdy oddíl oslavoval pětadvacáté výročí své existence, dorostenecké družstvo ve složení Jiří a Miroslav Skočdopolovi, Václav Drašnar, Jolana Frýdová, Petra Tomková a s nimi zkušený Petr Šváb a Tomáš Mračno vybojovalo postup do II. ligy dospělých.

Síla mladých hráčů se projevila i v tom, že toto bezkonkurenčně nejmladší družstvo po přestupu některých hráčů z Montasu Hradec Králové (Martin Herout, René Neděla, Pavla Křížková, Zuzana Kocourková) v roce 2000 II. ligu vyhrálo a postoupilo do nejvyšší soutěže. Hned první rok se podařilo vybojovat prvoligové bronzové medaile. Od té doby družstvo tento úspěch ještě dvakrát zopakovalo. V prvoligovém družstvu hostovaly i zahraniční posily – polští hráči Przemyslav Wacha, jeden z nejlepších evropských hráčů, Rafal Hawel, Angelika Wegrzyn, nebo Slováci Ladislav Tomčko, Gábina Zabavníková, Květoslava Orlovská. „B“ družstvo se pak stalo pravidelným účastníkem II. ligy.

Někteří mladí hráči odešli studovat na vysoké školy – Jiří Skočdopole a René Neděla získali i tituly akademických mistrů republiky, Jolana Frýdová v témže roce vybojovala na AMČR tři bronzové medaile, ke kterým přidala v roce 2001 s René Nedělou další čtyři cenné kovy.

V sezóně 2000 – 2001 bylo v Dobrušce zřízeno na základě rozhodnutí MŠMT a České obce sokolské jedno ze čtyř republikových Sportovních center mládeže. S ním přicházejí do oddílu noví mladí talentovaní hráči z východních Čech – bratři Šťovíkové, bratři Kopřivové, Bureš, P. Křížková a další, např. Šárka Křížková. Spolu s nimi výkonnostně rostou Michal a Matěj Švábovi či bratři Koblásovi a Šárka Škrabalová.

Vedle sportovních výsledků si dobrušští badmintonisté cení především úspěšné organizace turnajů O přeborníka města Dobrušky, kde se několikanásobným vítězem stal dnes již legendární hráč historie českého badmintonu, Michal Malý.

V dalších letech se pak oddíl stal pravidelným pořadatelem celorepublikových soutěží mládeže, na kterých mimo jiné startoval i v současnosti náš nejznámější badmintonista Petr Koukal. Bohužel Dobrušce chybí vyhovující sportovní hala patřičných rozměrů se zázemím pro hráče i diváky, a tak největší sportovní akce museli dobrušští badmintonisté pořádat mimo své město, nebo nemohli usilovat o jejich uspořádání. Dobruška tak musela postupně vyklidit pole jiným oddílům v místech, kde vyrostly nové moderní haly, a ztratila kredit výborného pořadatele turnajů na celostátní úrovni.

Mezi největší organizátorské a sportovní úspěchy řadí pořadatelství Mistrovství České republiky dospělých v letech 2000, 2001 a 2002, která proběhla v Rychnově nad Kněžnou ve sportovní hale tamějšího gymnázia.

Rok 2002 je spojen také s velkým individuálním triumfem dobrušského badmintonu, když dvojice Jiří Skočdopole – René Neděla získala mistrovský titul (v roce 2003 přidala v Brně stříbro) a René Neděla s Ivanou Vilímkovou bronz v mixu. Další medaile pak přidali dobrušští Martin Herout či Ivana Vilímková se spoluhráči jiných oddílů.

Vrcholem organizační činnosti bylo 32. Mezinárodní mistrovství ČR roku 2003, jež oddíl uspořádal v Hradci Králové za účasti evropských i zámořských hráčů – např. z Japonska a Kanady, jako součást kvalifikace na olympijské hry 2004.

Dobrušští badmintonisté Neděla a Jiří Skočdopole se stali členy české reprezentace, vybojovali mimo jiné i třetí místo na mistrovství Evropy „B“ – Helvetia Cupu v roce 2003 v Portugalsku. V témže roce J. Skočdopole ještě reprezentoval na mistrovství světa družstev v Holandsku.

V roce 2002 v evropské části Thomas a Uber Cupu startovali z dobrušského oddílu Martin Herout a Ivana Vilímková.

Individuální úspěchy pak získávali na mezinárodních turnajích Evropské badmintonové unie.

Stále více se začal prosazovat Tomáš Kopřiva, rodák z Hradce Králové, který se stal členem juniorské reprezentace ČR. S ní získal na Mistrovství Evropy „B“ – Finlandia Cupu, ve Vídni v roce 2004 zlatou medaili. Na MČR dospělých v roce 2005 získal stříbrnou medaili v mixu spolu s Janošovou z Kopřivnice. V témže roce se probojoval se svým mladším bratrem Ondřejem do reprezentačního družstva juniorů, které bojovalo na Mistrovství Evropy v holandském Den Boschi.

Družstvo dorostu vybojovalo na MČR stříbrné medaile stejně tak jako družstvo žáků, jehož hráčem byl i nadějný Matěj Šváb, který obsadil i stříbrnou pozici ve čtyřhře na MČR 2005 mladších žáků.

První desetiletí 21. století se nese ve znamení rozkvětu dobrušského badmintonu a úspěchů jednotlivců i družstev. To se především odráží i ve zlatě a stříbrné či bronzové se blýskajícím prvoligovém i druholigovém období. Jeho vrcholem bylo 1. místo v nejvyšší soutěži smíšených družstev dospělých a zisk mistrovského titulu v roce 2008 a poté historická účast na turnaji Poháru mistrů evropských zemí v Rusku.

V dánské Kodani se konalo BWF World Championships 2014 (Mistrovství světa jednotlivců), Českou republiku zde reprezentovala ve čtyřhře hráčka dobrušského oddílu – Šárka Křížková. To je úspěch, který je ojedinělý v historii oddílu, neboť o účast na mistrovství usilují ve světě stovky dvojic.

*Stojící K. Čtvrtečka, K. Tomek, J. Frýda, M. Sazima;
klečící: J. Nič, V. Tomková, J. Smola (první družstvo dospělých)
– všechny fotografie v článku jsou ze sedmdesátých let minulého století*

Úspěchem dobrušského oddílu byla i nominace do reprezentačního družstva dospělých na kvalifikaci Mistrovství Evropy. Do družstva byli jako hráči pro čtyřhru vybráni Ondřej Kopřiva a Šárka Křížková.

Zajímavostí sezony 2014 – 15 byl Badmintonový turnaj na Evropských hrách (obdoba kontinentálních olympijských her) v ázerbajdžánském Baku, který se konal od 22. června 2015, a v soutěžích čtyřher startovali v českém reprezentačním družstvu i dva hráči našeho oddílu, Šárka Křížková s Kateřinou Tomalovou a Ondřej Kopřiva s Pavlem Floriánem.

Oddíl měl i zastoupení ve vrcholových badmintonových orgánech – Karel Tomek je předsedou komise badmintonu při České obci sokolské v Praze, Josef Frýda byl dlouholetým členem výkonného výboru Českého badmintonového svazu a předsedou Východočeského badmintonového svazu, kde ho nyní nahradil Václav Drašnar, Pavel Maňásek, hlavní trenér dobrušského oddílu, byl trenérem juniorské české reprezentace.

Funkci nejdéle sloužícího předsedy oddílu vykonává odchovanec – Petr Šváb, o hospodářskou stránku oddílu dlouhá léta obětavě pečovala paní Helena Vrátná, nyní tuto funkci plní paní Jana Švábová.

Svou činnost a sportovní úspěchy začal dobrušský oddíl jako jeden z prvních v republice prezentovat na internetových stránkách, jejichž zcela dobrovolnými a bezplatnými tvůrci byli zpočátku Martin a Josef Frýdovi, později Petr Šťovík a Daniel Rejchrt.

Již na počátku existence oddílu se podařilo členům vybudovat v prostorách sokolovny vlastní klubovnu. Ta však při rekonstrukci sokolovny v 80. letech vzala za své. Novou vlastní klubovnu si vybavili badmintonoví příznivci v suterénním prostoru v roce 2005.

Za dobu existence oddílu získali členové řadu týmových úspěchů v rámci sokolského badmintonu – stali se mnohonásobnými přeborníky ČOS v kategoriích žáků, dorostu i dospělých, přivezli řadu vítězství z celostátních turnajů a mistrovství Českého badmintonového svazu.

Protože nelze podrobněji uvádět desítky medailových umístění jednotlivců, na závěr alespoň přehled nejlepších umístění dobrušských družstev ve všech věkových kategoriích:

1994	MČR družstev žáků	3. místo
1996	MČR družstev dorostu	2. místo
1997	MČR družstev dorostu	2. místo
1997	Družstvo dospělých	postup do II. ligy
1998	MČR družstev dorostu	1. místo – Mistři ČR
1998	„B“ družstvo dospělých	postup do II. ligy
1999	MČR družstev dorostu	1. místo – Mistři ČR
2000	MČR družstev dorostu	3. místo
2000	Družstvo dospělých	postup do I. ligy
2001	Družstvo dospělých	3. místo v I. lize
2003	Družstvo dospělých	3. místo v I. lize
2004	Družstvo dospělých	3. místo v I. lize
2004	MČR družstev žáků	1. místo – Mistři ČR
2005	MČR družstev dorostu	2. místo
2005	MČR družstev žáků	2. místo
2007	„B“ družstvo dospělých	1. místo ve II. lize skup. východ
2008	MČR družstev dorostu	1. místo – Mistři ČR
2008	Družstvo dospělých	1. místo – Mistři ČR (účast v PMEZ v Rusku)
2008	Družstvo dospělých „B“	3. místo ve II. lize skup. východ
2009	Družstvo dospělých	2. místo v I. lize
2009	MČR družstev dorostu	3. místo
2010	Družstvo dospělých	3. místo v extralize (bývalé I. lize)
2011	Družstvo dospělých „B“	3. místo v I. lize (bývalé II. lize) skup. východ
2016	Družstvo dospělých „B“	2. místo v I. lize skupina východ

PADESÁT LET SKIBOBOVÉHO SPORTU V DOBRUŠCE (1966 – 2016)

Mgr. Jana Melicharová

Již v 19. století se výrobci lyží pokoušeli vyrobit jednostopé vozidlo, které by na sněhu umožňovalo pohyb po vzoru bicyklů nebo koloběžek. V roce 1891 si Američan J. C. Stevens nechal patentovat tzv. sněžné kolo, později pak podobný „sněžný“ bicykl vznikl ve Švýcarsku a v dalších evropských zemích včetně Čech. Z historie víme, že první průkopníci skibobů brázdili zasněžené svahy v Krkonoších, na Liberecku, v Nízkých Tatrách a všude tam, kde byl dostatek sněhu.

I přes tuto skutečnost byla jízda na skibobech dlouho nejmladším zimním sportem u nás. První veřejný závod na „jednostopých“ dřevěných saních se v Čechách a vůbec ve světě konal v roce 1914 na sáňkařské dráze pod Ještědem u Liberce. Jel se na závěr celého mistrovství Evropy sáňkařů a měl svého vítěze, kterému se měřil čas, a vidělo ho 25 000 diváků. I když v tomto závodě zvítězil Rakušan Anton Lenhart, už tehdy se na ještědských svazích rodily budoucí úspěchy našich skibobistů. Náš reprezentant Jan Kauška, který si na skiboby odskočil z klasických saní, skončil na třetím místě.

V padesátých letech 20. století pak Rakušan E. Brenter doplnil skibob lyžičkami připevněnými k nohám jezdce. Další léta pak přinesla výměnu dřevěného skibobu za skibob kovový.

Velmi výrazně se do dějin našeho skibobového sportu zapsal Miloš Tribula, který se už v roce 1964 jako první začal na svazích Deštného v Orlických horách prohánět na skibobu, který si vyrobil ze starého jízdního kola a starých lyží.

Mezníkem pro dobrušský skibobový sport je ale rok 1966, kdy parta mladých nadšenců pod hlavičkou lyžařského oddílu Spartak Dobruška začíná brázdit deštnenské sjezdovky. U kolébky dobrušského skibobového sportu stál Miloš Tribula s bratrem Vladimírem, Karel Baláček, Ladislav Nývlt a Bedřich Andrš.

Tehdy si průkopníci skibobového sportu vyráběli skiboby ze starých jízdních kol po vzoru Miloše Tribuly, po čase ale kopírují dostupné rakouské skiboby.

Zcela novou etapu v činnosti skibobových nadšenců z Dobrušky a Orlických hor přináší povzbuzující dopis, který přišel 6. 12. 1967 do schránky Miloše Tribuly. Přišel z TJ Ještěd Liberec jako pozvánka na závody do Liberce (zde startoval Vladimír Tribula jako dorostenec a Miloš Tribula v kategorii mužů) a přihláška k účasti na prvních závodech, které se měly jet na počátku roku 1968 v Deštném v Orlických horách.

1. oficiální mezioddílové závody v Deštném v Orlických horách vyhrál Jiří Suchý z Kovo Praha, Miloš Tribula dojel druhý a Karel Baláček šestý.

VI. plenární zasedání ÚV ČSTV dne 28. 9. 1968 oficiálně zařazuje skibobový sport do svého svazku a vytvořením ústřední sekce vzniká Československý svaz skibobistů. V Dobrušce se skibobisté oddělují od lyžařů a zakládají samostatný oddíl pod hlavičkou Spartaku Dobruška.

První skibobista

Miloš Tribula na svém skibobu v roce 1966

Rozhodnutím Československého svazu skibobistů se dobrušský oddíl stává pořadatelem historicky 1. mistrovství ČSSR v Deštném v Orlických horách. Jako organizační nováček si oddíl pozval zkušené rozhodčí z lyžařské sekce OV ČSTV z Rychnova nad Kněžnou.

Vzhledem k vysoké organizační úrovni 1. mistrovství se opět v Deštném jelo 2. mistrovství republiky a dobrušský oddíl tady získal svůj první velký úspěch, a to 4. místo Miloše Tribuly ve sjezdu. Od té doby pravidelně obsazovali a obsazují dobruští skibobisté přední místa v jednotlivých závodech u nás i v zahraničí.

V roce 1977 se o dobrušském skibobu začíná mluvit i na reprezentační úrovni, neboť mladá nadějná dorostenecká závodnice Jana Moravcová (nyní Trunečková) je zařazena do reprezentačního týmu a Karel Baláček se pak stává členem širší reprezentace. A od tohoto roku už reprezentaci dobrušský Skibob klub neopustil. O dva roky později pak Karel Baláček přebírá jako reprezentační trenér naši juniorskou reprezentaci a cestuje s ní na 1. mistrovství světa juniorů do Rakouska.

Jak plynul čas, přicházely s ním velké či malé úspěchy v jednotlivých závodech, ale hlavně se zvyšoval počet závodů v jednotlivých sezonách. Tato skutečnost donutila dobrušský oddíl skibobistů k tomu, že si v roce 1985 začal budovat svoji základnu hned pod závodní sjezdovkou v Deštném v Orlických horách. A tak byla postavena dřevěná budova pro rozhodčí, techniky a časoměřiče, která zlepšila prostředí a zázemí nejen pro organizátory, ale i samotnou kvalitu závodů.

To se projevilo hned o rok později, kdy se v Deštném poprvé jely závody Světového poháru i za účasti 5 dobrušských skibobistů. Byl mezi nimi také Martin Tribula, velká naděje dobrušských skibobistů, který se o rok později stává členem juniorského reprezentačního družstva. V roce 1988 pak do Dobrušky přiváží svůj první velký mistrovský titul, kdy se stává mistrem světa ve slalomu a v kombinaci.

Na další velký mistrovský titul musela Dobruška čekat dlouhých šest let až do roku 1994, kdy se Jana Fingrálová v polské Wisle stává v kategorii žáků mistryní světa v super obřím slalomu. Na ni pak v roce 1998 navázala žákyně Petra Svatáková, která se stala v Malbunu mistryní světa v super G.

Rok 1999 je v činnosti skibobistů oddílu TJ Skibob Dobruška zlomový. Společně se skibobisty z Deštného uspořádali jubilejní 20. mistrovství světa žáků, žáků, juniorů a seniorů. A dobruští skibobisté opět nezklamali. Juniorka K. Bartošová se pod vedením reprezentačního trenéra Karla Baláčka stává mistryní světa ve slalomu.

Nejen úspěchy dobrušských skibobistů, ale i dobrá práce celého oddílu pomohly k tomu, že je v roce 2000 Petr Tojnar jmenován předsedou Českého svazu skibobistů.

Nové tisíciletí, do kterého vstupuje dobrušský skibob třemi tituly mistryně světa K. Bartošové v kategorii juniorů, znamená zlom i v činnosti dobrušského oddílu skibobistů. Skiboby TJ Dobruška se v roce 2003 mění na Skibob klub Dobruška, který je samostatným právním subjektem. Se změnou názvu přicházejí stále větší a větší úspěchy a rozrůstá se i počet medailí, které dobruští skibobisté vozí z velkých soutěží. A počet a význam závodů, které oddíl pořádá.

V roce 2004 se tak Dobruška stává opět centrem skibobového sportu. Tedy ne toho „velkého“, ale toho „malého“. Pořádá zase juniorské mistrovství světa. Samotné jízdy probíhaly na sjezdovkách v Deštném v Orlických horách, slavnostní vyhlášení a předávání medailí pak na náměstí v Dobrušce. A atmosféra zde byla neuvěřitelná, zvláště když na nejvyšším stupínku stál některý ze skibobistů z Dobrušky. Ti nezklamali a „doma“ získali hned několik titulů. Několikanásobnou mistryní světa se v seniorské kategorii stala Jana Trunečková a Martin Tribula, který se do oddílu vrátil po několika letech strávených v jiných oddílech.

A první léta 21. století přinášejí dobrušskému skibobu jenom samé úspěchy. Tituly mistrů světa se pro dobrušský skibob stávají samozřejmostí, stejně jako vítězství na mistrovství republiky či v Českém poháru. A dobruští skibobisté také obsazují první místa v anketách o nejúspěšnějšího sportovce Dobrušky, Rychnovska i Královéhradeckého kraje.

Jízda na skibobu v 21. století

Zatím největší úspěch asi přichází v roce, kdy skiboby v Dobrušce slaví 50. výročí svého vzniku, tedy v roce 2016. Stanislava Preclíková v ženské kategorii svému mateřskému oddílu k jeho kulatému výročí nadělila dárek v podobě celkového vítězství ve Světovém poháru. Jako jediná ve všech osmi závodech započítávaných právě do Světového poháru stála na stupních vítězů a jako jediná překonala hranici sta bodů. A k tomu přidala premiérový titul mistryně světa ve slalomu.

Ale tímto úspěchem výčet úspěšných vystoupení skibobistů za Skibob klubu Dobruška na domácích a evropských sjezdovkách nekončí. Již letošní mistrovství světa přineslo další velké výsledky, kdy naši závodníci přivezli do Dobrušky celkem 19 medailí, z toho 2 zlaté. Ale to už začíná další půlstoletí v činnosti Skibob klubu Dobruška.

Stanislava Preclíková se svým trenérem Karlem Baláčkem

REKONSTRUOVANÉ HISTORICKÉ JÁDRO MĚSTA DOBRUŠKY

Petr Slavík

Historické jádro města, reprezentované dnešním náměstím F. L. Věka, Šubertovým náměstím a Kostelní ulicí, která spojuje areál církevních staveb s centrem města, patří k nejstarším zastavěným částem města. Od první písemné zmínky o osadě Lešno z roku 1320 až pravděpodobně do 16. století byla zástavba domů, kromě děkanského kostela Panny Marie a sv. Václava, dřevěná s kamennými sklepy. Nemáme k dispozici žádný obraz o podobě města v jeho nejstarším období. Jen gotické parcely, dochované klenuté sklepy, stavebně-historické průzkumy a archeologické nálezy nám mohou podat bližší zprávu o podobě jednotlivých objektů, jejich konstrukčním uspořádání a o životě jejich obyvatel. Nelze s jistotou konstatovat, zda kamenná křtitelnice ze 13. století, nalezená v Pulické ulici počátkem 20. století při regulaci potoka Brtvy, souvisí s archeologicky doloženým venkovským osídlením v ul. Poddolí ze 13. století, podél tohoto toku. Současná zástavba v historickém jádru je výsledkem mnoha stavebních úprav, vyvolaných ať z důvodů několika požárů či jen ve snaze zlepšit své bydlení a dostatečně reprezentovat sebe sama a svoji rodinu.

O možné podobě města se můžeme přesvědčit z vyobrazení na tzv. Prospektu opočenského panství z roku 1677. Další obraz města podává veduta slezského kreslíře středoevropské krajiny, vedutisty a kartografa Friedricha Bernharda Wernera (1690 – 1776), který zachytil Dobrušku v polovině 18. století. Domy na jeho obraze mají vysoké štíty s ozdobami a v podání kreslíře má radnice i zvonice kostela střešní bání. Dílo F. B. Wernera je odborníky obecně považováno za vysoce věrohodné a autentické, přičemž je doloženo, že autor kreslil vždy podle skutečnosti, tzv. „in situ“.

Po husitských válkách, které stavebně nijak českým městům neprospěly, byla na konci 15. století, a zvláště tehdy, kdy na český trůn usedl rakouský arcivévoda Ferdinand I. Habsburský, kupeckými a poutnickými cestami do Čech přinášena renesance a s ní kromě myšlenek humanismu byl přijat nový stavební sloh v duchu znovuzrozené antiky. 16. století bývá plným právem nazýváno dobou, kdy dochází ke stavebnímu rozkvětu českých a moravských měst a i v Dobrušce byly uplatněny některé stavební prvky tohoto směru. Kromě novostavby radnice s arkádovým ochozem, vzniklé za přispění vlašských kameníků, byly u měšťanských domů s dřevěnými patry uplatněny některé prvky tzv. venkovské renesance. Rok 1565 byl svým způsobem přelomový, neboť po požáru města bylo nutno stavět jinak a vlastně znovu. Na některých objektech je patrný vliv silné domácí stavební tradice přezívající gotiky s nastupujícími renesančními prvky, zejména u zkosených hran podloubí či u sgrafitové výzdoby.

Barokní sloh, který byl posledním všeobjímajícím slohem zahrnujícím všechny tvůrčí dovednosti člověka, od řemeslných přes umělecké až po jeho způsob myšlení a vnímání světa, zanechal svůj otisk v novém kostele sv. Václava, ve fasádách domů a v sochařské výzdobě na Velkém náměstí. Stavebně je toto období velice plodné a zachovalo se poměrně velké množství písčivcových plastik v centru města, od sochy sv. Jana Nepomuckého z roku 1712 v Novoměstské ulici až po Mariánský sloup se sousoším a balustrádou z let 1733 – 1736. Po požáru města roku 1806, při kterém vyhořel i dům čp. 17 na Velkém náměstí a s ním i pracně budovaná vzácná knihovna dobroušského obrozence Františka Vladislava Heka, byly fasády domů upraveny a dřevěná patra nahrazena zděnými. O podobě uspořádání zástavby města po požáru roku 1806 se můžeme přesvědčit na tzv. Křečkově plánu města, který pochází z roku 1852. Na tomto plánu jsou detailně zakresleny vysoké štíty měšťanských domů včetně výzdoby fasád, uliční síť a rynky, jednotlivá podloubí, radnice, kostel sv. Václava se zvonici s cibulovitou bání i drobnou zástavbu venkovského typu, která obklopovala jádro města.

Podstatnější stavební zásahy ve městě byly uskutečněny až po dalším požáru, který silně poškodil město roku 1866, tedy v době, kdy společnost už směřovala k industriálnímu věku a kdy dobu oněch starých feudálních uspořádání a robotních povinností nechávala za sebou. Tento směr se nutně musel projevit na nové podobě historického jádra. Renesančně barokní tvář města nebyla již v mnoha směrech respektována a kamenná podloubí zdobící domy byla postupně až do počátku 20. století rušena formou zazdívání. Architektonicky hodnotný prostor podloubí, jakýsi vnitřní svět mezi náměstím a vlastním domem, přestal existovat a ve velké míře bylo jádro města ochuzeno o průhledy na náměstí skrze oblouky a klenby poskytující stín, ochranu před deštěm, místo k provozování řemesel i korzo obyvatel. Podloubí se zachovala již jen na měšťanských domech na náměstí F. L. Věka čp. 14, čp. 40 a na staré kovárně čp. 364 v Kostelní ulici.

Dvacáté století s sebou, kromě válečných pohrom a asanací, přineslo nové stavební směry, od secese přes českou modernu, funkcionalismus až po stavební směry z dob normalizace. V době před první světovou válkou, po vzoru moderních staveb z Prahy, Brna a Hradce Králové, přineslo éru umísťování novostaveb do historického jádra, které ale mnohdy svojí objemností nerespektovaly okolní zástavbu a vynutily si odstranění předchozí budov. Není to jen případ Dobrušky, obdobně byla historická jádra narušena v Náchodě či Jaroměři. O budovách, které byly v Dobrušce takto vsazeny do centra – bývalá Občanská

záložna a budova spořitelny - lze říci, že musely ve své době působit velmi moderně, mohly být veřejností přijímány s rozpaky kvůli své výšce, objemnosti a strohému pojetí. Tehdejší stavitelé tento zásah vnímali jako přirozený krok ve vývoji města, ze strany stavebníka to jistě byla touha po modernosti s cílem dostatečně reprezentovat tyto instituce, byť i v maloměstském prostředí. I přes tyto snahy by se mohlo v současnosti říci, že pro historické jádro se jednalo o čin neprozíravý. Na obhajobu budov občanské vybavenosti je možno dodat, že výškově sice neodpovídají okolním budovám, ale jedná se o architektonicky kvalitní budovy reprezentující stavební směr 30. a 40. let a jsou díly významných architektů - Jindřicha Freiwalda & Jaroslava Böhma a Dr. Jana Reichla. V současné době jsou budovy v městské památkové zóně, využívány jsou jako budovy pro úřady, banky a další instituce sloužící veřejnosti.

Pro historické jádro se ale zcela nešťastnou stala okolní zástavba typizovaných bytových domů ze 70. a 80. let 20. století svírajících centrum a průmyslové přístavby mezi náměstím F. L. Věka a ulicí Opočenská. Výstavbou bytových domů byla fakticky zlikvidována přílehlá zástavba venkovského typu, taková, jakou můžeme ještě dnes nalézt v ulicích Novoměstská, Křovická, Domašínská a částečně i Pulická u Brtevského potoka. Domů, které nebyly nepodobny rodnému domku Jana Laichtera v Domašínské ulici čp. 360, bylo v předměstské zástavbě poměrně mnoho. Bytové a panelové domy sice dlouhá léta plní svůj účel, poskytují tolik potřebné zázemí pro obyvatele, ale při dálkových pohledech z velké míry zakryly historické centrum. Historické jádro bylo pro tehdejší vládní moc považováno za přežitě, neodpovídající době a plně byla vyvíjena snaha jej potlačit a překrýt třeba i nekvalitní náhradou. S mohutnými sídlištními areály je ale nutno se vedle historického centra nějak sžít, a tak jsou tyto bytové lokality v posledních letech z podnětu města Dobrušky a stavebních bytových družstev a společenství vlastníků předmětem postupné revitalizace, při kterých jsou nejen modernizovány fasády a monochromní šedivé bloky potlačovány formou barevného zvýraznění, ale je upravováno i jejich okolí včetně zeleně.

Obecně jsou 90. léta 20. století a období po roce 2000 i pro centrum města ve znamení obnovy architektonického dědictví. Výrazněji se začaly prosazovat myšlenky na celkové opravy kulturních památek s cílem zachování jejich historických hodnot a cenných prvků a přitom se pokusit umožnit objektům důstojné využití a přínos pro společnost dnešní doby. Prvotní opravy domů na náměstí, které zahrnovaly obnovu podloubí a barokní interiér, byly realizovány již v roce 1986 na objektu dnešní lékárny u Zlatého lva a později koncem 80. let byla provedena i celková oprava fasády dobrušské radnice čp. 1 včetně restaurování pískovcových arkád. Obnoveny byly i omítky rodného domku F. L. Věka a v roce 1995 bylo přistoupeno k opravě a nátěru fasád kostela sv. Václava a přílehlé zvonice. Postupně bylo při opravách fasád domů v centru přistupováno k obnově jejich ploch, kdy vynikly jejich architektonické články. Úspěšně byly opraveny fasády domů i střešní krytiny na náměstí

Budova radnice v roce 2008

Objekt bývalé synagogy po obnově v roce 2010

F. L. Věka, např. na objektu čp. 14, čp. 16, čp. 40, čp. 33 (s dochovanou a restaurovanou sgrafitovou výzdobou v roce 2006), čp. 31, čp. 32, čp. 22, čp. 20, čp. 36, čp. 39, čp. 10, čp. 11 a v rozpracovanosti i dům čp. 24. Následovaly postupně opravy dalších domů v Kostelní ulici, např. čp. 8, čp. 7, čp. 3, čp. 393, čp. 43 a čp. 393.

Nabízenou cestou při revitalizaci historického jádra je možnost využití archivních fotografií a přesných historických kreseb domů i městských zákoutí kreslíře a cestovatele Aloise Beera z 2. pol. 19. století a přiblížit se při obnově fasád domů k podobě, kterou tyto objekty měly na přelomu 19. a 20. století. V mnoha případech tak bylo již učiněno a příkladem lze uvést revitalizaci fasád objektů bývalé synagogy, městského muzea a Laichterova domu. A přelom století je doba, která by Dobrušce mohla docela pěkně slušet. Tyto historické obrazové materiály jsou nenahraditelným pomocníkem při konzultacích jednotlivých oprav mezi pracovníky památkové péče a vlastníky nemovitostí. Díky těmto pomůckám je možné vrátit např. fasády, která byla modernizována její původní dekor a obohatit tak město o historický projev domů. A vědomí, že tyto materiály jsou k dispozici, může obohatit nás všechny.

Laichterův dům po obnově v roce 2010

V roce 2004 bylo přistoupeno k restaurování sloupu se sochou Panny Marie na náměstí F. L. Věka. Barokní dílo bylo zhotoveno z červeného a světlého pískovce v letech 1733 – 1736 a je dílem Ondřeje Deckera, sochaře a kamenického mistra z Náchoda a kameníka Jana Melnického z Vamberka. Oprava na sousoší byla provedena v letech 1835 – 1836, 1873, 1905, 1927 – 1928, 1966 a naposledy v letech 1987 – 1990 (restaurována vrcholová socha Panny Marie), dřív sloupu se soklem, odstraněny byly originály soch sv. Jana Nepomuckého, sv. Floriána, sv. Františka Xaverského a sv. Václava, a uloženy do lapidária a provedeny výduskové kopie těchto soch. Povrch kamene byl očištěn od mechů a nečistot, opraveny byly nevhodné vysprávkky, chybějící části doplněny, vytmeleny a dílo hydrofobizováno.

V sousedství kostela se v Kostelní ulici nachází budova římskokatolického děkanství. Původní dřevěná stavba shořela při požáru roku 1806 a v roce 1807 ji nahradila nová empírová budova, vybudovaná stavitelem Josefem Vilémem Ehemannem z Rychnova nad Kněžnou. Nad portálem vchodu je pískovcový znak šlechtického rodu Colloredo-Mansfeldů, donátorů stavby. V roce 1995 bylo Římskokatolickou farností – děkanstvím Dobruška přistoupeno na objektu děkanství čp. 259 k celkové výměně dožilých oken za nová dřevěná. Postupně, s přibývajícími možnostmi i novými způsoby financování formou státních příspěvků, v důsledku vzniku městské památkové zóny, byly v roce 2004 provedeny celkové obnovy opláštění budovy děkanství, včetně obnovy architektonických článků, dále byly opraveny klempířské prvky a plotová část, tvořená zděnými pilíři s bosáží a dřevěnou plaňkovou výplní. V roce 2008 bylo provedeno restaurování pískovcového kříže, který je umístěn ve výklenku plotu. Kříž pochází z roku 1820 a nese v sobě znaky přežívajícího barokního slohu až hluboko do poloviny 19. století, znaky, které tak krásně nazýváme selským barokem.

V letech 2005 - 2006 byla provedena postupná obnova střešní krytiny a opláštění měšťanského domu s podloubím čp. 14 na náměstí F. L. Věka. Měšťanský dům čp. 14 byl postaven v 16. století jako stará radnice v renesančním slohu. V roce 1999 byla k objektu připojena přístavba, která svým způsobem negativně změnila projev domu jako celku při pohledu od dvora. Oprava fasád, která pokračovala i v následujících letech, doplněná o obnovy dvorního traktu s pavlačí, ohradních zdí a o rehabilitaci dvora, zlepšila vnímání objektu jako celku a zhodnotila tak prostor historického jádra města.

V roce 2006 byla v Kostelní ulici čp. 364 provedena oprava fasády a celková obnova pískovcových pilířů podloubí u zděného objektu, který sloužil jako historická kovárna.

Budova renesanční radnice čp. 1, která byla v minulosti stavebně upravována v důsledku požárů, se stala předmětem velkých oprav, jak již bylo zmíněno, na konci 80. let 20. století. Další velkou obnovou byla radnice podrobena v roce 2006. Konkrétně se jednalo o opravu opláštění věže - kromě arkádového ochozu. Při této činnosti byly kromě plochy fasád opraveny i nárožní bosáže a vše bylo opatřeno novým nátěrem. Po dlouhotrvajícím neutěšeném technickém stavu fasády samotné budovy radnice bylo v roce 2007 přistoupeno ke druhé fázi, při které byly celkově obnoveny fasády radničního paláce včetně nových nátěrů. Opravou prošla i nejvíce poškozená část radnice – venkovní schodišťová zeď. Odstraněn byl kamenný sokl ohraničující zeď a došlo tak k návratu historického projevu budovy. Na základě chemických rozborů byly silně poškozené části fasády opraveny a polorozpadlý cihelný sloupek uzavírající schodiště byl nově vyzděn kamennými pískovcovými bloky a ozdobený kamennou koulí. Nově byly osazeny také pískovcové koruny na zábradlí, zhotovené jako kopie původních dožilých. Radnici i přes různé drobnější barokní úpravy a změny zastřešení můžeme pokládat za ojedinělou památku, centrálně

umístěnou uprostřed rynku, jakéhosi svědka renesanční doby. Radniční otevřené schodiště tohoto typu vidáme více v mnohem jižněji položených evropských zemích, ale ve zdejších zeměpisných šířkách se tyto části staveb, stejně jako arkádové ochozy, které se staly téměř symbolem české renesance, potýkají s trvalou nepřízní počasí, a proto si celá radnice se všemi architektonickými detaily, nápadně zkoseným západním průčelím a členěním vyžádá i v budoucnu trvalou a soustavnou údržbu. Je všeobecným přáním, aby této kulturní památce byla vždy pravidelně věnována pozornost v rámci byť náročné, ale cílené obnovy.

Římskokatolická farnost spravuje v Dobrušce mnohá kulturní dědictví. Jedním z nich je děkanský chrám Páně sv. Václava v Kostelní ulici. Je jedním z němých svědků nejstarší minulosti města. V letech 1709 až 1724 byl kostel sv. Václava vystavěn do barokní podoby na místě svého předchůdce. Autorem barokního architektonického díla je stavitel z Mladé Boleslavi, jehož jméno prozrazuje italský původ - Mikuláš Rossi. Současná podoba chrámu a zejména jeho západního průčelí je výsledkem zjednodušené stavební úpravy vyvolané požárem roku 1806. V již zmíněném roce 1995 došlo na celkovou opravu fasád lodi i zvonice. V roce 2004 byla realizována oprava části kamenných a cihelných ohradních zdí, které lemuji bývalý hřbitov. Tyto konstrukce vykazovaly již na přelomu tisíciletí velmi špatný technický stav. Jednotlivé stupně se rozsesychaly, železné spojky rezivěly a schodiště se vlivem povětrnosti a zátěže rozestupovalo. Původní záměr měl řešit výměnu jen několika rozpadlých desek plochy před svatostánkem a přeložit schodiště, které po neuvážených zásazích v minulých dobách zcela neodpovídalo charakteru barokní stavby. Z důvodu bezpečnostních a s cílem opravit tuto monumentální vstupní část před kostelem na dlouhá desetiletí, došlo po několika jednáních k rozhodnutí provést celkovou revitalizaci, která kromě pokládky nového schodiště zahrnuje i kompletní výměnu dlažby. Schodiště s novým kovaným zábradlím i nádvorní plochy bylo zhotoveno z božanovského pískovce v letech 2005 – 2006 a na nový základ byly položeny kamenné stupně s cílem zachovat jejich tvar, ozdobný profil i rozměr a přiblížit se tak celkově barokního výrazu.

V roce 2012 byla provedena demontáž poškozené věžičky (lucerny) na střešní konstrukci zvonice z důvodu jejího havarijního stavu. Následovaly lokální opravy krovu a ošetření dřevěných konstrukcí. V roce 2013 byla poté realizována výměna dožilé falcované pozinkované střešní krytiny za novou měděnou. Zhotovena byla kopie lucerny opatřená měděným plechem, pozlacenou makovicí a opraveným křížem. Rok 2014 poté představoval obnovu nátěrů plechové střešní krytiny na lodi kostela a nátěr západního průčelí kostela, při kterém byly zvýrazněny vystupující články. Tímto probarvením získal chrám postupně podobu, která je doložena na archivních fotografiích a obraze z první poloviny 20. století.

V Dobrušce nalezneme v Domašínské ulici dům, který je památným nejen tím, že v něm žila rodina Laichterových, ale také tím, že nám podává poměrně přesný obraz o podobě předměstské zástavby venkovského typu, která se dochovala jen v nejstarších ulicích města a v místech, která nepodlehla násilné asanaci ve druhé pol. 20. století. Objekt Laichterova domu čp. 360 je dobrým příkladem za všechny domy tohoto typu. Volně stojící přízemní dům s klasicistními rysy je datovaný do 1. třetiny 19. století a nachází se nedaleko kostela sv. Václava. Dům je místem narození významného českého nakladatele Jana Laichtera a spisovatele Josefa Laichtera a v minulosti zde byla vystavena malířská díla Věry Jičínské – Koubové. Po dlouhých letech neprováděné údržby bylo s pomocí státního finančního příspěvku přistoupeno k opravě nejkritičtější části objektu – tj. krovu střechy. Během následujících let se ale stav dalších prvků krovu zhoršoval vlivem dalšího působení dřevokazného hmyzu a houby. V roce 2008 byla uskutečněna celková oprava havarijního stavu krovu a chemické ošetření jednotlivých prvků. Původní střešní tašky z nedaleké zaniklé křovické cihelny ze severní části objektu byly ručně očištěny, omyty a znovu položeny. V následujícím roce pak byla realizována druhá etapa obnovy. Jednalo se o opravy poškozených částí fasády, ploch a architektonických článků. Opravena byla i ozdobná kovová trnová hvězdička. Provedena byla výměna oken v jižní části domu, která byla v havarijním stavu a zhotoveny jejich kopie. Výměna se týkala také dožilých oken v severní nejstarší části domu za historicky doložitelná klasicistní špaletová okna se šestitabulkovým členěním – podle kreseb z konce 19. století od Aloise Beera. Provedeny byly opravy interiérů, zejm. podlah a všech konstrukcí napadených hnilobou a dřevokazným hmyzem. Nejvíce úsilí dalo dodavateli opravení stropu v hlavní světnici. Mnohaleté vrstvy vápenných nátěrů se podařilo odstranit a trámy i s podhledy byly opatřeny novými ošetřujícími nátěry. Zde je nutné ocenit úsilí mistrů natěračů a zejména také excelentní práci mistrů zedníků, kteří se s úspěchem vypořádali s opravami poškozených architektonických článků na fasádě.

Do oblasti historického jádra města lze zařadit i objekt vily „U Rýdlů“ čp. 187 v Novoměstské ulici. Tento volně stojící dům se zahradou se nachází v blízkosti rodného domku F. L. Věka a ze západní strany ukončuje nově předlážděné prostranství Novoměstské ulice, které tvoří nově jakési malé náměstí. Jak je doloženo na nápisu vstupního portálu inspirovaného tzv. moravským žudrem, byla v roce 1919, podle projektu významného architekta české moderny Jan Kotěry, dokončena přestavba domu, dříve zvaného Tabáková vila. Zachovalé výkresy z doby přestavby podávají obraz o rozsahu stavebních úprav, včetně, dnes již neexistujícího ztvárnění zahrady s terasou. Architekt Jan Kotěra přestavěl objekt pro hoteliéra Václava Rýdla, který provozoval svůj hotel na náměstí v domě čp. 17. Rýdlův nový domov je zajímavou ukázkou vily z doby těsně po 1. světové válce a dodnes si zachoval nezaměnitelný styl a projev svého architekta. V roce 2010 byla uskutečněna první etapa obnovy. Stavební práce zahrnovaly výměnu klempířských prvků, opravu krovu a pokládku nové pálené střešní krytiny tvořené z bobrovek. Součástí obnovy bylo provedení kopií tří původních, stylově pojatých komínů, které byly v 70. letech 20. století necitlivě odstraněny. V roce 2011 byla uskutečněna další etapa, která zahrnovala opravu opláštění, výměnu poškozených oken za přesné kopie, opravy soklů, dřevěných plůtků a nátěry fasád. Poslední fáze venkovních oprav na budově se uskutečnila

v roce 2012, kdy bylo provedeno restaurování maleb a nápisů na okřídli střechy, vstupním portálu a kladí v zadním traktu budovy. Rok 2014 patřil znovuvybudování původního cihelného oplocení kolem zahrady včetně výstavby kopie pergoly a v roce 2015 se projekčně připravily návrhy na nové vytápění budovy. Cílem do budoucna je rehabilitace zahrady, kdysi kvetoucí romanticky pojaté oázy klidu a oprava interiéru, zejména podlah, výmalby a konzervace původních dochovaných prvků – ozdobných skleněných výplní, kamen, stropních trámů ve světnici apod. Archivní výkresová dokumentace Jana Kotěry z roku 1918 byla plně využita k obnově zmíněných konstrukcí a vila po své obnově výrazně obohatila nejen okolní prostředí, ale v exteriéru znovu získala svoji podobu po roce 1919.

Vyslovíme-li slovo synagoga, vnímáme jej trochu cizokrajně, voní po horách, písku, moři a památkách Svaté země. A přesto jsou synagogy a obyvatelstvo židovského původu s českými zeměmi spjaty dlouhá staletí. Oblast pod Orlickými horami jimi byla prostoupena v mnohých městech i vesnicích. V Dobrušce je dodnes umístěna v historickém jádru na bývalém Malém náměstí, dnes Šubertovým, patrová budova bývalé synagogy čp. 646. Byla postavena v části města, které dříve sloužilo jako židovské ghetto. Přestavbu první dobušské synagogy lze zařadit do období let 1721 – 1722. Z této doby se zachovala část interiéru, zejména architektonické ztvárnění klenutého templu – chrámové síně s pilastry a hlavicemi. Po požáru roku 1866 bylo průčelí do náměstí stavebně upraveno do tehdy módní novogotické podoby. Až do 2. světové války objekt sloužil jako židovská modlitebna. Ve 2. pol. 20. století se synagoga změnila na křesťanský chrám církve Českobratrské evangelické a tomu byl zřejmě v 50. letech 20. století přizpůsoben interiér a loď kostela osazena dřevěnou kazatelnou. První etapa obnovy budovy v roce 2010 se týkala odstranění nepůvodních podlah, tvořených zčásti keramickou dlažbou a novodobými prkny. Omítky poškozené vlhkostí byly sanovány. Celková rekonstrukce byla prováděna s pomocí historických fotografií s cílem obnovit vzhled objektu, který existoval kolem roku 1900. Na fasádě byly znovuobnoveny v minulosti odstraněné architektonické články. Průzkumem byly odkryty zachovalé dekorativní prvky. Nepůvodní okna byla demontována a nahrazena kopii původních, historicky doložitelných s barevnými vitrážemi. Jako podklad k projektové dokumentaci paní Ing. Ludmily Fléglové a návrháře pana Petra Duška byly použity archivní fotografie a projektová dokumentace z doby po požáru budovy roku 1866. Do sálu modlitebny byla položena pískovcová dlažba, provedeno vytápění, zviditelněny byly archeologické nálezy v podlaze a interiéry byly vymalovány podle vzorů a odstínů, které odpovídají historické výmalbě. Po obnově je objekt využíván městským muzeem jako místo pro uskutečňování kulturních a vzdělávacích akcí s možností nabídnout divákům a účinkujícím zážitek i z ojedinělého prostoru z období baroka.

Tím, čím je pro Českou Skalici Barunčina škola a pro Hronov rodný domek Aloise Jiráska, tím je pro Dobrušku rodný domek F. L. Věka. I když se nachází v místech za bývalou Vodní branou, zcela právem patří do zástavby historického jádra. Na rozdíl od domů na náměstí, které reprezentují měšťanskou architekturu, je tento domek ukázkou lidové architektury konce 18. století a je součástí předměstské zástavby venkovského typu. V tomto domě čp. 185 v Novoměstské ulici se dne 11. dubna 1769 narodil budoucí český národní buditel František Vladislav Hek, který se pro Aloise Jiráska stal předobrazem jeho literárního hrdiny Františka Ladislava Věka ze stejnojmenného monumentálního románu. V roce 2007 došlo k prvním opravám dvorní části rodného domku, která byla dlouhodobě nevyužívaná a nacházela se ve špatném technickém stavu. Neutěšený stav plochy dvorka, tvořený neforemnými lavičkami a zarůstajícími opukovými kameny, místy dožilými, byl podnětem k zahájení přípravných prací vedoucích k celkové rehabilitaci tohoto prostoru. K obnově plochy vznikla dokumentace, která podala návrh obnovy plochy, ohradních zdí a zároveň navrhla propojení stávající dvorní části s okolní zatravněnou plochou. V roce 2007 byly realizovány základní práce při opravách havarijního stavu kamenných ohradních zdí, které zachovaly půdorys dvora a vytyčily i směr k budoucímu parku. Kamenné zdivo bylo znovu přezděno formou řádkového opukového zdiva. Stávající opukové ploché kameny byly vzhledem ke stavebním pracím odstraněny, s tím, že zachovalé budou zpětně použity. Obnoven byl také nátěr šindelové střešní krytiny domku v hnědých odstínech. Natřeny byly také štíty domu, veranda a podhledy. V roce 2008 bylo poté pokračováno v opravách samotné pochůzní plochy dvora. Ten je připraven pro konání různých kulturních akcí menšího charakteru. V roce 2010 byly provedeny opravy fasády v severní a západní části objektu. Nepůvodní hrubozrné vrstvy byly odstraněny a fasáda byla provedena v hladkém štukovém

Restaurovaná socha sv. Jana Nepomuckého, rok 2013

provedení, které více odpovídá historickému pojetí stavby. V roce 2013 bylo přistoupeno k celkové opravě a nátěru fasády rodného domku F. L. Věka čp. 185 v Novoměstské ulici. V roce 2014 byly provedeny ochranné nátěry šindelové střešní krytiny a konzervace krovu proti dřevokaznému hmyzu. Nátěr krytiny provedla firma zabývající se dlouhodobě výrobou štípaných smrkových šindelů.

Bez sochařské výzdoby by každé město bylo svým způsobem ochuzeno. Mezi hodnotné plastiky ve městě patří zcela právem socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1712, který se nachází naproti rodnému domku F. L. Věka. Kromě sochy sv. Vavřince patří také do skupiny tzv. „putujících soch“, neboť své stanoviště změnila několikrát, byť jen v rámci Novoměstské ulice. Na originálním podstavci se nachází kopie sochy a celé dílo bylo naposledy restaurováno v roce 2013. Socha po provedeném optickém průzkumu vykazovala nečistoty od mechů a lipových květů. Zejména pak také krustu, která zahlcovala kamenné póry a snižovala trvanlivost pískovce. Bylo nutné provést očištění kamene, celkové restaurování zahrnující tmelení, lokální retuše a doplnění umělým kamenem.

Dobrušské náměstí F. L. Věka je kromě radnice a jejího sochařského protějšku v podobě mariánského sloupu, od roku 1962 ozdobeno sochou národního buditele v duchu Jiráskova románu F. L. Věka. Umělecké dílo, které vytvořil sochař Josef Adámek, vhodně dotváří popředí západního průčelí radniční budovy. Slavnostní odhalení sochy se uskutečnilo za výrazné účasti místních obyvatel. Pískovcová socha byla kompletně restaurována včetně podstavce v roce 2006. Dílo bylo očištěno od krusty a nečistot, provedeny byly celkové zábaly sochy a dílo postupně restaurováno. Na závěr byla provedena hydrofobizace, jako ochrana kamene.

Západní štít kostela sv. Václava po obnově v roce 2014

Řada kulturních památek, jako svědků minulých staletí byla již obnovena, na některé ještě oprava čeká a obecně je nutná kromě průběžné údržby kulturních památek i oprava nemovitostí, které se nacházejí v městské památkové zóně Dobruška, dané Vyhláškou Ministerstva kultury ČR v roce 2003. Mají-li být domy dokladem architektury minulosti i pro budoucnost, je pro historické jádro Dobrušky podstatný dobrý technický stav domů, jejich pohledových částí, ať jsou tyto objekty kulturními památkami či se nacházejí v památkové zóně. Kulturní památky patří k základním určujícím prvkům v zástavbě města. Vedle historického jádra města jsou nedílnou součástí prostředí, v němž žijeme, v němž se denně pohybujeme a které chceme mít co nejhezčí. Jsou trvalým odkazem našich předků nám i generacím budoucím. Také proto je péče o ně jedním z velmi důležitých úkolů městské samosprávy.

DOBRUŠSKÉ VLASTIVĚDNÉ MUZEUM V ROCE 2016

Mgr. Jiří Mach

V následujícím přehledu podáváme stručnou informaci o činnosti dobrušského vlastivědného muzea v roce 2016. Soustřeďuje se především na aktivity, které směřovaly k obohacení sbírkového fondu a informací k historii města a regionu a na ty, které směřovaly k veřejnosti v podobě celé plejády nejrozličnějších kulturních a osvětových akcí.

1. Výzkum – „Paměť města“

Přehled o jednotlivých oblastech dlouhodobého programu *Paměť města*:

- *Paměť písma (archiválie, psané vzpomínky, kroniky apod.)* – Bylo pokračováno v digitalizaci mimořádně historicky cenného materiálu, deníků rolníka Josefa Slezáka z Domašína, které zahrnují léta 1920 – 1968.
- *Paměť slova (magnetofonové záznamy vzpomínek pamětníků – události, historky)*. - Fond záznamů vzpomínek pamětníků se rozrostl o tři.
- *Paměť fotografie (darování nebo poskytnutí fotografií k digitálnímu záznamu)*. – Tyto fotografie byly oběany poskytovány průběžně a doplňovaly stávající fond.
- *Paměť filmu (staré amatérské filmové záznamy)*. V roce 2016 žádný starý filmový záznam nepřibyl.
- *Paměť lidí (psané vzpomínky a životopisné medailonky významných regionálních osobností)*. - Všechny životopisy významných dobrušských osobností jsou zpracovány v programu Clavius, takže jsou přehledné a operativně dostupné. Regionální databáze životopisných medailonků obsahuje již 172 záznamů o osobnostech dobrušské historie.

2. Sbírky

Trvalá pozornost je v muzeu věnována práci se sbírkami. V roce 2016 byl prohlédnut a ošetřen sbírkový fond militarií a částečně fond obrazů. Zároveň s revizí probíhá také fotodokumentace sbírek. Zfotografována byla podstatná část fondu textilu, depozitář D (mimo archeologie), většina depozitáře C a fond obrazů uložený v Domašíně.

V roce 2016 se sbírkový fond muzea rozrostl o 88 nových přírůstkových čísel (143 kusů) získaných vlastním sběrem. Sbírkový fond muzea tak čítá celkem 7 289 přírůstkových čísel.

Digitalizované fotografie, filmové záznamy i písemnosti jsou kromě CD ROM a DVD ukládány i na externí disky, čímž je zabezpečeno jejich dlouhodobé uchování. Navíc jsou v dalších kopiích uloženy ve Státním okresním archivu v Rychnově nad Kněžnou.

3. Muzejní knihovna

Odborná knihovna muzea slouží všem zájemcům o historii, zvláště pak o historii regionální. V roce 2016 zde bylo registrováno 185 čtenářů, kteří si vypůjčili 54 knih. Další desítky knih byly zapůjčeny prezenčně badatelům. Do knihovny přibýlo 83 knih. Celkem je v muzejní knihovně 7 331 knih. Podstatnou část výpůjček tvoří regionální kroniky a odborná regionální historická literatura, která slouží především zájemcům z řad studentů.

Badatelům, především studentům vysokých škol, jsou poskytovány konzultace a všechny potřebné archivní materiály i studijní literatura.

4. Prezentace

Stálé expozice

Stálé expozice muzea navštívilo v roce 2016 celkem 8 544 platících návštěvníků, z toho domek F. L. Věka 4 825, radniční věž 2 865 a muzeum 854.

Připravované expozice

Ve spolupráci s VGHMÚŘ Dobruška byly zahájeny práce na přípravě nové expozice historie vojenské geografie, která bude umístěna v prvním poschodí Rýdlový vily. Byl sestaven realizační tým, který pracuje na heuristické fázi projektu.

Výstavy

V kině:

V malém sále Společenského centra – kina 70 instalovalo muzeum výstavy

- *Věra Jičínská – obrazy – květen*
- *Dobrušské požáry 19. století – 10. – 16. června*
- *Nešťastný rok 1866 - říjen*

V synagoze:

- *Hrátky z látky (24. září – 2. října)*

Přednášky

Přednášková činnost probíhala jednak v synagoze, jednak ve školách a jednak v malém sále Společenského centra-kinu 70. Posledně uvedené místo bylo dějištěm především přednášek cestopisných realizovaných ve spolupráci s městskou knihovnou. Přednášky pro školy byly zaměřeny na období národního obrození a archiválie. Uskutečnily se v ZŠ v Pulické ulici a na gymnáziu.

V synagoze proběhl další ročník nového typu programů pro veřejnost pod názvem Setkání v synagoze. V roce 2016 se uskutečnily následující programy:

Jaro 2016:

- *Cesty poutníků (14. dubna)*

Podzim 2016:

- *Příběh skaleckého zámku (19. října)*
- *Vánoční koncert (29. prosince)*

Další přednášky:

- *Tajemství krypty v kostele sv. Václava v Dobrušce (malý sál SC-kinu 70)*
- *Filipíny (P. Linhart, malý sál SC-kinu 70)*
- *Archiválie a archivnictví (pro gymnázium)*
- *Nešťastný rok 1866 (pro školy)*
- *Válečná léta 2014 – 2018 v Dobrušce (pro školy)*
- *Národní obrození v Podorlicku (pro školy)*
- *Největší tajemství třetí říše*

Další akce

V malém sále kina 70 proběhl čtvrtý ročník akce jarní tvoření, ukázek tradičních lidových a uměleckých řemesel, spojené s workshopem. Na podzim ji následovala obdobná akce - podzimní tvoření. Ve školní jídelně SODEXHO ZŠ Františka Kupky se uskutečnil oblíbený tradiční vánoční jarmark.

Akce muzea i samotné město Dobruška byly propagovány prostřednictvím dobrušského televizního vysílání, několik relací bylo odvysíláno i v Českém rozhlasu Hradec Králové.

Vánoční jarmark

Klub seniorů

Programy pro seniory, připravované se sborem Církve bratrské v Bystrém. Pravidelný čas každé pondělí od ledna do dubna a od listopadu do prosince vždy v 15 hodin ve Spolkovém domě – Rýdlově vile.

Jarní část:

- 8. února – úvodní setkání ročníku 2016 (Cvejn)
- 15. února – Severní Amerika 1. část (Pohlová)
- 22. února – setkání u kávy
- 29. února – Tajemství podzemí kostela sv. Václava v Dobrušce (Mach)
- 7. března – Severní Amerika 2. část (Pohlová)
- 14. března – setkání u kávy
- 21. března – Velikonoce (Cvejn)
- 4. dubna – Jaro v ptačí říši (Volf)
- 11. dubna – beseda s velitelem městské policie Norbertem Bene
- 18. dubna – Z minulosti Jednoty bratrské (Mach)
- 25. dubna – setkání u kávy

Podzimní programy:

- 7. listopadu – Úvodní setkání (Tomáš Cvejn)
- 14. listopadu – Nešťastný rok 1866 v Dobrušce (Jiří Mach)
- 21. listopadu – Setkání u kávy
- 28. listopadu – Beseda se starostou města
- 5. prosince – Ekvádor (Milič Světlík)
- 12. prosince – Setkání u kávy
- 19. prosince – Vánoce

Podzimní část:

- 7. listopadu – Úvodní setkání (Tomáš Cvejn)
- 14. listopadu – Nešťastný rok 1866 v Dobrušce (Jiří Mach)
- 21. listopadu – Setkání u kávy
- 28. listopadu – Beseda se starostou města
- 5. prosince – Národní parky jihozápadu USA (Tomáš Cvejn)
- 12. prosince – Setkání u kávy
- 19. prosince – Vánoce

5. Publikační činnost

Bylo pokračováno s přípravou jedné z nejvýznamnějších publikací v historii muzea – Dobruška – příběh města. Byl sestaven autorský kolektiv a zpracována struktura publikace, která by měla vyjít v roce 2018. Postupně jsou shromažďovány jednotlivé stati a pokračováno v jejich redakční úpravě. Započaly přípravné práce na vydání Dobrušského vlastivědného almanachu.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Národní přírodní rezervace Bukačka (k článku J. Kučery)

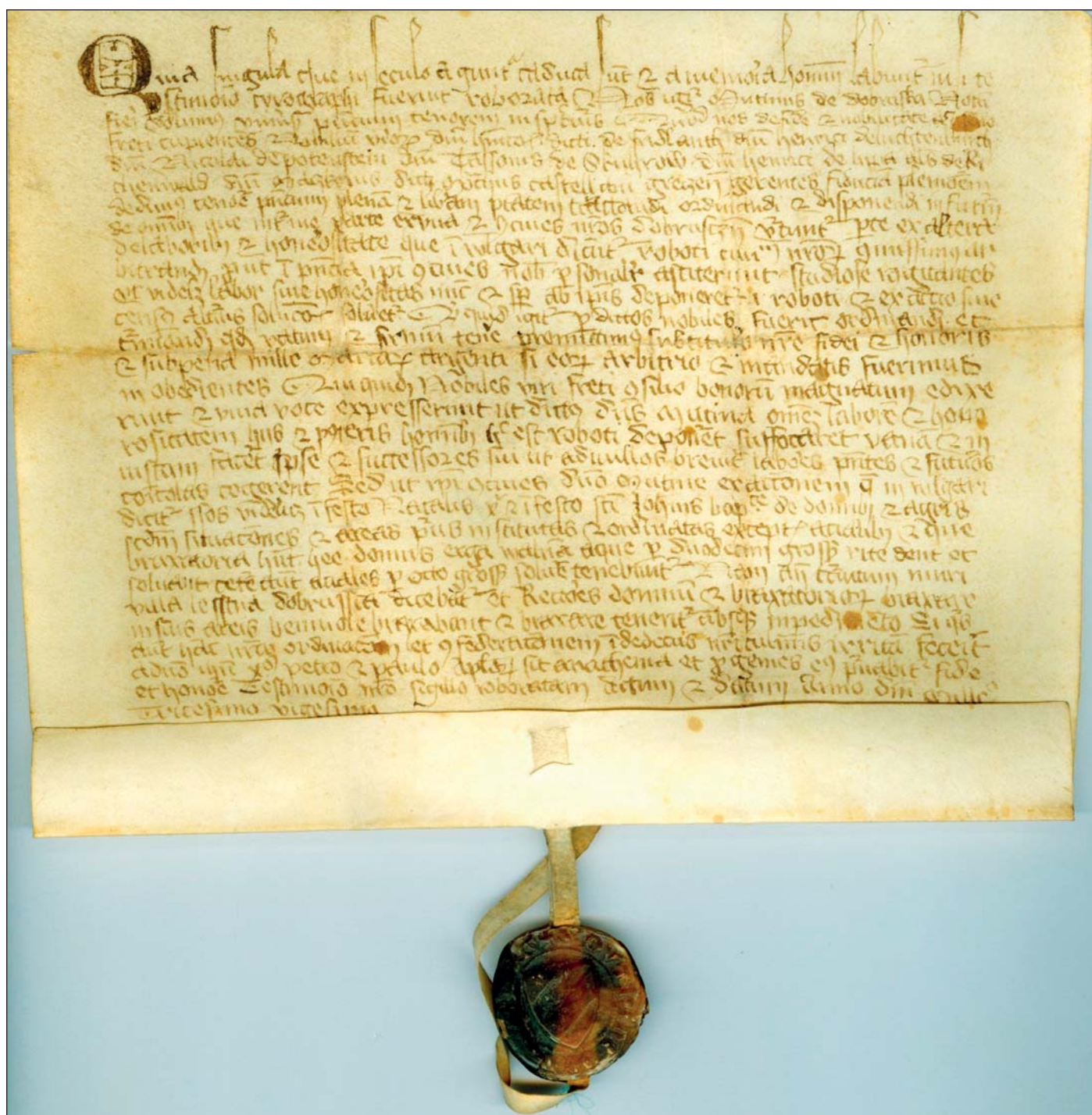
*Oměj šalamounek (k článku J. Kučery)
Hořeček mnohotvarý český (k článku J. Kučery)*

Sýkora (k článku V. Volfa)

Z činnosti A Rocha (k článku P. Světlíka)

Mutina z Dobrušky ruší robotu dobrušských měšťanů, převádí ji na poplatek a potvrzuje městu právo várečné, 1320, Archiv města Dobrušky, inv.č. 1, kart.č. 1/1 (k článku R. Holendové)

Restaurování mamutiho klu (k článku J. Flégla)

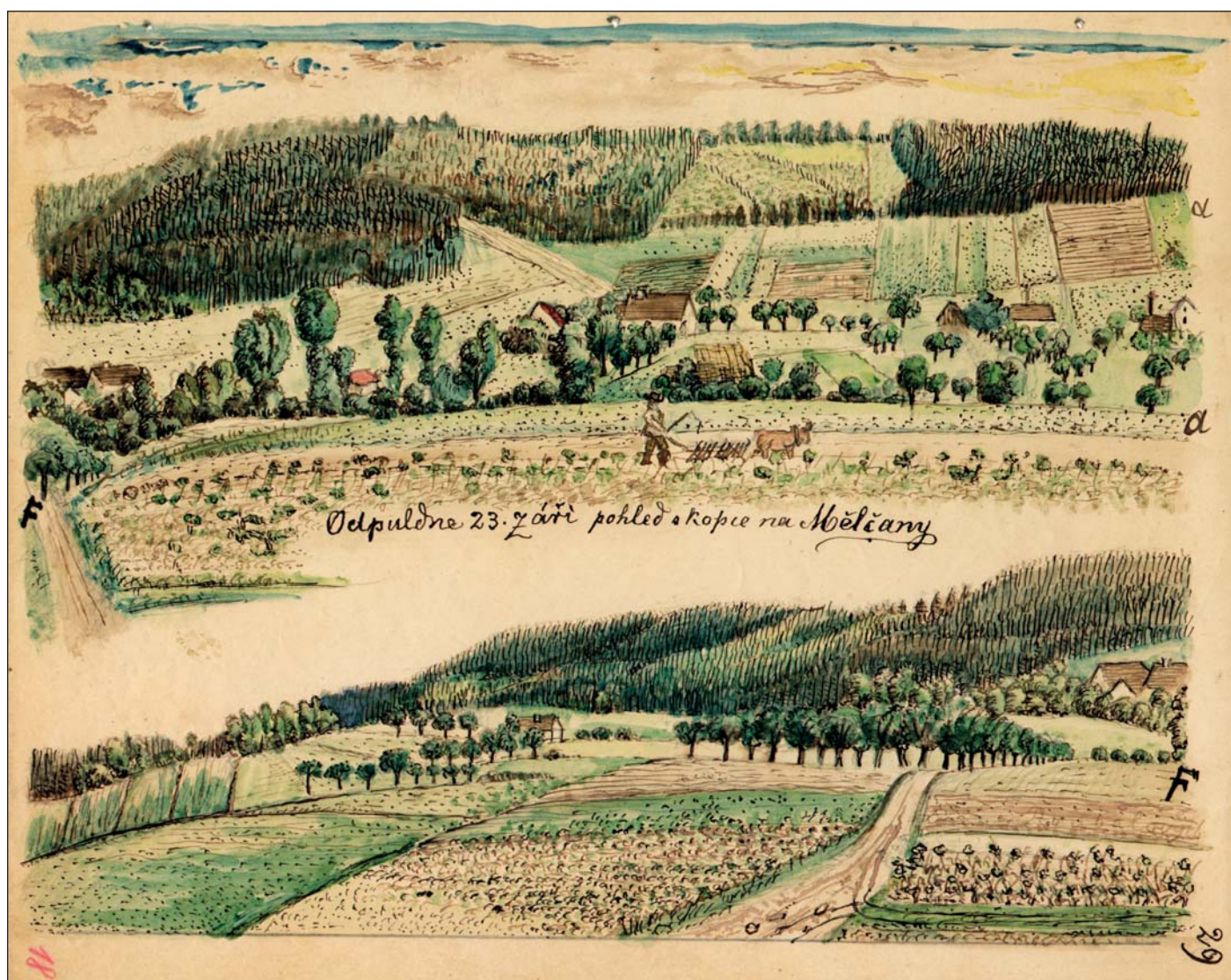
Sekeromlat (k článku J. Flégla)

Beerův obrázek křtitelnice (k článku M. Kollárovičové)

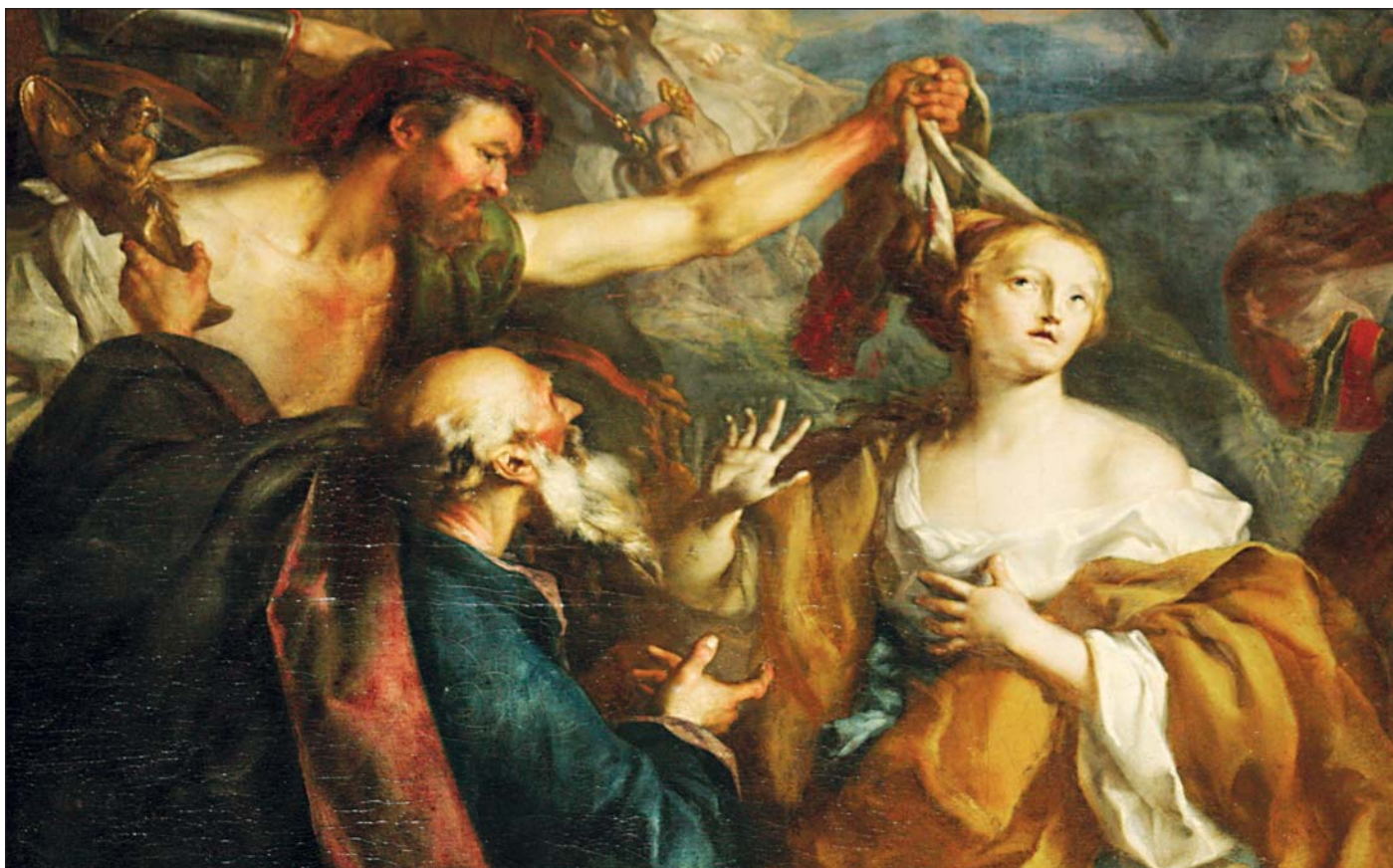
Dnešní umístění křtitelnice v radnici (k článku M. Kollárovičové)

Alois Beer, Pohled na Měčany (k článku B. Dragouna)

Detail oltářního obrazu (k článku P. Arijčuka)

Detail oltářního obrazu (k článku P. Arijčuka)

Scénka z plesu Divadélka Na štaflích (k článku Z. Zahradníka)

Živý betlém Divadélka Na štaflích (k článku Z. Zahradníka)

Pohlednice K. Čudy Partie z okolí Dobrušky (k článku J. Ptáčka)

Michlovy nástěnné malby ve škole v Hlinném (k článku M. Hofmana)

Škola v Hlinném (k článku M. Hofmana)

*Badmintonové družstvo dospělých - vítěz II. ligy 2007: M. Skočdopole, M. Bureš, P. Šťovík, J. Frýdová, D. Horáček, Š. Křížková
(k článku J. Frýdy)*

Zakládající členové Skibob klubu Dobruška (k článku J. Melicharové)

Brána domu čp. 14 po obnově v roce 2015 (k článku P. Slavíka)

Městské lapidárium (k článku P. Slavíka)

Revitalizovaná ul. Novoměstská (k článku P. Slavíka)

Rýdlova vila po obnově oplocení a pergoly, rok 2014(k článku P. Slavíka)

OBSAH

Mgr. Jiří Mach: Almanachu na cestu	5
Josef Kučera: Něco o kytičkách	6
Vojtěch Volf: Zimní a letní příkrmování ptáků	10
Mgr. Pavel Světlík: A Rocha – Centrum Keithe Morrise – Krupárna, Dobré Minulost – současnost – vize do budoucnosti	12
Mgr. Radka Holendová: Archivní prameny k dějinám Dobrušky ve Státním okresním archivu Rychnov nad Kněžnou	15
Josef Flégl: Archeologie v dobrušském muzeu v 21. století	19
Mgr. Michaela Kollárovičová: Kamenná křtitelnice z kostela Panny Marie a sv. Václava v Dobrušce	22
Mgr. Bohumír Dragoun: K počátkům Mělčan	25
Petr Arijčuk: Martýrium sv. Václava v Dobrušce. K zapomenutému dílu Franze Carla Rempa ve východních Čechách	27
Mgr. Tereza Vinterová: Evangelíci v Dobřanech a okolí na přelomu 18. a 19. století	30
Stanislav Kupka: Příběh jedné málem zapomenuté kroniky	34
PhDr. Zdeněk Zahradník: Téměř půl století na štaflích...aneb od studentského divadla k seniorské exhibici	36
PaedDr. Josef Ptáček: Zapomenutý dobrušský rodák, významný fotograf a vydavatel pohlednic Karel Čuda (1880 – 1955)	43
Mgr. Michal Hofman: Významné osobnosti vztahující se k Hlinnému	47
Mgr. Jiří Mach: Léta padesátá	51
Mgr. Josef Frýda: Čtyřicet pět let badmintonu v Dobrušce	57
Mgr. Jana Melicharová: Padesát let skibobového sportu v Dobrušce (1966 – 2016)	61
Petr Slavík: Rekonstruované historické jádro města Dobrušky	64
Mgr. Jiří Mach: Dobrušské vlastivědné muzeum v roce 2016	70
Barevná obrazová příloha	73

Dobrušský vlastivědný almanach
1/2017

Uspořádal: Mgr. Jiří Mach

Grafická úprava: Alena Kacrová, AG TYP Kostelec nad Orlicí

Tisk: AG TYP Kostelec nad Orlicí

Vydalo: © město Dobruška, 2017

Strychnis pantoflíček

Areál Rýdlový vily

Expozice hrdelního práva na radnici

Rosnatka okrouhlostih

Oplocení budovy fary po obnově v roce 2004